

पच्चीसौं विश्व खाद्य दिवस
विशेषाङ्क

**TWENTY FIFTH WORLD FOOD DAY
SPECIAL ISSUE**

“कृषि हाम्रो संस्कृति”

AGRICULTURE AND INTERCULTURAL DIALOGUE

it's our common heritage

विश्व खाद्य दिवस समिति नेपालको सचिवालय
कृषि ब्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय
हरिहरभवन, ललितपुर
२०६२

फोटो

श्री ५ महाराजाधिराज ज्ञानेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव

फोटो

श्री ५ वडामहाराजी कोमल राज्य लक्ष्मी देवी शाह

विषय सूची

१. Message of the FAO Director-General for World Food Day/TeleFood on "Agriculture and intercultural dialogue"
२. विश्व खाद्य दिवस किन ?
३. २५ सौं विश्व खाद्य दिवस “ कृषि”
४. विश्व खाद्य दिवसका विगतका नाराहरु
५. विश्व खाद्य दिवसका राष्ट्रियस्तर पुरस्कार विजेता कृषकहरुको
६. विगत २५ वर्षका विश्व खाद्य दिवस समिति नेपालका अध्यक्ष तथा सदस्य सचिवको नामावली
७. विश्व खाद्य दिवसका सन्दर्भमा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा पुरस्कृत नेपालीहरुको नामावली
८. विगत २५ वर्षमा राष्ट्रिय स्तरमा पुरस्कृत ब्यक्तिहरुको नामावली
९. विगत २५ वर्ष देखि हालसम्म विश्व खाद्य दिवस समारोह समितिका अध्यक्ष र सदस्य-सचिवहरुको नामावली
१०. १० र १० वर्ष भन्दा बढी अवधि सेवामा संलग्न विश्व खाद्य दिवस मा संलग्न कर्मचारीको नामावली
११. दिवाकर पौड्याल
१२. दिवाकर पौड्याल
१३. नैना ढकाल
१४. श्रीमती पल्लवी कुमारी सिंह
१५. विगतका सिक्का, टिकटहरु Digital Photo of मा. मंत्री, सचिव अध्यक्ष

शुभकामना

फोटो

आज भन्दा ठीक २५ वर्ष अघि १६ अक्टोबर १९८१ का दिन विश्वका विभिन्न मुलुकहरुमा पहिलो विश्व खाद्य दिवस मनाईएको थियो । सोही वर्ष देखि हामी पनि नेपालमा वर्षै पिच्छे विभिन्न कार्यक्रमहरुको आयोजना गरी यो दिवस मनाउँदै आइरहेका छौं । गत वर्ष हामीले यस दिवस मार्फत नेपालको सहकार्यका संभावना वारेको अविश्वसनीय महत्व प्रकाश पारेका थियौं । नेपालमा विद्यमान विविधतालाई कसरी मानव सभ्यताले संरक्षण, सम्बर्द्धन एवं उपयोगमा लगाउने भन्ने विषयलाई नेपालको सन्दर्भमा मनन गर्न हामी यस वर्ष **“कृषि हाम्रो संस्कृति”** भन्ने नाराका साथ यस दिवसलाई मनाउँदैछौं । कृषि र कृषि कर्मले हाम्रो सांस्कृतिक परम्पराको रूपमा अत्यन्त ठूलो भूमिका खेलेको कुरा सर्व विदितै छ ।

जनसंख्याको बढ्दो चाप, वन फडानी, शहरीकरण, उन्नत खेती प्रणालीको विकास जस्ता क्रियाकलापहरुले गर्दा अमूल्य जैविक सम्पदाहरु क्रमिकरूपमा लोप हुँदै गईरहेको वर्तमान विश्वमा जैविक विविधताका हिसावले नेपालको अलग र आफ्नै विशेष महत्वपूर्ण पहिचान र भूमिका स्वभाविक रूपमा रहन्छ । देशको कूल जनसंख्याको ३८ प्रतिशत जनता गरिवी र भोकमरीमा बाँच्न बाध्य हुनुपरेको परिस्थितिलाई विचार गर्दा हाम्रो कृषि संस्कृतिको एक महत्वपूर्ण पाटोको रूपमा हामीले कृषि जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धनलाई लिएकाछौं भन्ने कुरा विश्व समुदायले सजिलै आत्मसात गर्नु पर्ने हुन आउँछ । अन्नवाली, दालवाली, नगदे तथा तेलवाली, तरकारी, फलफूल, पशुपंक्षी, माछा लगायत विभिन्न वालीहरु संरक्षण गर्ने कार्यलाई हाम्रो संस्कृतिको पाटो सम्भेर कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन आउँछ र नेपालको संस्कृति अनुकूलका हाम्रा यी प्रयासहरुमा खाद्य तथा कृषि संगठन लगायत अन्य विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरुबाट सक्दो सहयोग प्राप्त हुँदै आएको पनि छ ।

नेपालमा विद्यमान भोकमरी र कुपोषण जस्ता गरिवीजन्य विकृतीहरुसंग लड्नको लागि उपरोक्त नाराको भावनालाई आत्मसात गर्नु हाम्रो कर्तव्य हो भन्ने मलाई लागेको छ । कृषि-जन्य संस्कृति प्रवर्द्धन र संरक्षणका लागि सरकारी पक्ष र किसानवर्गका साथै समाजका अन्य विभिन्न पक्षहरुको सक्रिय क्रियाशीलताको आवश्यकता हुन्छ । तसर्थ यस काममा विद्यमान कृषि जन्य संस्कृति संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक प्रयासहरुका साथ अघि बढ्न समस्त किसान वर्ग, उपभोक्ता वर्ग, वैज्ञानिकहरु, ग्रामिण समुदायहरु तथा संघ संस्थाहरु वाट केही न केही योगदान हुनु आवश्यक ठान्दछु ।

पिच्छिसौं वार्षिक दिवसको अवसरमा समितिले विशेषाङ्क प्रकाशन गर्ने कटिबद्धता देखाएकोमा आयोजकको प्रयासको सराहना गर्दछु । गत २५ वर्षको उपलब्धिमा राष्ट्रिय स्तरमा पुरस्कार विजेताहरुको नामावली सहितको यस प्रकाशनबाट विश्व समुदाय संगको हाम्रो ऐक्यबद्धता प्रदर्शन भएको महसुस गर्दछु । साथै प्रस्तुतीले विद्यमान खाद्य समस्या वारे जानकारी दिने काम राम्रो भएको छ । विशेषाङ्कले कृषक समुदायमा केही प्रयास गर्दा फल राम्रो मिल्छ र त्यसको गणना भई रहन्छ भन्नेमा विश्वास जगाउनेछ, भन्ने आशा पनि गर्दछु ।

धन्यवाद ।

बद्री प्रसाद मण्डल
मन्त्री
कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

आश्विन ३०, २०६२

शुभकामना

फोटो

विश्वमा ८५ करोड भन्दा बढि मानिस भोकमरीबाट पिडीत छन् । सन् १९९६ मा रोममा भएको विश्व खाद्य सम्मेलन र पुनः ५ वर्ष पछि सन् २००२ मा भएको विश्व खाद्य सम्मेलनमा नेताहरुले सन् २०१५ सम्ममा भोकमरीको यो भिमकाय परिमाण ५० % ले घटाउने प्रतिज्ञा गरेका छन् । यसको साथै संयुक्त राष्ट्र संघिय सहश्राब्दी विकास लक्ष्यले वातावरणीय दीगोपनलाई समेत सुनिश्चित गर्दै भोकमरीबाट ग्रसित जनसंख्याको ५० % अनुपात घटाउन विश्वका नेताहरुलाई प्रतिवद्धता गराएको छ ।

उपरोक्त प्रयासकै सिलसिलामा आज भन्दा ठीक २५ वर्ष अघि १६ अक्टोबर १९८१ का दिन विश्वका विभिन्न मुलुकहरुमा पहिलो विश्व खाद्य दिवस मनाइएको थियो । सोही बर्ष बखत देखि हामी पनि नेपालमा विभिन्न कार्यक्रमहरुको आयोजना गरी विश्व खाद्य दिवस मनाउँदै आइरहेका छौं । गत वर्ष हामीले विश्व खाद्य दिवस मार्फत नेपालको सहकार्यका संभावना वारेको अविरल महत्व प्रकाश पारेका थियौं भने मुलुकभित्र विद्यमान विविधतालाई कसरी मानव सभ्यताले उपयोगमा लगाउने भन्ने विषयलाई नेपालको सन्दर्भमा मनन गर्न हामीले यस पटक यस दिवसलाई “कृषि हाम्रो संस्कृति” भन्ने नाराका साथ अगाडी राखेका हौं । कृषि र कृषि कर्मले हाम्रो सांस्कृतिक परम्पराको रुपमा अत्यन्त ठूलो भूमिका खेलेको छ । दशैंको जमरा र निधारको अक्षता कृषि संस्कृतिका अनुकरणिय उदाहरण हुन् । खेतीपाती पाक्ने मुख्य समयमा दशैं, तिहार जस्ता राष्ट्रिय चाड पर्व व्यवस्थित गरिनु, श्रावण संक्रान्तिमा विभिन्न वनस्पति संकलन गरी तिनको पुजा आजा गर्ने परम्परा तथा अकाशवाट पानी नपरे भ्यागुताको विवाह गरि दिने जस्ता प्रचलन कृषि व्यवसायसंग सम्बन्धित संस्कृति हुन् ।

मुलुकमा विद्यमान भोकमरी र कुपोषण जस्ता गरिबीजन्य विकृतीहरूसंग लड्नको लागि वर्षै पिच्छे नाराको माध्यमबाट कृषि उत्पादन वढाउन मात्र नभै उत्पादीत वस्तुको उपयोग, संरक्षण, वितरण तथा पहुंच लगायतका कार्यमा सबै पक्ष, समुदाय, लक्षित समुहको सहभागिता र सहकार्यका लागि सरकारी, गैह्रसरकारी र किसानवर्गका साथै समाजका विभिन्न पक्षहरुको सक्रिय क्रियाशीलताको आवश्यकता हुन्छ । आजको यस अवसरमा देशमा विद्यमान कृषि जन्य संस्कृति संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक प्रयासहरुका साथ अघि बढ्न समस्त किसान वर्ग, उपभोक्ता वर्ग, वैज्ञानिकहरु, ग्रामिण समुदायहरु तथा संघ संस्थाहरुवाट केही न केही योगदान हुनु आवश्यक ठान्दछु ।

पच्चिसौं वार्षिक दिवसको अवसरमा समितिले विशेषाङ्क प्रकाशन गर्ने कुरा थाहा पाउँदा खुशी लागेको छ । गत २५ वर्षको उपलब्धिमा राष्ट्रिय स्तरमा पुरस्कार विजेताहरुको नामावली राख्नु र पुरस्कार का विधा वारे जानकारी दिने काम राम्रो भएको छ । प्रकाशन गर्ने कार्यमा लाग्ने सबैलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

गोविन्द प्रसाद पाण्डे

सचिव

कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

आश्विन ३०, २०६२

विशेषाङ्क वारे

ई.स. १९४५ मा संयुक्त राष्ट्रसंघ खाद्य तथा कृषि संगठनको स्थापना भएको दिन आफ्नो जन्म दिवस १६ अक्टोवर पारेर प्रत्येक वर्ष विश्व खाद्य दिवस मनाईन्छ । धेरै अन्तराष्ट्रिय पहल तथा “भोकमरी विरुद्धको अन्तराष्ट्रिय सहकार्य” जस्ता नागरिक समाज संजालहरुले हाम्रा लक्ष्यहरु हासिल गर्न अन्तर संस्कृति वार्ताको प्रवर्द्धन गरी रहेका छन् । विश्व खाद्य दिवसले स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा विद्यमान अवस्थामा पुनः विचार विमर्शको र व्यापक जनचेतनाको अवसर प्रदान गर्दछ । खाद्य तथा कृषि संगठन र ऐक्यवद्धताका अन्तराष्ट्रिय समुदाय समेतको सहयोग र सहकार्य एवं मानविय तथा संस्कृतिहरु भित्र विद्यमान बुद्धिमत्तापूर्ण खुबि एवं सहि दृष्टिकोण, सहयोग र सहकार्यले निश्चय नै सबैको लागि खाद्य सुरक्षा प्राप्ति गर्ने कार्यमा सहयोग पुग्ने छ । सामुहिक रुपमा अगाडि बढि विगतका सम्पूर्ण नारा समेट्ने यस वर्षको विश्व खाद्य दिवसको नारा जसलाई हामीले नेपालको सन्दर्भमा “कृषि हाम्रो संस्कृति” भन्ने रुपान्तरित गरेका छौं, त्यसवाट खाद्य सुरक्षाको काममा फड्को मार्न केही सहयोग पुग्न सक्ने देखिन्छ ।

फोटो

पच्चिसौं वार्षिक दिवसको अवसरमा समितिले विशेषाङ्क प्रकाशन गर्ने जमर्को गरेको छ । गत २५ वर्ष अवधिको राष्ट्रिय स्तरमा पुरस्कार विजेताहरुको नामावली राख्नु र पुरस्कारका विधा वारे जानकारी दिने काम गर्नु अत्यन्तै राम्रो काम भएको छ भन्ने मलाई लागेको छ । साथै यस विशेषाङ्कले कृषक समुदायमा केही प्रयास गर्दा फल राम्रो मिल्छ र त्यसको गणना भईरहन्छ भन्नेमा विश्वास जगाउने छ, र कृषि कर्मको लागि कृषकहरुमा प्रोत्साहन मिल्नेछ भन्ने आशा गर्दछु । आयोजकको तर्फवाट कटिबद्धता देखाएकोमा समितिका सदस्य-सचिव एवं कृषि व्यवसाय प्रवर्धन तथा बजार विकास निर्देशनालयका कार्यक्रम निर्देशक श्री दिवाकर पौड्याल, र वहांका सहयोगीहरुको प्रयासको सराहना गर्दछु । प्रकाशन कार्यका लागी खाद्य तथा कृषि संगठन, नेपालले देखाएको सद्भावको कदर गर्दछु ।

शिव सुन्दर श्रेष्ठ

अध्यक्ष

विश्व खाद्य दिवस समिति, नेपाल

तथा

महा-निर्देशक, कृषि विभाग

आश्विन ३०, २०६२

दुई शब्द

विश्ववाट भोकमरी र कुपोषण सबै मिलेर हटाउनु पर्छ भन्ने वारेमा सबैमा जानकारी अभिवृद्धि गर्ने र विश्व समुदायका प्रत्येक तह र तप्काको चासोलाई यस महान अभियानका लागि उपयोग गर्न भनेर सन् १९८१ मा एफ.ए.ओ.को जन्म दिन पारी प्रत्येक वर्ष १६ अक्टोबरका दिन यो दिवस मनाइने गरेको आज २५ वर्ष पुग्नै आँट्यो या भनौं पुग्यो । यो विशेषाङ्क यहाँको हातमा पुगदा २५ वर्ष पुगि सकेको हुनेछ ।

यस वर्षको केही विशेषता हुनु पर्छ भन्ने लागेर यो विशेषाङ्क प्रकाशन गर्ने जमर्को भएको हो । हुन पनि २५ वर्षको अवधिमा के के भएछ भनेर विस्तृत रूपमा नियाल्ने हो भने निकै नै कार्य भएको देखिन्छ तथापी भोकमरी र कुपोषणका नड्ग्रा भने अभै छोट्याउनु पर्नेछ । यसको लागि प्रयासरत हुँदै श्रोत साधन लगानी जारी छ । एक दिन यसवाट मुक्ती मिल्ने छ भन्नेमा हामी सबै आशावादी छौं ।

भोकमरी र कुपोषणका विरुद्ध सबै भन्दा तल्लो तहका ठूला योद्धा कृषक नै हुन् भन्नेमा हामीलाई विश्वास छ । ती योद्धाको अश्रुको प्रतिक नारा तथा शक्ति श्रोतको रूपमा सरकारी र गैर सरकारी नीति-निर्णय तथा सहयोग र बुद्धिजीवी, व्यवसायी, उद्योगपतिका विचार तथा प्रयासलाई मानेमा अन्यथा नहोला तर यी सबै विषयमा यस सानो पुस्तिकामा समेट्न सम्भव हुने कुरै भएन । यसमा समेटिएको मुख्य कुरा भन्नुमा गत २५ वर्षको अवधिमा राष्ट्रिय स्तरमा कति कृषकले के के विधामा पुरस्कार लिनु भए छ, त्यो फेहरीस्त नै सायद प्रमुख विषयवस्तु हो । अन्य कुरा पनि सान्दर्भिकता विचार गरी प्रस्तुत गर्ने जमर्को गरिएको हो ।

यस विशेषाङ्क तयार गर्ने कार्यमा पुराना अभिलेख खोजी गर्ने, पहिल्याउने, केलाउने र विशेषाङ्कलाई यस अवस्थामा ल्याउन सहयोग पुऱ्याउनु हुने सबैमा धन्यवाद दिन चाहन्छु । विशेष गरी कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालयमा लामो समय रही हाल सालै उप-महानिर्देशकको कार्यभार समाल्नु भई सेवा निवृत्त हुनु भएका श्री दिनेश बहादुर विष्टज्यूवाट यस प्रकाशनका लागि हौसला र जाँगर प्रदान भएको छ । विश्व खाद्य दिवस कार्यक्रममा संलग्न खाद्य कृषि संगठन, नेपालका सहायक आवासिय प्रतिनिधि श्री लक्ष्मण गौतमज्यू र वहाँका सहयोगीहरूवाट प्राप्त सहयोगको लागि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

विशेषाङ्क प्रकाशनका क्रममा कार्यक्रममा संलग्न कर्मचारीको सहयोगी भूमिका प्रशंसनीय रह्यो । विशेष भूमिका निर्वाह गर्नु हुने वरिष्ठ कृषि अर्थ विज्ञ तथा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम प्रमुख श्री गोपालमान श्रेष्ठ तथा अर्थ विज्ञ श्री कलश राम चौधरीलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसरी नै श्री रुद्र बहादुर श्रेष्ठ, श्री मीन प्रसाद बुढाथोकी, श्री ललन कुमार सिंह तथा श्री त्रिरत्न मानन्धरज्यूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै छिटो छरितो रूपमा प्रकाशन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने श्री भरत देवकोटालाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु । श्री पूर्णलक्ष्मी राजभण्डारी (सुत्प्या), श्री विरद लाल सिक्नु श्रेष्ठ र श्री मदन रेग्मीवाट यस पुस्तिका प्रकाशनका लागि आवश्यक सामाग्रीहरू संकलन गरी कम्प्यूटर सेटिङ्ग समेत गर्नु भएको हुनाले वहाँहरूलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

दिवाकर पौड्याल

सदस्य सचिव

विश्व खाद्य दिवस समिति, नेपाल

तथा

कार्यक्रम निर्देशक

कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय

Human and cultural ingenuity, the right vision, partnership and support – including that of FAO and the international community – can surely lead to progress in achieving food security for all.

Message of the FAO Director-General for World Food Day/TeleFood on "Agriculture and intercultural dialogue"

"Agriculture and intercultural dialogue", the theme of this year's World Food Day, recalls the contribution of different cultures to world agriculture and argues that sincere intercultural dialogue is a precondition for progress against hunger and environmental degradation.

Throughout history, the intercultural movement of crops and livestock breeds revolutionized diets and reduced poverty. Africa gave the world coffee – now a popular beverage worldwide and a mainstay of Latin American agriculture. Asia domesticated rice – today the staple food for over half the world's population – and sugar cane, a major cash crop in many regions. The introduction of the camel to Africa from Arabia allowed people to live and travel in more extreme environments and contributed meat and milk to diets.

All of this happened centuries ago. How about agriculture today? FAO statistics show that at the start of the new millennium 2.57 billion people depended on agriculture, hunting, fishing or forestry for their livelihoods, including those actively engaged in those activities and their non-working dependants. They represent 42 percent of all human beings.

Agriculture powers the economies of most developing countries. In industrialized countries, agricultural exports alone were worth about US\$290 billion in 2001. Historically, very few countries have experienced rapid economic growth and poverty reduction that has not been either preceded or accompanied by agricultural growth.

Such statistics look at agriculture only as an economic activity. Agriculture as a way of life, as heritage, as cultural identity, as an ancient pact with nature – has no price tag. Other important non-monetary contributions of agriculture include habitat and landscape, soil conservation, watershed management, carbon sequestration and conservation of biodiversity.

Most cultures, especially those in which the principal activity is agriculture, have profound religious beliefs, values and rituals concerning food and respect for the environment. Lessons are there to be learned by other cultures that are striving to feed growing populations, while sustaining the resource based on which future generations will depend for sustenance.

Intercultural dialogue in the broadest sense occurs every time people from different cultures meet and listen to one another's point of view. In agriculture, this takes place through travel and migration, international institutions, and meetings and trade negotiations. It occurs every time an expert from one culture shows an expert from another something new in the laboratory or field – and gets feedback on its appropriateness in the local setting.

More than 850 million people around the world remain hungry. At the World Food Summit, held in Rome in 1996, and again at the *World Food Summit: five years later* in 2002, leaders vowed to reduce that number by half by 2015. Moreover, the United Nations Millennium Development Goals commit world leaders to reduce the proportion of people who suffer from hunger by half by 2015, while ensuring environmental sustainability.

Many international initiatives and civil society networks, such as the International Alliance Against Hunger, are promoting intercultural dialogue to help achieve these goals. World Food Day provides an opportunity at the local, national and international levels to further dialogue and enhance solidarity.

पच्चीसौं विश्व खाद्य दिवस, २०६२ को सन्दर्भमा
"Agriculture and Intercultural Dialogue"

अर्थात्

“कृषि हाम्रो संस्कृति”

विषयक नारा बारे सार संक्षेप प्रस्तुती^१

ई.स. १९४५ मा संयुक्त राष्ट्रसंघ खाद्य तथा कृषि संगठनको स्थापना भएको दिन आफ्नो जन्म दिवस १६ अक्टोबर पारेर प्रत्येक वर्ष विश्व खाद्य दिवस मनाईन्छ। यस वर्ष पनि खाद्य तथा कृषि संगठनले आफ्नो ६० औं जन्म दिवस १६ अक्टोबरका दिन मनाउँदै छ। विश्व खाद्य दिवस तथा टेलीफूडको सन् २००५ को सन्देश “कृषि तथा अन्तर संस्कृति विचार विमर्श (Agriculture and Intercultural Dialogue)” रहेको छ। कृषि विकासका लागि विश्वका विभिन्न संस्कृतिको योगदानलाई सम्झदै भोकमरी तथा वातावरणीय हानी-नोक्सानी घटाउनका लागि र कृषि क्षेत्रमा अविरल उन्नती गर्न यस नारालाई पूर्वशर्तको रूपमा लिइनु पर्दछ।

लगभग दशहजार वर्ष अगाडि छुट्टा छुट्टै रूपमा विश्वका विभिन्न र धेरै भागमा शिकार गर्ने र खाद्यान्न जम्मा गर्ने कार्यबाट कृषिको जन्म भयो र उत्पादनको मुख्य माध्यम कृषि कर्म र पशु पालनले पायो। खेती गर्ने परिपाटी र पशुपालन गर्ने काम कृषि विकासको इतिहासमा अत्यन्त रोचक र महत्वपूर्ण अन्तर संस्कृति लेनदेनबाट भएको उदाहरणहरूले भरिभराऊ छ। युरोपको पुरात्वातिक रेकर्डले युरोपको खेतीपाती वारेको प्रथम विकसित औजार प्रविधि बारे बोल्दछ तर त्यस भन्दा अझै सरल खालका औजारहरूको प्रमाण भने प्रदान गर्दैन। मध्यपूर्वका मानिसहरूले आफ्ना औजार र प्रविधिहरू युरोपमा ल्याए भन्ने एउटा सिद्धान्त छ। अफ्रिका, मध्य तथा दक्षिण अफ्रिका, चीन, भारत तथा दक्षिण पूर्व एसियामा यस्तै किसिमका खेतीपाती गर्ने जनताको सरुवा गतिविधि अर्थात् तिनीहरू एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा किन सरेका भन्ने प्रश्न गर्दा उत्तरमा खेतीपाती भरपर्दो खाद्य श्रोत बन्न गएकोले हो भन्ने देखिन्छ, जसले गर्दा जनसंख्या बढ्यो र वढि हुन गएको जनसंख्याबाट नयाँ नयाँ जग्गाहरू खोज्दै पुनः सरेने कार्य भयो।

इतिहासका सबै कालखण्डमा बालीनाली र पशुपंछिका विभिन्न जातका अन्तर संस्कृति आवतजावात वा चलखेलले खाद्य परिकारमा क्रान्ति नै ल्यायो र गरिवी घट्यो। उदाहरणको लागि आलु जसलाई एकदमै चाँडो र लाभकारी हिसावले उत्पादन गर्न सकिन्छ, त्यसको सोह्रो शताब्दीमा दक्षिणी अमेरीकाबाट प्रवेश भएर उत्तरी यूरोपमा विद्यमान हजारौं मानिसको भोकमरी समस्या हटाउन सम्भव भयो। मकै शुरुमा अमेरिका भएर अहिले आएर भने अफ्रिकाको धेरै भागमा यो खाद्यान्न खाईन्छ। अमेरिकालाई कफि, अंगुर र गहुँ लगायतका विरुवा विस्तार गर्न यूरोप र अफ्रिकाका वोट विरुवाले ठूलो योगदान दिए। अरेवियाबाट अफ्रिकामा उँटको प्रवेशले जनतालाई धेरै कठिन र विसम् वातावरणमा रहन वस्न र देश देशान्तर घुम्न तथा खाद्य परिकारमा मासु र दूधबाट प्रोटीन दिलाउन सहयोग पुग्यो।

^१ विश्व खाद्य दिवस २०६२ का लागि FAO बाट प्राप्त सार संक्षेप नेपालीमा अनौपचारिक रूपमा अनुवादीत। अनुवादन : श्री दिवाकर पौड्याल (का.नि) र श्री रुद्र बहादुर श्रेष्ठ, (कृषि अर्थ विज्ञ); कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, कृषि विभाग, हरिहरभवन।

तर अन्तरसंस्कृति विचार विमर्श (Dialogue) भन्ने कुरा प्रविधि तथा जाति प्रजातिहरु सार्नु भन्दा पनि बढि महत्वपूर्ण हुन्छ । धेरै संस्कृतिहरु मध्ये, जसको मुख्य काम वा पेशा भन्नु कृषि हो, तिनीहरुमा खाद्य तथा वातावरण सम्बन्धमा प्रसस्त मात्रामा धार्मिक आस्थाहरु, मूल्य र रीतिथिती विद्यमान हुन्छन् । यस्तो अवस्थामा प्राकृतिक सम्पदा बचाएर दिगो राख्न र पछिका पुस्ता पनि त्यस्तै गरी दीगो रूपमा चलन अन्य विभिन्न संस्कृतिहरुमा भरपर्नु पर्ने र बढ्दो जनसंख्याका लागि यथेष्ट परिमाणमा खाद्य कसरी पुऱ्याउने भन्ने बारे सवैले पाठ सिक्नु पर्ने अवस्था छ ।

समष्टिगत रूपमा भन्नु पर्दा प्रत्येक समयमा विभिन्न संस्कृति बोकेका मानिसहरुको भेट र एक अर्काका दृष्टिकोण सुन्ने कार्यवाट नै अन्तर संस्कृति विचार विमर्श (Dialogue) भै रहेको हुन्छ । कृषिको मामिलामा यो कुरा विभिन्न बैठक र व्यापार वार्ताहरु र प्रत्येक क्षण एउटा संस्कृतिको आधार भएको विशेषज्ञले अर्को लाई प्रयोगशालामा र कतिपय नयाँ कुरो खेतवारीमा नै देखाई रहेको हुन्छ र स्थानीय वस्तुस्थितिलाई मध्यनजर राखी यस्तो कुराको मेल वा औचित्य हुने नहुने बारे उत्तर र पाठ प्राप्त गरि रहेको हुन्छ ।

कृषि अनुसन्धान क्षेत्र तर्फ अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको कृषि अनुसन्धानका लागि गठित विशेषज्ञहरुको कन्सल्टेन्टिभ ग्रुपबारे यहाँ उल्लेख गर्नु सान्दर्भिक हुन्छ । विभिन्न संस्कृति भित्रका अनुसन्धानकर्ताहरु संलग्न भएको र संसार भरी नै केन्द्रहरु राखिएको यो कन्सल्टेन्टिभ ग्रुपले भोकमरीले पिरोलिएका विकासशिल मुलुकहरु विच उस्तै उस्तै खाद्य र कृषि सम्बन्धी समस्या रहेका हुनाले गर्दा र उस्तै उस्तै सुधारिएका वालीनाली जातहरु र खेती गर्ने तरिकाका कारण अन्तर संस्कृति विचार विमर्श हुनु एकदमै अर्थपूर्ण कुरा हुन्छ । विशेषज्ञता र प्रविधिहरुको अनुभव साटासाट गर्ने सिलसिलामा दक्षिण-दक्षिण सहयोगका कारण स्थानीय अवस्था सुहाउँदो धेरै प्रभावकारी उपाय हस्तान्तरण हुन पुगेका पनि छन् ।

एउटै देश भित्र विद्यमान विभिन्न संस्कृतिहरु विच पनि खुला वार्ता एवं विचार विमर्शको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । गाईवस्तु तथा वालीको आनुवांशिक श्रोत व्यवस्थापनका लागि आदिवासीहरु विच लैगिक आधारमा काम वाँडफाँड समेत भएको पाइन्छ । सरकारी योजनाविद् एवं नीति निर्माताहरुले कहिले काँही यस्तो परम्परागत ज्ञानलाई नजर अन्दाज गरी रहेका हुन्छन् । एक आपसी समझदारी एवं सुनुवाईको माध्यमवाट नीति तथा कार्यक्रमहरुले परम्परा देखि चलि आएका अति राम्रा कुराहरुलाई एकीकृत रूपमा समावेश गर्न सक्दछन् ।

हजारौं वर्ष देखि र विशेषगरी विकासशील देशहरुमा कृषकहरुले वाली तथा पशुहरुको आनुवांशिक विविधता विकास गरेका छन् । यिनै विविधतामा जहातही खाद्य सुरक्षा निर्भर रहेको छ । खाद्य तथा कृषि क्षेत्रको लागि वानस्पतिक आनुवांशिक श्रोत सम्बन्धी अन्तरराष्ट्रिय सन्धी सम्झौताको रूपमा, धनी तथा गरिब राष्ट्रहरु विच हुने वार्ताले कृषकको अधिकारको सम्मान र पहुँच बढाउने तथा यसवाट हुने फाईदाको बहुपक्षिय पहुँच तथा वाँडफाँड पद्धति स्थापित गरेको छ ।

अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा धेरै नागरिक समाजहरुलाई विश्व व्यापार, जुन एक किसिमको अन्तर संस्कृति विचार विमर्श हो, यसवाट डर उत्पन्न भएको पाइन्छ । यदि गरिब कृषकहरुको उपज धनी राष्ट्रहरुमा प्रवेश हुनवाट बन्द गरिन्छन् भने अन्तरराष्ट्रिय बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्दैनन्, जबकी औद्योगिक तथा विकसित राष्ट्रहरुमा अनुदान प्राप्त भई उत्पादन भएका वस्तुहरु गरिब (अनुदान हिनताको अवस्थाको) मुलुकमा विद्यमान उत्पादन मूल्य वा सो भन्दा पनि कम मूल्यमा यिनै गरिब

राष्ट्रहरूमा भने वेचिन्छन् । धेरै विकासोन्मुख देशहरू निर्यात गर्नको लागि उत्पादन गर्न चाहन्छन् तर जब सम्म राष्ट्रहरू बिच थप वार्ता र विचार विमर्श गरी स्वच्छ व्यापार प्रणाली लागु हुदैन तब सम्म गरिब राष्ट्रहरूको पूर्ण निर्यात क्षमता उपयोग हुन सक्दैन ।

विश्वमा ८५ करोड भन्दा बढि मानिस भोकमरीबाट पिडीत छन् । सन् १९९६ मा रोममा भएको विश्व खाद्य सम्मेलन र पुनः ५ वर्ष पछि सन् २००२ मा भएको विश्व खाद्य सम्मेलनमा नेताहरूले सन् २०१५ सम्ममा भोकमरीको यो भीमकाय परिमाण ५० % ले घटाउने प्रतिज्ञा गरेका छन् । यसको साथै संयुक्त राष्ट्र सघीय सहश्राब्दी विकास लक्ष्यले वातावरणीय दीगोपनलाई समेत सुनिश्चित गर्दै भोकमरीबाट ग्रसित जनसंख्याको ५० % अनुपात घटाउन विश्वका नेताहरूलाई प्रतिबद्धता गराएको छ ।

धेरै अन्तराष्ट्रिय पहल तथा “भोकमरी विरुद्धको अन्तराष्ट्रिय सहकार्य” जस्ता नागरिक समाज संजालहरूले ती लक्ष्यहरू हासिल गर्न अन्तर संस्कृति वार्ताको प्रवर्द्धन गरी रहेका छन् । विश्व खाद्य दिवसले स्थानीय, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा विद्यमान अवस्थामा पुनः विचार विमर्श र ऐकवध्यताका लागि अवसर प्रदान गर्दछ । खाद्य तथा कृषि संगठन र अन्तराष्ट्रिय समुदाय समेतको सहयोग र सहकार्य एवं मानवीय तथा संस्कृतिहरू भित्र विद्यमान बुद्धिमतापूर्ण खुबी एवं सही दृष्टिकोण, सहयोग र सहकार्यले निश्चय नै सबैको लागि खाद्य सुरक्षा प्राप्ती गर्ने कार्यमा सहयोग पुग्ने छ ।

विश्व खाद्य दिवस (WFD) वारे थप जानकारीका लागि: www.fao.org अथवा email: World Food Day@fao.org मार्फत रोमबाट: वा FAO कार्यालय काठमाण्डौंवाट email FAO-NP@fao.org टेलिफोन ५५२३९९० अथवा ५५२३२३९ वाट अथवा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय, कृषि विभाग, हरिहरभवनवाट फोन नं. ५५२४२२८ मार्फत प्राप्त गर्न सकिने छ ।

World Food Day/TeleFood 2004 - Information Note Agriculture and Intercultural Dialogue

The Food and Agriculture Organization of the United Nations celebrates World Food Day each year on 16 October, the day on which the Organization was founded in 1945. The World Food Day and TeleFood theme for 2005, "Agriculture and intercultural dialogue", recalls the contribution of different cultures to world agriculture and argues that sincere intercultural dialogue is a precondition for progress against hunger and environmental degradation.

Although the substitution of farming and livestock raising for hunting and gathering as the main mode of food production – the birth of agriculture – occurred independently in many parts of the world around 10 000 years ago, the history of agriculture is full of examples of important intercultural exchanges. The first archeological record of farming in Europe shows advanced tool technology but provides no evidence of simpler tools. One theory is that peoples from the Middle East brought their tools and technologies to Europe. Similar movements of farming peoples are thought to have occurred in Africa, Central and South America, China, India and Southeast Asia. Why did they move? Agriculture provided a more dependable source of food, causing populations to increase; eventually excess population migrated to new lands.

Throughout history, the intercultural movement of crops and livestock breeds revolutionized diets and reduced poverty. For example, the introduction of the potato, which can be grown quickly and economically, to northern Europe from South America in the sixteenth century helped free the masses from age-old hunger. Maize, which is originally from the Americas, now feeds much of Africa. Europe and Africa contributed their plants to the Americas, including coffee, grapes and wheat. The introduction of the camel to Africa from Arabia allowed people to live and travel in more extreme environments and contributed protein from meat and milk to diets.

But intercultural dialogue is more than transferring technologies, seeds and breeds. Many cultures, especially those in which the principal activity is agriculture, have profound religious beliefs, values and rituals concerning food and the environment. Lessons are there to be learned by other cultures that are striving to feed growing populations while sustaining the resource base on which future generations will depend for sustenance.

Intercultural dialogue in the broadest sense occurs every time people from different cultures meet and listen to each other's point of view. With agriculture, it takes place at meetings and trade negotiations and every time an expert from one culture shows another something new in the laboratory or field – and gets feedback on its appropriateness in the local setting.

In agricultural research, the Consultative Group on International Agricultural Research should be mentioned. With centres around the world staffed with researchers from many cultures, the Group has been responsible for improved crop varieties and farming methods that have had a profound impact on hunger.

Intercultural dialogue between developing countries facing similar food and agriculture problems makes perfect sense. South-south cooperation in the form of sharing of expertise and technologies has resulted in the transfer of many solutions suited to local conditions.

Open-minded dialogue is important between different cultures in the same country. Indigenous peoples have highly evolved systems, often based on gender, for managing livestock and crop genetic resources. Government planners and policy makers sometimes overlook this traditional knowledge. The two groups should listen to each other so that policies and programmes integrate the best of the new with the best of tradition.

For thousands of years, farmers, particularly in developing countries, have developed the crop and animal genetic diversity on which food security everywhere depends. Dialogue between rich and poor countries in the form of negotiations on the International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture led to the recognition of farmers' rights and the establishment of a multilateral system of access and benefit-sharing.

At the international level, many societies feel threatened by one form of intercultural dialogue: world trade. Poor farmers cannot compete in an international market place if their goods are shut out of richer countries, while subsidized farm produce from industrialized countries is sold at or even below production cost in poor countries. Many developing countries want to produce for export purposes, but will not reach their full potential until further dialogue among nations leads to a fairer trading system.

More than 850 million people around the world remain hungry. At the World Food Summit held in Rome in 1996 and again at the World Food Summit: five years later in 2002, leaders vowed to reduce that number by half by 2015. Moreover, the United Nations Millennium Development Goals commit world leaders to reducing by half the proportion of people who suffer from hunger, while ensuring environmental sustainability.

Many international initiatives and civil society networks, such as the International Alliance Against Hunger, are promoting intercultural dialogue to help achieve these goals. World Food Day provides an opportunity at the local, national and international levels to further dialogue and enhance solidarity. Human and cultural ingenuity, the right vision, partnerships and support – including that of FAO and the international community – can surely lead to progress in achieving food security for all.

मिति २०३८ साल आश्विन ३० गते अर्थात् १६ अक्टोबर १९८१
प्रथम विश्व खाद्य दिवसको उपलक्ष्यमा देशवासीका
नाममा तत्कालीन श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट बक्सेको सन्देश

प्यारा देशवासीहरु,

संयुक्त राष्ट्र संघको एक अङ्ग खाद्य तथा कृषि संगठन स्थापना भएको वार्षिकोत्सवलाई विश्व खाद्य दिवसका रूपमा मनाउन थालेकोमा हामीलाई खुशी लागेको छ ।

मानिसलाई बाँच्नको निम्ति जन्मेदेखि नभई नहुने वस्तु उसको आहार हो भने भोजन प्राप्त गर्ने उसको आवश्यकता एक नैसर्गिक हक पनि हो । त्यसैले मानिसको यो आधारभूत आवश्यकता पूरा गरि दिनु सबै सु-संगठित मानव जाति, घर-परिवार र सरकारको सर्वोपरि कर्तव्य हुन आउँछ ।

यो खुशीको कुरा हो कि हालसम्म पनि नेपाल खाद्यान्न उत्पादनमा आत्मनिर्भर रहदै आएको छ । तर जनसंख्याको वृद्धि कायमै रहेसम्म र हाम्रो अर्थतन्त्र अरु क्षेत्रमा जीविकोपार्जनका उपायहरु जुटाउन नसके सम्म कृषिलाई हामीले प्राथमिकता दिंदै रहनु पर्ने कुरा प्रष्ट छ । साथसाथै सुगम बजारको व्यवस्था गर्ने, आकर्षक मूल्य उपलब्ध गराउने तथा हाम्रो जलश्रोतलाई कुशलतापूर्वक सिंचाईका निम्ति प्रयोगमा ल्याउने र आन्तरिक श्रोतद्वारा सस्तो दरमा मलको आपूर्ति गर्ने तर्फ पनि हामीले जोड दिनु परेको छ ।

त्यसैले, उत्पादन वृद्धि गर्ने क्रममा एकातिर अन्तर्राष्ट्रिय समुदायसंग बढी सहयोगको खोजी गर्ने काम जारी राख्नु पर्ने आवश्यकता छ भने अर्कोतिर मुलुक भित्र खाद्यान्नको वितरणका लागि न्याय र समानताको आधारमा अझ सक्षम प्रणाली अपनाउने आवश्यकता तर्फ हामी सबैले सजग हुनु परेको छ ।

यस तर्फ सबै देशवासीको ध्यानाकर्षण गर्न यस दिवसद्वारा सघाउ मिलोस् भन्ने हामी कामना गर्दछौं ।

जय नेपाल !

राष्ट्रिय स्तरमा कृषक पुरस्कृत गर्ने परम्पराको थालनी विश्व खाद्य दिवसको दिन

- 1= सन १९८१, अर्थात वि.सं २०३८ सालमा सुरु गरिएको प्रथम विश्व खाद्य दिवस अघि कृषि उत्पादन बृद्धि गर्ने कार्यलाई प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले केन्द्रीय स्तरमा कृषकलाई पुरस्कृत गर्ने परिपाटीको शुरुआत गरिएको थिएन ।
- 2= दोश्रो विश्व खाद्य दिवसको अवसरमा मात्र पहिलो पटक काठमाण्डौ जिल्लाको उत्कृष्ट तरकारी उत्पादक विजयी कृषकलाई आमन्त्रण गरी पुरस्कृत गरिएको थियो ।
- 3= तेश्रो विश्व खाद्य दिवसको अवसरमा काठमाण्डौ कै उत्कृष्ट तरकारी उत्पादक र सुदूर र मध्य पश्चिमांचल पहाडी क्षेत्रका धान र मकै उत्पादक कृषकलाई आमन्त्रण गरी पुरस्कृत गरिएको थियो ।
- 4= चौथो विश्व खाद्य दिवसका अवसरमा तीन प्रमुख खाद्यान्न वाली धान, मकै तथा गहुँमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय ठहरिएका विभिन्न जिल्लाका कृषकलाई केन्द्रीयस्तरमा पुरस्कृत गरिएको थियो । यसरी चौथो विश्व खाद्य दिवसबाट मात्र विधिवत र बढी वालीहरु समेटिने गरी राष्ट्रिय पुरस्कार दिने आधार निर्माण गरिएको पाइन्छ, र यस दिवसको अवसरमा कुल केवल ९ कृषक पुरस्कृत भएका थिए ।
- 5= पाँचौ विश्व खाद्य दिवसमा उपरोक्त वालीहरुमा नै १२ कृषक पुरस्कृत भएका थिए ।
- 6= छैटौ विश्व खाद्य दिवस (वि.सं २०४४) मा प्रमुख खाद्यान्न वालीका साथै उक्त अवसरको नारा माछा उत्पादन क्षेत्र तर्फ पुरस्कार विधा थपी कूल २० कृषक पुरस्कृत भएका थिए ।
- 7= सातौ विश्व खाद्य दिवसमा सो वर्षको नारा अनुरूप साना किसान विकास कार्यक्रम अन्तर्गत साना कृषकहरुलाई पुरस्कृत गरियो । ३ प्रमुख खाद्यान्न वालीका उत्कृष्ट कृषक पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था कायमै रहयो । कूल १५ जवान कृषक पुरस्कृत भए ।
- 8= आठौ. विश्व खाद्य दिवसमा ग्रामीण युवा सम्बन्धी नारा अनुरूप नयाँ विधाको पुरस्कार प्रदान गरियो ।
- 9= नवौ. विश्व खाद्य दिवसको अवसरमा मुख्य खाद्यान्न तर्फका १२ कृषक पुरस्कृत गरियो ।
- 10=दशौ विश्व खाद्य दिवसको अवसरमा खाद्यान्न तथा नारा: खाद्यान्न भण्डारण सम्बन्धित र साना कृषक गरी कुल १७ कृषक पुरस्कृत गरियो ।
- 11=एघारौ विश्व खाद्य दिवसमा खाद्यान्न, खाद्यान्न भण्डारण, साना कृषक, बीउबृद्धि, माछा तथा माछा भुरा उत्पादन तर्फ समेत गरी कूल २७ जना कृषक राष्ट्रिय स्तरमा पुरस्कृत भए ।
- 12=बाह्रौ तथा तेह्रौ विश्व खाद्य दिवसमा उपरोक्त कृषि क्षेत्रका विधाहरुबाट कूल २८ जना कृषक राष्ट्रिय स्तरमा पुरस्कृत भए ।
- 13=चौधौ विश्व खाद्य दिवसमा आइपुग्दा तरकारी एवं महिला विकास तर्फका विधा थपिइ कूल २९ कृषक राष्ट्रियस्तरमा पुरस्कृत भए ।
- 14=पन्ध्रौ विश्व खाद्य दिवसमा उपरोक्तको साथसाथै लैङ्गिक र क्षेत्रगत पुरस्कारको व्यवस्था गरियो । श्रोत साधनका कारण पुरस्कारको संख्या भने लगभग स्थिर रहयो ।

- 15=सोह्रौं विश्व खाद्य दिवस सम्म आइपुग्दा पशु क्षेत्र तथा दुग्ध उत्पादन व्यवसाय र बाली कटानी पछिका संरक्षण क्षेत्रका पुरस्कार विधा थपिन गए । कृषि सामग्री, रेडियो श्रोता जस्ता विधाका कृषक पुरस्कार थप गरिए । लगभग ५० कृषक एवं महिला कृषक तथा व्यवसायी पुरस्कृत भए । वास्तवमा मानिस १६ वर्षमा तन्नेरी भए जस्तै विश्व खाद्य दिवस पनि सोह्रौं वर्षबाट पुरस्कारका विधामा तन्नेरी हुन पुग्यो । लगभग ५० वटा पुरस्कार संख्याले सोह्रौं विश्व खाद्य दिवस देखि अविच्छिन्नता पाएको मात्र हैन पुरस्कृत कृषक विधा केही थपिएका छन् र केही फेरिएका पनि छन् ।
- 16=सोह्रौं देखी गत वर्ष चौविसौं विश्व खाद्य दिवस सम्म के फरक रह्यो भनी केलाउँदा अवका विधामा कृषक मात्र नभै कृषक समूह र कृषि उत्पादनमा संलग्न रहेका वा सहयोगीको भूमिका निभाउने संस्था, कार्यालय, व्यवसायी तथा उद्यमीहरुलाई पनि पुरस्कृत गर्ने व्यवस्था थप हुँदै गएको पाईन्छ । सोह्रौं विश्व खाद्य दिवसमा ५० जना कृषि क्षेत्रमा संलग्न व्यक्ति वा निकायलाई पुरस्कृत गरिएको थियो भने गत वर्ष अर्थात २४ सौं विश्व खाद्य दिवसमा राष्ट्रियस्तरमा पुरस्कार विजेताको संख्या ७८ हुन पुगेको छ । यस पछिसौं विश्व खाद्य दिवसमा पनि यसै संख्याको हाराहारीमा कृषि कर्मयोगी पुरस्कृत हुने अनुमान छ ।
- 17=कृषकलाई वा कृषि कर्मयोगीलाई पुरस्कृत गरिने सन्दर्भले कृषि उत्पादन कार्यको पवित्रता, लगनशीलता, धैर्यता र संलग्नताको सम्मान हुन पुगेको छ । प्रथम विश्व खाद्य दिवसको नारा “खाद्य पहिला र सत्रौं विश्व खाद्य दिवसको नारा “खाद्य सुरक्षामा लगानी बढाऔं” जस्ता नारा बीचको तमाम सारथी र यस्तै सारथीलाई उछिन्न दत्त चित्त दिई रहने सम्पूर्ण केन्द्रस्तर देखि क्षेत्रीय, जिल्लास्तर, सेवाकेन्द्रस्तर भनौं वा समूहस्तर र अन्ततोगत्वा कृषक परिवार, महिला कृषक र यिनको आदर पूर्वक समुन्नत बन्ने कार्यलाई यस पछिसौं विश्व खाद्य दिवस समिति दिलै देखि सम्मान गर्दछ । सम्पूर्णको पसिना र परिश्रमको कदर गर्दछ ।
- 18=उपरोक्त पुरस्कार र विधाबाट मात्र हैन, विश्व खाद्य दिवस मनाउने परिपाटीले कृषकलाई क्रमिक र चौतर्फी सम्मान बढाएको छ । हालसम्म लगभग १० जवान भन्दा बढी कृषकहरु अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा अभिनन्दित भएका छन् । जिल्लास्तरमा वर्षे पछि केही न केही संख्यामा कृषक पुरस्कृत भएका छन् । पुरस्कारको राशी वा रकम भन्दा पुरस्कार र प्राप्त सम्मानलाई नै हामी सबैले स्वभाविक रुपमा ठूलो हो भन्ने ठानेका छौं ।
- 19=आजका विद्यार्थी भोलिका कृषक वा कृषकका सहयोगी हुन् भन्नेमा कसैलाई द्विविधा छैन । प्रत्येक विश्व खाद्य दिवसको अवसरमा छानिएका नाराले विश्वको गरिबी, गरिबी निवारण एवं खाद्यान्न उपलब्धताको लागि प्राथमिकताको विषयवस्तुको बारेमा विद्यार्थीहरुलाई विश्व खाद्य दिवस मार्फत अवगत एवं सचेत गराउने गरेको छ । त्यसैले कृषकका अभिन्न मित्र बनाउन जिल्लास्तर निबन्ध प्रतियोगिताबाट गत २५ वर्षमा खारीन गएका हजारौं विद्यार्थी तर्फको पुरस्कार विधा पनि यस अवसरमा सम्भनै पर्ने हुन्छ ।
- 20=यस किसिमको पुरस्कृत गर्ने परम्पराले सम्पूर्ण कृषकलाई र कृषि सम्बन्धी व्यवसायमा संलग्न सबैलाई गरिएको सम्मानको प्रतिनिधित्व गर्दछन् । पुरस्कारको रकम वा राशी ठूलो कुरा हैन, ठूलो हो सम्मान र सम्मानित हुने अवसर । ठूलो गर्व हो सम्मानित कृषकहरुबाट कुपोषण र भोकमरीबाट बच्न र बचाउन गरिएका प्रयास र पसिना । यस्ता विजेता सबैमा हाम्रो शब्द सौगात, अभिवादन एवं हार्दिक शुभ कामना ।

पहिलो र दोश्रो विश्व खाद्य दिवसको नारा “खाद्य पहिला र सबैका लागि खाद्य” नाराहरु मध्येका अहम् नारा

- 1= खाद्य सुरक्षाको कुरा भन्नमा जति सजिलो छ, कार्यान्वयन हुन भने अत्यन्त जटिल र कठिन छ। उदाहरणका लागि सन् १९८० मा विश्वमा भोका र कुपोषणको चक्रमा रहेकाको संख्या लगभग ४१ करोड ५० लाख भएको अनुमान थियो। आज यो संख्या ८५ करोड पुगेको छ।
- 2= हो सन् १९८१ बाट आज २००५ सम्म आउँदा विश्वको जनसंख्या लगभग ३ अरबले थपिएको छ। विगत प्रयासले गर्दा, बढेको जनसंख्यालाई खाद्य जोहो गर्न सक्नुलाई पनि ठूलै कुरा मान्नु पर्दछ, तथापि यी प्रयासको उपलब्धि रेखा भित्र ठूलो जनसंख्या पर्न नसक्नु डिम्बनाको कुरा हो।
- 3= विश्वव्यापी रूपमा जानकारी र चासो बढाउन अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका २५ र सो अनुरुपमा राष्ट्रियस्तरका २५ गरी हाल सम्म ५० नाराबाट खाद्य समस्याको चासो अविरल रूपमा मानव समुदायले लिई राखेको छ। आज २५ वर्ष पुरा भएको यस दिवसको अवसरमा यी नाराको वास्तविक चासो वा ध्यान दिनु पर्ने केन्द्र बिन्दु (Focus) के रहयो सर्सर्ती हेर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ। तल ती नाराहरु र तीनसंग प्रत्यक्ष सम्बन्धित विषयवस्तु बारे गणना गर्ने प्रयास गरिएको छ।
- 4= तय गरिएका नारा मध्ये सर्व प्रथम खाद्य सुरक्षा, त्यस पछि श्रोत साधन तथा वातावरण को संरक्षण बृद्धिमा जोड, अनि ग्रामीण क्षेत्रका गरिब, आदिवासी तथा महिलाको उत्थान, युवाहरुको कृयाशिलतामा जोड र कृषि उत्थानका लागि परम्परागत शैली, मान्यता र संस्कृतिको जगेर्ना गर्ने गनुपर्ने जस्ता कुराहरु प्राथमिकतामा परेका छन्। हुन पनि दुङ्गाको भर माटो माटोको भर दुङ्गा भने जस्तै खाद्य सुरक्षा बृद्धि र कुपोषणको अन्त्य हुन जहाँ - जहाँ जे जसको अर्न्तसम्बन्ध छ ति नै बीच गाह्रो साधुरो हटाउने प्रयासबाट मात्र विश्वमा विद्यमान खाद्य समस्या र समस्या भित्र जकडिएर वाध्य भइ बाँची रहेका उनै जनता, जनता विचकै श्रोत साधन संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा परिचालन नै जहिलेको पनि चुनौती हो। यो चुनौती हट्ने पनि कमै मात्र परिमाणमा हो। त्यसै कारणले गर्दा सम्पूर्ण विश्व समुदायको चासो स्पष्ट रूपमा लगभग ६० वर्षको अनुभवले भनौं या विश्व खाद्य दिवसको गत २५ वर्षे अवधिदेखि नाराको रूपमा स्पष्ट देखाएको छ।
- 5= नेपालले प्राप्त गरेका यस अवधिका खाद्यवस्तु र तिनको उपभोग क्षेत्रको उपलब्धीमा प्रमुख रूपमा कुपोषणको स्तरमा हुन गएको व्यापक कटौती मान्नु पर्ने लाग्दछ। जनसंख्या बृद्धि दर र उत्पादन बृद्धि दर करिब करिब एउटै रेखावाट हिंडि रहेकाले खाद्य उपलब्धतामा खासै बृद्धि भएको कुरा पत्याउन धेरैलाई कठिन पर्दछ, तर भोजनको थालीमा रहने विविधतामा गत २५ वर्षे समय खण्डमा निश्चित रूपमा बृद्धि भएकोछ।
- 6= २५ वर्ष अघिको एक सामान्य भोजन थालीमा अधिकतममा चामल, मकै वा यस्तै भाते खाद्य वस्तु रहन्थे जसलाई कार्वोहाइड्रेट भनिन्छ, - जसलाई शक्तिप्रदायक समुह मानिन्छ र न्यूनतममा रहन्थे हरिया विभिन्न तरकारी, दुध, माछा मासु। फलफूल त विरामीका लागि पनि उपलब्ध हुन कठिन हुन्थ्यो। आज कार्वोहाइड्रेट अर्थात भाते थालीको सजावट तरकारी, दुध, माछा मासु र फलफूल, अनि गहुँको रोटी वा परिकारले सजिने तर्फ उपलब्धी भएको देखिन्छ। गरिवीका कारण भोजन थालीमा सबै सामान पस्किन नसक्नु कुनै एक परिवारको बाध्यता होला तर यसको लागि चाहिने ज्ञानका आँखा धेरै संग रहेको पाइन्छ। उपलब्ध भयो भने सन्तुलनको

खाना ग्रहण गर्ने काममा शहरिया भन्दा मानौं ग्रामीण जनता अभै समुन्नत छन् सहरिया भोजन थालीमा भन्दा ग्रामीण भोजन थालीमा गरिवीको अंश बढी तर विपरीतमा सन्तुलीत आहारको अंश बढी छ ।

- 7= उत्पादन गर्नु पर्ने वस्तु र त्यसको तुलनात्मक पौष्टिक, आर्थिक लाभ वारे जनतामा ज्ञान छ, तर उपभोगको तौर तरिका नमिलेर उत्पादन नै यदाकता संकुचित छ । वितरण तथा भण्डारणको पर्याप्त सुविधा नभएरै ग्रामीण वस्ती गरिब हुन वाध्य छ, र यसै प्रमुख कारणले शहर भित्रको उपभोक्ता भने नजिकको उत्पादन उपभोग गर्न नसकि हजारौं किलोमिटर टाढाको उत्पादन उपभोग गर्न अगाडी छ । क्रममा आफ्नै भाइलाई पुऱ्याउनु पर्ने सहयोग वाध्यता वस अन्यत्रका भाइलाई पुऱ्याएको छ ।
- 8= उत्पादन नभएर भन्दा बजार नभएर, पहुँच नभएर हाम्रो खाद्य समस्या जटिल बनेको छ । लौ-लौ अनिकाल पर्ने भयो भन्ने वित्तिकै खाद्यान्न दुवानी गर्न थाले पनि खाद्यान्नका प्रकृतिले गर्दा ३ महिनामा पनि अनिकाल परेको त्यस्तो ठाउँमा खाद्यान्न पुग्न नसक्ने, पुग्ने नै हो भने पनि श्रोतमा जगेर्ना नै नहुने, दुवानी प्रक्रिया, ठेक्का पट्टा र ठेकेदारवाट कार्यारम्भ, पहुँच अनि वितरण र आयको अभाव आदि कारणले खाद्य सुरक्षा सम्पन्नका लागि मात्र निश्चित हुने अवस्था अभै विद्यमान छ । अतः यो खालको समस्या समाधान गर्न प्रत्येक महत्वपूर्ण विन्दुमा सहकार्य, सहभागिता र सहयात्राका साथ आधार विन्दुको रुपमा बजार स्थल निर्माण र विकास गर्नुपर्ने आजको आवश्यकता हुन गएको छ । वास्तवमा बजार स्थलको माध्यमवाट खाद्य सुरक्षा, आय वृद्धि, ग्रामीण समुन्नती र अनि पिछडिन पुगेका जनताको र लक्षित समूहको विकास सुनिश्चित हुन सक्नेछ ।
- 9= ग्रामीण तहको बजार भन्नु अधिकांश अवस्थामा ठक्कापट्टादारी र कर संकलनको विन्दु बन्न पुगनु आजको यथार्थता हो र चर्को विडम्बना पनि । कृषकले खाइ नखाई बजार पुऱ्याएको १ टोकरी सामानको कर तिर्न पर्नु तर त्यही टोकरी विसाउने, घाम भए छहारी वा भर्री परे ओत वन्नु पर्ने कुरा उसको टोकरीको कर कहिल्यै उसको हितका लागि नखर्चिने आजको विडम्बना नै भन्नु पर्दछ ।
- 10=“कृषकका लागि बजार कृषकको मानव अधिकार” भन्ने नारा अधि बढाएर यस्तो बजार क्षेत्र विकास, विकास र अनी पुनर्विकासका लागि मात्र टोकरीको कर उठाउने कार्य गर्नु उचित हुनेछ । नेपालका कतिपय बजार क्षेत्रमा हालसम्म लगभग परम्परागत रुपमा कर त उठाइएको छ, तर त्यसको फलको रुपमा किसानले न त गतिलो विसाउने सुरक्षित थलो सुनिश्चित भई आएको छ न त राम्रो संग बजार विकासको इमान्दरी पूर्वकको प्रयास भएको नै छ ।
- 11=कृषक आर्थिक दृष्टिले कमजोर छ तर कर्मयोगमा अटल र समष्टिगतमा भन्नु पर्दा अर्थोपार्जन भन्दा जिविकोपार्जनमा बढी ध्यान केन्द्रीत गर्दछ । १-२ हल जग्गामा जिविकोपार्जन गर्ने कृषकलाई अनुदान पक्षले असर त पार्छ नै; तर त्यस अनुदानका लागि उ पर्खेर बस्न वा छलफलमा भागदौड गर्न वा तर्कले आफ्नो बल वा विचार राख्नु भन्दा कृषि कर्ममा नै विश्वास गर्दछ । अतः यस्ता परिश्रमी कृषकले, केही ठूलो नै कृषक भएमा केही बेचन सक्ने; र गैर कृषकहरुले यस्ता कृषकको वारेमा के योगदान दिने अथवा नदिने यसको शक्तिशाली छिनोफानो गर्ने काम कृषक भन्दा गैर कृषककै हातमा रहेको हुन्छ । या भनौ नीति निर्माता, बुद्धिजिवी र राजनीतिज्ञको हातमा किसानको भाग्य रहेको हुन्छ ।

- 12=दुखका साथ मौन स्वीकृति दिनै पर्दछ, गैर कृषक जगतवाट सम्भव भए वातानुकूलित कक्षमा एजेण्डा नभए कोठामा बसेर धेरै मध्ये एउटा एजेण्डाको रूपमा कृषि र कृषि कर्मको छलफल सम्म गरिन्छ । जे विषय भए पनि यस वर्गलाई खाद्य परिकार जो हो गर्ने कृषक भने सम्भव भए टोप सम्मले घाम छेकेर नभए नाङ्गै शिर भरिमा भिज्दै वा गर्मीमा पसिना भाउँ खेतमा धस्सिएकै हुन्छ । उसलाई ट्रयाक्टर होस् वा गोरु वा विना कुनै साधन भए पनि उ लागेको लाग्यै छ, कस्सिएको छ, भोक वा सुखको, मानौं चिन्ना नै छैन ।
- 13=त्यसैले लाग्दछ, कहिं कतै हामी विश्व खाद्य दिवस भनेर वढी पढ्ने र पढाउने तर कृषकका वारे खासै केही नगर्ने त गरि रहेका छैनौं ? के यो विश्व खाद्य दिवस हो वा विश्व कृषक दिवस, हैन भने खै कृषक दिवस !
- 14=उपरोक्त सन्दर्भमा नेपाल विगत २५ वर्षे खाद्य दिवसिय यात्रामा कृषक र कृषि कर्मलाई केन्द्र विन्दु बनाएर नै अधि बढेको पाइन्छ । तर कुपोषण, भोकमरी, गरिबी तथा लैङ्गिक विभेदको अन्त्य गर्न पहल गर्नु पर्ने विघाहरु दृष्टिगत गर्दा यस लडाईका लागि लाग्ने सामाग्री वा सामलको अभै नितान्त कमी देखिन्छ । यसमा राष्ट्रिय र अन्तरराष्ट्रिय सहकार्यको अभै धेरै लामो बाटो तय गर्नुछ । र प्रत्येक क्षण हाम्रो उद्देश्य रहनेछ, “खाद्य पहिला Food Comes First र सबैका लागि खाद्य "Food for all" र पहिलो त्यो नारा त्यही हो जुन प्रथम विश्व खाद्य दिवस मा प्रस्तुत गरिएको थियो । खाद्यान्न पहिला “सबैका लागि खाद्य” नाराहरु वीचका वास्तविक र अहं नारा हुन् । यी नाराहरुको सपना पुरा भए मात्र सबैलाई खाद्यवस्तु उपलब्ध हुनेछ ।

**विश्व खाद्य दिवसको उपलक्ष्यमा विगत २५ वर्षमा
अन्तरराष्ट्रिय स्तर र नेपालद्वारा राष्ट्रियस्तरमा घोषित नाराहरु**

दिवस	नारा
First :	Food Comes First (1981)
पहिलो :	उब्जनी बढाऔं, सन्तुलन खाना खाऔं, बढी जोगाऔं (२०३८)
Second :	Food Comes First (1982)
दोस्रो :	बढी उत्पादन गरी सवैलाई खाद्य पुऱ्याऔं (२०३९)
Third :	Food Security (1983)
तेस्रो :	बढी उत्पादन गरी खाद्य सुरक्षा गरौं (२०४०)
Fourth :	Women in Agriculture (1984)
चौथो :	पुऱ्याऔं न्यूनतम भोजन, बढाई खाद्य उत्पादन (२०४१)
Fifth :	Rural Poverty (1985)
पाँचौं :	जोगाऔं बन, बढाऔं उत्पादन, अनि हट्छ गरीवपन (२०४२)
Sixth :	Fisherman and Fishing Communities (1986)
छैठौं :	सुधार्न पोषण भोजनको, बढाऔं उत्पादन माछाको (२०४३)
Seventh :	Small Farmers (1987)
सातौं :	उत्थान गरी साना किसानको, गरौं कृषि विकास देशको (२०४४)
Eight :	Rural Youth (1988)
आठौं :	आधारभूत आवश्यकता पुऱ्याउन कटिबद्ध छौं हामी सारा, उठ ग्रामीण युवा उठ, तिम्रो पनि हो यो अभिभारा (२०४५)
Ninth :	Food and Environment (1989)
नवौं :	गरौं वातावरण संरक्षण, बढाऔं खाद्य उत्पादन (२०४६)
Tenth :	Food For the Future (1990)
दशौं :	सोच विचार गरी भविष्यको, बढाउँदै जाऔं खाद्य उत्पादन देशको (२०४७)
Eleventh :	Trees For Life (1991)
एघारौं :	रुखले दिन्छ सुख (२०४८)
Twelfth :	Food and Nutrition (1992)
बाह्रौं :	खाद्य तथा पोषण (२०४९)
Thirteenth :	Harvesting Natures Diversity (1993)
तेह्रौं :	प्राकृतिक विविधताको सदुपयोग र संरक्षण गरौं (२०५०)
Fourteenth :	Water For Life (1994)
चौधौं :	जल संरक्षण र सदुपयोग नै जीवनको आधार (२०५१)
Fifteenth :	Food For All (1995)
पन्ध्रौं :	सवैको लागि आहार, जीवनको मुख्य आधार (२०५२)
Sixteenth :	Fighting Hunger and Malnutrition (1996)
सोह्रौं :	उत्पादन बढाऔं, भोक र कुपोषण हटाऔं (२०५३)
Seventeenth:	Investing in Food Security (1997)
सत्रौं :	खाद्य सुरक्षामा लगानी बढाऔं (२०५४)
Eighteenth :	Women Feed the World (1998)
अठारौं :	विश्वको भरण पोषणमा महिलाको योगदान (२०५५)
Nineteenth :	Youth Against Hunger (1999)
उन्नाइसौं :	भोक विरुद्धको प्रतिवद्धता, युवाको सहभागीता (२०५६)
Twentieth :	A Millennium Free From Hunger (2000)
बीसौं :	सहस्राब्दीको नारा, भोकमरीवाट छुटकारा (२०५७)
Twenty First :	Fight Hunger to Reduce Poverty (2001)
एक्काईसौं :	भोकमरी हटाऔं, गरिवी घटाऔं (२०५७)
Twenty Second	Water: Source of Food Security (2002)
बाईसौं :	पानी खाद्य सुरक्षाको आधार
Twenty Third :	International Alliance Against Hunger (2003)
तेईसौं :	अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्य र एकता, भोकमरी विरुद्धको आवश्यकता
Twenty Fourth :	Biodiversity for Food Security (2004)
चौविंसौं :	जैविक विविधता जोगाऔं, खाद्य सुरक्षा बढाऔं
Twenty Fifth:	Agriculture and Intercultural Dialogue
पच्चिसौं :	कृषि हाम्रो संस्कृति

“भोक नै समाजका विकृतिहरूको मूल जड हो”

(स्वर्गीय राजा श्री ५ वीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेववाट १७ औं विश्व खाद्य दिवस तथा संयुक्त राष्ट्रसंघीय खाद्य तथा कृषि संगठनको ५२ औं वार्षिकोत्सवको अवसरमा २०४४ साल असोज ३० मा इटालीको रोममा आयोजित समारोहलाई बक्स भएको मुख्य सम्बोधनको भाषण सार आज पनि उत्तिकै सान्दर्भिक भएको हुनाले सो भाषणको वुंदागत सार संक्षेप तल प्रस्तुत गरिएको छ । साभार कान्तिपुर दैनिक, कार्तिक १, २०५४ ।

- खाद्यको सुलभ उपलब्धता र आपूर्तिको स्थिरता भएमा मात्र खाद्य सुरक्षा भरपर्दो रूपमा भएको मान्न सकिन्छ, त्यसैले यसलाई सुनिश्चित गर्नका लागि उत्पादकत्व वृद्धि, प्रभावकारी वितरण प्रणाली तथा गरीब जनताको आयस्तर बढाउने जस्ता विषयहरूलाई समेट्ने बहुउद्देश्यीय प्रयासहरू हुनु पर्ने ।
- कुनै पनि लगानीबाट उचित प्रतिफल प्राप्त गर्नका निमित्त देश भित्र वा बाहिर शान्ति र स्थिरताको अवस्था रहनुका साथै सही कार्य नीति सहितको कुशल प्रशासन आवश्यक रहने ।
- भोक नै समाजका कतिपय विकृतिहरूको मूल जड भएकाले अनिकालको परिणतिको कारण जहाँतही आकस्मिक बसाई सराई, दंङ्गा, लुटपाट र धनजनको क्षति हुने गरेको ।
- सामाजिक अशान्तिको अवस्था लामो समयसम्म कायम रहेमा राजनीतिक स्थिरता समेत खलवलिन सक्नेमात्र होइन गरीब र निःसहायहरूलाई मद्दत गर्ने बहानामा अवाञ्छित तत्वहरूले समेत यसबाट अनुचित फाइदा लिन सक्ने सम्भावना हुने हुनाले खाद्य सुरक्षा हामी सबैको साझा चिन्ताको विषय हुनु पर्ने ।
- उत्पादकत्व वृद्धि गर्नमा किसानले अहं भूमिका निर्वाह गर्ने भएकोले यथोचित प्रयासबाट साना तथा विपन्न किसान र तिनका घर परिवारको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरूलाई कृषि सम्बन्धी नीति एवं कार्यक्रमहरूको केन्द्रविन्दु बनाई विश्वासमा लिन सक्नु पर्ने ।
- वातावरणको ज्ञासबाट अत्यधिक प्रभावित हुने क्षेत्र कृषि हो भन्ने कुरा हामी सबैलाई अवगत भएकै हो र उत्पादन वृद्धि गर्ने होडमा हामीले वातावरणीय पक्षको उपेक्षा गर्न मिल्दैन । खेती विस्तारका लागि हराभरा वन सम्पदाको विनाशबाट विभिन्न प्रकारका भूस्वखलन र पर्यावरणीय ह्रास निम्तिन्छन् । त्यस्तै रासायनिक मल र कीटनासक विषादीहरूको जथाभावी प्रयोगको कारण भूमिगत जल र हावा दूषित हुन गई गम्भीर स्वास्थ्य समस्या देखा पर्न सक्दछन् । तसर्थ वातावरण संरक्षण खाद्य सुरक्षा कार्यक्रमको अभिन्न अङ्ग हुनु पर्दछ ।
- कृषि सामग्रीको अपर्याप्तता एवं भू-स्वामित्वको अस्पष्टता नै विकासशील देशहरूका कम उत्पादकत्वका कारण भएकाले भौतिक पूर्वाधार तथा व्यवस्थापन क्षमतामा वृद्धि गरेर यी राष्ट्रका वितरण प्रणालीलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु पर्ने ।

- परम्परागत ज्ञानको उपयोग तथा सही प्रविधि हस्तान्तरण गर्दै मानव श्रोतको विकास, कृषि क्षेत्रको अनुसन्धान तथा प्रसारमा लगानी गर्नु उत्पादकत्व वृद्धिका लागि महत्वपूर्ण पूर्वाधार हुन् ।
- भू-परिवेष्ठित मुलुकहरू र व्यापारिक केन्द्र अथवा समुद्र सतहबाट टाढा रहेका अन्तरदेशीय क्षेत्रहरूको भौगोलिक कठिनाई कम गर्न धेरै ठूलो लगानीको आवश्यकता पर्ने भएकाले यसका लागि आन्तरिक एवं बाह्य, सरकारी, निजी तथा स्थानीय सबै स्रोतहरूको परिचालन गरिनु पर्दछ ।
- विकास सहायताको रकम कुल राष्ट्रिय उत्पादनको ०.७ प्रतिशत पुऱ्याउन केही वर्ष अघि तय गरिएको लक्ष्य अभै पुरा हुन नसकेको बरु, विगत पाँच वर्षका तथ्यांकहरूले कम आय भएका मुलुकहरूले प्राप्त गर्ने यस्तो सहायतामा वास्तव मै कमी आएको देखिएकाले र यो रकम औद्योगिक राष्ट्रहरूले युद्ध संयन्त्रमा खर्च गर्ने रकमको एक अंशमात्र हो । विदेशी सहायतासँग गाँसिने विसंगतिहरूबाट उक्त सहयोग प्राप्त गर्ने मुलुकको राष्ट्रिय अर्थतन्त्रमा पर्न सक्ने असर तर्फ समझदारी देखाई तदनुरूप व्यवहार गर्न अधिकांश दातृ राष्ट्रहरू अभै तयार नहुनु विकासशील देशहरूका लागि निराशाजनक कुरा हुन गएको ।
- विश्वको गरीब जनसंख्याको आधा भाग ओगटेको दक्षिण एसियाली क्षेत्रमा जन्मने बालकहरू मध्ये दुई तिहाई न्यून तौलका हुन्छन्, जुन संसारकै उच्चतम संख्या हो र पुस्तौपुस्ता न्यून पौष्टिक आहारको कुचक्र यहाँको जीवनको यथार्थता भइसकेको जस्तो लाग्दछ ।
- विगत केही समय यतादेखि खाद्य सुरक्षा सम्बन्धी विषयमा राष्ट्रिय, क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा व्यापक छलफल हुने गरेको, यस दिशामा धेरै प्रस्ताव, सम्झौता र घोषणापत्रहरू पारित हुनुका साथै राष्ट्रियस्तरमा योजना तथा कार्यक्रमहरू तयार गरिएका । तथापि मानवमात्रको गरिबी र भोक उन्मूलन गर्नका लागि राजनीतिक प्रतिवद्धता यी अधिकांश प्रयासहरू कार्यान्वयनका लागि अभै पर्खिरहेका छन् ।

कृषि : हिजो आज र भोली यसको महत्व

के कृषिको महत्व हजारौं वर्ष अघि देखि अझै सम्म पनि यथावत रूपमा छ ? विश्व खाद्य तथा कृषि संगठनको तथ्यांक अनुसार नयाँ सहश्राब्दीको शुरुआतमा २.५७ अरब मानिस र उनीहरूका परीवार कृषि, शिकार, माछा मार्ने तथा जंगली कन्दमुलमा जीवन यापनको लागि आश्रित छन् र यसले कूल जनसंख्याको ४२ प्रतिशत प्रतिनिधित्व गरेको छ । अधिकांश विकासोन्मुख देशहरूको आर्थिक उन्नतीको लागि कृषि क्षेत्र शक्तिको श्रोत बनेको छ । सन् २००१ मा औद्योगिक देशहरूले कृषि निर्यातले मात्रै २९० अरब अमेरिकी डलर आर्जन गरे । ऐतिहासिक रूपमा धेरै कम देशहरूले मात्र कृषि क्षेत्रको विकास विना पनि शीघ्र आर्थिक विकास गरेको पाइन्छ ।

व्यापार तथ्यांकले कृषिलाई केवल आर्थिक क्रियाकलापको रूपमा मात्र हेर्दछ । कृषि जीवनयापनको शैली हो जुन सम्पदा, संस्कृतिक पहिचान तथा प्रकृतिसंगको पौराणिक सम्बन्धको रूपमा (As an ancient Pact with Nature) रहेका छ र खर्च यिनीहरूमा खर्च लाग्दैन । कृषिका अन्य खर्च नलाग्ने योगदानहरूमा वासस्थान, जमीन (Landscape) , माटो, संरक्षण, जलव्यवस्थापन (Watershed Management), Carbon Sequestration कार्वन डाइअक्साइड व्यवस्थापन तथा जैविक संरक्षण हुन । विकशित एवं विकासोन्मुख देशहरूमा Farm Tourism हाल आएर बढी लोकप्रिय छ जहाँ शहर निवासीहरू शान्त देखिन्छन् र उनीहरू खाद्यान्न कहाँबाट आउछ भन्ने चाहनामा हुन्छन् ।

तर सायद कृषिको महत्वपूर्ण भूमिका भनेको ८५ करोड भन्दा बढि कुपोषित र यसमा पनि अधिकांश ग्रामीण क्षेत्रका जनसंख्यालाई भोकमरीबाट छुटकारा दिनुहो । तिनीहरूलाई खाद्य सुरक्षाको सुनिश्चितता दिनको लागि यात तिनीहरूले खाद्यान्न आफै उत्पादन गर्नु पर्‍यो वा खाद्यान्न किन्ने पैसा हुनु पर्‍यो । ग्रामीण क्षेत्रमा पैसा कमाउने महत्वपूर्ण संभाव्य स्थान भनेको आकर्षक खाद्य र कृषि क्षेत्र हो ।

सन् १९९६ मा रोममा भएको विश्व खाद्य सम्मेलन र पुनः पाँच वर्ष पछि सन् २००२ मा सम्पन्न विश्व खाद्य सम्मेलनमा नेताहरूले सन् २०१५ सम्ममा भोकमरीको भीमकाय परीमाण ५० % घटाउने प्रतिज्ञा गरेका हुन । यसका साथै संयुक्त राष्ट्र संघीय सहश्राब्दी विकास लक्ष्यले वातावरणीय दीगोपनलाई समेत सुनिश्चित गर्दै भोकमरीबाट ग्रसित जनसंख्याको ५० % अनुपात घटाउन विश्वका नेताहरूलाई प्रतिवद्ध गराएको छ ।

धेरै अन्तर्राष्ट्रिय पहल तथा भोकमरी विरुद्धको अन्तरराष्ट्रिय सहकार्य जस्ता नागरिक समाज संजालहरूले भोकमरी घटाउने उद्देश्य पुरा गर्न र विभिन्न संस्कृतिबाट आएका मानिसलाई प्रदान गरेका छन् । FAO को टेलिफुड अभियानले सांस्कृतिक कार्यक्रम मञ्चको माध्यमबाट भोकमरीका वारेमा जनचेतना जगाउने गरेको छ । विश्व खाद्य दिवसले स्थानिय, राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय स्तरमा विद्यमान अवस्थामा पुनः विचार विमर्श र ऐकवध्यताका लागि अवसर प्रदान गर्दछ ।

खाद्य तथा कृषि संगठन र अन्तर्राष्ट्रिय समुदाय समेतको सहयोग र सहकार्य एवं मानवीय तथा संस्कृतिहरू भित्र विद्यमान बुद्धिमतापूर्ण खुबी एवं सही दृष्टिकोण, सहयोग र सहकार्यले निश्चय नै सबैको लागि खाद्य सुरक्षा प्राप्त गर्ने कार्यमा सहयोग पुग्नेछ ।

साभार: 25th World Food Day Leaflet of Telefood Food for all and FAO: AGRICULTURE AND INTERCULTURAL DIALOGUE, It's our common heritage **वाट साभार अनुवादीत ।**

**विश्व खाद्य दिवस समारोह समिति नेपालको तर्फबाट विगत २५ वर्षमा
राष्ट्रियस्तरमा घोषित पुरस्कार विजेता कृषकहरुको नामावली^१**

तेश्रो विश्व खाद्य दिवस				
	स्थान	नाम	ठेगाना	
धान	प्रथम	श्री तेज बहादुर भण्डारी	सल्यान, डाँडागाउँ ६	
	द्वितीय	श्री पाखर सिं डाँगी	सल्यान, काभ्रा १	
	तृतीय	श्री शशीराम डाँगी	सल्यान, लेखस्थानी १	
	सा.	श्री लाल सिंह कठायता	कन्चनपुर, महेन्द्रनगर १३	
मकै	प्रथम	श्री महेश चन्द्र खकवाल	डडेलधुरा, उग्रतारा ७	
	द्वितीय	श्री लोकराज पनेरु	डडेलधुरा, गणेशपुर ७	
	तृतीय	श्री जगन्नाथ भट्ट	डडेलधुरा, चिपर ५	
	सा.	श्री गंगा प्रसाद खरेल	कन्चनपुर, महेन्द्रनगर १८	
तरकारी वाली	उत्कृष्ट	मूला	श्री पूर्ण महर्जन	काठमाण्डौ, काठमाण्डौ २९
		गाजर	श्री लक्ष्मी बहादुर महर्जन	काठमाण्डौ, नैकाम
		सलगम	श्री कूल बहादुर बलामी	काठमाण्डौ, सीतापाईला
		काउली	श्री लक्ष्मी नारायण	काठमाण्डौ, २९
		प्याज	श्री इश्वरी लाल बलामी	काठमाण्डौ, सीतापाईला
		गोलभेडा	श्री न्हछे बहादुर श्रेष्ठ	काठमाण्डौ, सीतापाईला ८
		लसुन	श्री बखत बहादुर महर्जन	काठमाण्डौ, गोंगबु ८
		आलु	श्री हर्ष श्रेष्ठ	काठमाण्डौ, इचंगु
निवन्ध	प्रथम	सुश्री सुधा ओझा	श्री पद्म कन्या क्या. काठमाण्डौ	
	द्वितीय	श्री दिनेश कोइराला	श्री पृथ्वी नारायण क्या. पोखरा	
	तृतीय	श्री भवन बहादुर सिलवाल	श्री वन विज्ञान अ.सं. हेटौडा	
नारा प्रतियोगिता	श्री अजयराज पाण्डे, सेन्ट जेभियार		श्री दीपक कोइराला, सिद्धार्थ बनस्थली	
	श्री सुरज कुमार पौड्याल, विश्व निकेटन		श्री अर्जुन बहादुर सिंह, बुडानिलकण्ठ	
	श्री विष्णु प्रसाद फुयाल, जुद्धोदय		नारा: आउनु दाई किसान भाई मनाउँ खाद्य दिवस	

चौथौ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री कोशनाथ घिमिरे	जम्जुङ्ग, श्रीभव्याड ९
	द्वितीय	श्री यदुविर शाही	डडेलधुरा, नवदुर्गा ८
	तृतीय	श्री नन्दलाल जोशी	डडेलधुरा, जोगीबुढा १
मकै	प्रथम	श्री यम बहादुर खत्री	गोरखा, रानीस्वारा ७
	द्वितीय	श्री सोमनाथ शर्मा	पर्वत, खानीगञ्जु २
	तृतीय	श्री काशिराम कडेल	वाग्लुङ, विहुँ ५
गहुँ	प्रथम	श्री प्रेम बहादुर गौतम	रसुवा, पौवा १
	द्वितीय	श्री बालकृष्ण बराल	कास्की, आर्वा २
	तृतीय	श्री विकास गौचन	पर्वत, रानीपानी ५
निवन्ध प्रतियोगिता	प्रथम	श्री शिद्धिबहादुर संजितकार	ललितपुर, साटा, जाउलाखेल
	द्वितीय	श्री उत्तम हरि रिमाल	खा.कृ.व.स.शा, कास्की
	तृतीय	श्री मिना सैजू	ललितपुर, सानेपा
	निवन्धको शिर्षक नेपालको कृषिमा महिलाको भूमिका		

^१ राष्ट्रिय स्तर उत्कृष्ट कृषक पुरस्कृत गर्ने कार्य तेश्रो विश्व खाद्य दिवसबाट मात्र विधिवत रुपमा भएको देखिन्छ ।

पाँचौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री गीरि राज जोशी	लमजुङ्ग, धमिलोकुवा ५
	द्वितीय	श्री डिल्ली प्रसाद बराल	कास्की, पोखरा १७
	तृतीय	श्री लीला भक्त आचार्य	कास्की, पोखरा १७
	सा.	श्री महावीर सिंह कुँवर	दार्चुला, खरकडा ४
मकै	प्रथम	श्री हिमदत्त अधिकारी	गोरखा, मकैसीं ६
	द्वितीय	श्री लाल बहादुर के.सी.	बाग्लुङ्ग, मुलपानी ५
	तृतीय	श्री गम बहादुर गुरुङ्ग	गोरखा, ध्याल्चोक ४
	सा.	श्री मन बहादुर सुवाल	गोरखा, मनकामना २
गहूँ	प्रथम	श्री खडानन्द तिमिल्लीना	कास्की, साङकोट ५
	द्वितीय	श्री श्याम मोहन भट्टराई	कास्की, लेखनाथ १
	तृतीय	श्री उद्धव बहादुर बम	बैतडी, मल्लादेही ४
	सा.	श्री हर्क सिं कार्की	बैतडी, जगन्नाथ १

छैठौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री कृष्णमान श्रेष्ठ	लमजुङ्ग, तार्कुघाट ४
	द्वितीय	श्री आमे प्रसाद लामीछाने	गोरखा, धावा २
	तृतीय	श्री मित्र बहादुर कुमाल	गोरखा, छाप्राक ९
	सा.	श्री दान बहादुर चन्द	बैतडी, पाटन १
मकै	प्रथम	श्री लीला बहादुर दलामी	गोरखा, मनकामना ६
	द्वितीय	श्री हर्क बहादुर गुरुङ्ग	सोलुखुम्बु, जुक १
	तृतीय	श्री ज्ञान बहादुर गुरुङ्ग	गोरखा, सानीश्वारा ३
	सा.	श्री मन बहादुर सुवाल	गोरखा, मनकामना २
गहूँ	प्रथम	श्री हरि बहादुर	सल्यान, त्रिवेणी ७
	द्वितीय	श्री खेम राज के.सी.	सल्यान, त्रिवेणी ७
	तृतीय	श्री कृष्ण प्रसाद दाहाल	धादिङ्ग, मैडी ९
	सा.	श्री नरेन्द्र खनाल	इलाम, साखेजुंग ४
माछा (खाने)	प्रथम	श्री हविव मियाँ	वारा, रामपुर खेश्राहा
	द्वितीय	श्री शेष मजहन हक	रौटहत, रामपुर खापा २
	तृतीय	श्री लक्ष्मी चौधरी	सिराहा, पडरिया ४
	सा.	श्री अर्जुन विक्रम चौधरी	नवलपरासी, रामनगर ४
माछा (भूँ)	प्रथम	श्री अब्दूल करिम अन्सारी	वारा, रामपुर
	द्वितीय	श्री शिव प्रसाद रौनियार	सुनसरी, दुहवी ७
	तृतीय	श्री उपेन्द्र मिश्रा	धनुषा, जनकपुर १२
	सा.	श्री पूर्वाञ्चल, कुखुरा फार्म	भापा, विर्तामोड

सातौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री कूल प्रसाद दनाई	लमजुङ्ग, गाउँशहर २
	द्वितीय	श्री कृष्ण मान श्रेष्ठ	लमजुङ्ग, तार्कुघाट ४
	तृतीय	श्री राम बहादुर नगरकोटी	काठमाण्डौं, इन्द्रायणी ४
	सा.	श्री राम शरण कडेल	धादिङ्ग, वेनीघाट ८
मकै	प्रथम	श्री राम प्रसाद अधिकारी	गोरखा बुँगकोट ७
	द्वितीय	श्री काजी कुमार श्रेष्ठ	गोरखा, मनकामना ९
	तृतीय	श्री भिम बहादुर श्रेष्ठ	गोरखा, गोखकाली ८
	सा.	श्री भिम लाल शर्मा	वाग्लुङ्ग, हुक्दीशिर ५
गहुँ	प्रथम	श्री गिरी राज जोशी	लमजुङ्ग, धमीलीकुवा ५
	द्वितीय	श्री मोतीलाल न्यौपाने	पाल्पा, अर्गली ८
	तृतीय	श्री अम्बीका प्रसाद गौतम	जाजरकोट, जग्तीपूर २
	सा.	श्री कूल प्रसाद दनाई	लमजुङ्ग, गाउँशहर २
साना किसान	उत्कृष्ट	श्री तोयनाथ रिजाल	नुवाकोट, तुप्चे १
	उत्कृष्ट	श्री इन्द्र प्रसाद पौडेल	कास्की, भलाम ४
	उत्कृष्ट	श्री जन्मजय उपाध्याय	धनुषा, धनुषाधाम ८
	साना किसान अन्तर्गत उत्कृष्ट उत्प्रेरक कृषकहरु		

आठौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री कृष्ण कान्त खनाल	लम्जुङ्ग, भोटेओदार ८
	द्वितीय	श्री लोक बहादुर खत्री	रुकुम, हिवाङ १
	तृतीय	श्री लोक बहादुर रोकाया	रुकुम, हिवाङ १
	सा.	श्री मोहन घिमिरे	लम्जुङ्ग, श्रीभव्याङ्ग, ६
मकै	प्रथम	श्री केशर बहादुर खत्री	रुकुम, सोभमा ५
	द्वितीय	श्री वशन्त के.सी.	रुकुम शोभा ५
	तृतीय	श्री चुडामणि गौतम	रुकुम शोभा ५
	सा.	श्री गोविन्द रावत	जुम्ला कार्तिक खानी १
गहुँ	प्रथम	श्री रण बहादुर खत्री	गोरखा, रानीस्वारा ७
	द्वितीय	श्री चित्र बहादुर थापा	कास्की, सराङकोट ४
	तृतीय	श्री तुलवीर विष्ट	रुकुम, हिवाङ १
	सा.	श्री बोर्धन न्योपाने	गोरखा,
ग्रामिण युवा	उत्कृष्ट	सुश्री मधुमायाँ खत्री	कास्की, माभठाना
	उत्कृष्ट	सुश्री जमुना महर्जन	काठमाण्डौं, बालकुमारी पाँगा
	उत्कृष्ट	सुश्री बलु कुमारी महर्जन	काठमाण्डौं, बालकुमारी पाँगा

नवौ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री तारा प्रसाद उपाध्याय	पर्वत, देवीस्थान ४
	द्वितीय	श्री दामोदर शर्मा	काठमाण्डौ, बालुवा ६
	तृतीय	श्री सुनदरलाल कच्छेदार	सुनसरी, सोनापूर ८
	सा.	श्री वैकुण्ठ नाथ मिश्र	तनहुँ, दमौली ३
मकै	प्रथम	श्री चुडामणी डल्लाकोटी	चितवन, चैनपूर २
	द्वितीय	श्री एकराज डल्लाकोटी	चितवन, चैनपूर २
	तृतीय	श्री शेष प्रसाद थपलिया	चितवन, कठार ७
	सा.	सुश्री मनमायाँ त्रिके	गोरखा, नागेश्वर १
गहुँ	प्रथम	श्रीमती जानुका देवी अधिकारी	मोरङ्ग, दर्वेसा ३
	द्वितीय	श्री मुनीश्वर राणा	पाल्पा, कसेनी ५
	तृतीय	श्री गोपालमान सिंह राजभण्डारी	मोरङ्ग, दर्वेसा २
	सा.	श्री मित्रलाल भण्डारी	गुल्मी, रुपाकोट ८

दशौ औ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री पृथ्वीमान श्रेष्ठ	तनहुँ, वरभन्ज्याङ ५
	द्वितीय	श्री शिवलाल राणाभाट	तनहुँ, वरभन्ज्याङ ५
	तृतीय	श्री सिसद्धमान नेवार	तनहुँ, आँबु १
	सा.	श्री देउराम पुन	रोल्पा, जनकोट १
मकै	प्रथम	श्री नन्दराज भट्ट	डडेल्धुरा भूमीराज ४
	द्वितीय	श्री नारायण दत्तभट्ट	डडेल्धुरा, भूमीराज ४
	तृतीय	श्री दिनानाथ त्रिताल	संखुवाशभा, खराङघाट ८
	सा.	श्री पिताम्बर गौतम	संखुवाशभा, चैनपूर ८
गहुँ	प्रथम	श्रीनारायण प्रसाद पंगेनी	स्याङ्जा, पेखु वागखोर ३
	द्वितीय	श्री होमनाथ तिमिल्सिना	रसुवा, ठूलोगाउँ ७
	तृतीय	श्री किरण राज भण्डारी	कास्की, सिसुवा २
	सा.	श्री गंगा प्रसाद दुम्रेले	स्याङ्जा, थुपपोखरी ६
खाद्यान्न भण्डारण	प्रथम	श्रीमती ठूली खम्पा	नुवाकोट, त्रिशुली
	द्वितीय	श्रीमती कलावती थरुनी	रुपन्देही, मणिग्राम
	तृतीय	श्री ज्ञान बहादुर श्रेष्ठ	भक्तपुर, दधीकोट
साना किसान	उत्कृष्ट	श्रीमती राधा अधिकारी	दाङ, उरहरी समूह ३२
	उत्कृष्ट	श्री रण बहादुर थापा	जाजरकोट, ढिमे समूह १३

किसान

एघारौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री हरिभक्त कोजु	भक्तपूर, बागेश्वरी ८
	द्वितीय	श्री पारस मुराउले	रुपन्देही, सूर्यपुरा ९
	तृतीय	श्री विष्णु के.सी.	भक्तपूर, सिपाडोल ९
	सा.	श्री बुद्धिमान श्रेष्ठ	तनहुँ, वरभञ्ज्याङ्ग ५
मकै	प्रथम	श्री तेज बहादुर वस्नेत	धनकुटा, सान्ने ३
	द्वितीय	श्री नन्द बहादुर आचार्य	अर्घाखाँची, अर्घा ५
	तृतीय	श्री गोकर्ण वन्जाडे	अर्घाखाँची, किंजाडा १
	सा.	श्री तीलक बहादुर कार्की	धनकुटा पाखीवास ९
गहूँ	प्रथम	श्री कृष्णहरु पन्त	तनहुँ, वरभञ्ज्याङ्ग ५
	द्वितीय	श्री राम बाबु थापा	गोरखा, हर्मि ५
	तृतीय	श्री गो विन्द बहादुर विष्ट	प्युठान, दोखा १
	सा.	श्री दिल बहादुर साउद	डडेल्धुरा, जोगबुढा १
खाद्यान्न मण्डारण	प्रथम	श्री तेज बहादुर लिम्बु	इलाम, सोयाङ्ग ८
	द्वितीय	श्रीमती माधवी शर्मा	वर्दिया, गुलेरिया २
	तृतीय	श्री दयाराम गौडेल	पर्वत, भुडिकुँवा
साना किसान	उत्कृष्ट	श्री विष्णु कुमारी कुमाल	गोरखा, च्याङ्गली, समूह ५२
	उत्कृष्ट	श्री डम्बर दत्त पाण्डे	वैतडी, दुर्गास्थान समूह २२
बीउ बृद्धि	उत्कृष्ट	श्री हमिश आलम	वारा
	उत्कृष्ट	श्री दिलिप कुमार यादव	रुपन्देही, सिद्धार्थनगर ११
खात्ने माछा उत्पादन	प्रथम	श्री चन्द्रस्वर मण्डल	धनुषा, धमैली ७
	द्वितीय	श्री अमिताभ राजौरीया	कपिलवस्तु, शिवानगर १
	तृतीय	श्री कपिल पौडेल	पर्सा, वीरगंज ६
	सा.	श्री राम स्वार्थ साह	महोत्तरी, बनोली ६
माछा भुरा उत्पादन	प्रथम	श्रीबोचेलाल मुखिया	धनुषा, नन्पट्टि ५
	द्वितीय	श्री शिवेन्द्र बहादुर वस्नेत	मोरङ्ग, डागीहाट ८
	तृतीय	श्री जीवन कुमार दास	सुनसरी, दुहवी ५
	सा.	श्री दामोदर गिरी	रुपन्देही, सिद्धार्थनगर ४

बान्हौ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री शेषकान्त कोईराला	स्याडजा, किचनास २
	द्वितीय	श्री राजदेव यादव	धनुषा, तुल्सीयाहनी २
	तृतीय	श्री गणेश बहादुर राउद	डडेलधुरा, जोगबुडा १
	सा.	श्री कृष्ण प्रसाद अर्याल	स्याडजा, करेणडाँडा ६
मकै	प्रथम	सुश्री चारुमती खडका	सल्यान, कासा १
	द्वितीय	श्री केशव नाथ	डडेलधुरा, वगरकोट ५
	तृतीय	श्री नन्दरामधर्ती	सल्यान, करागडी १
	सा.	श्री प्रमपति भट्ट	डडेलधुरा, भागेश्वर १
गहूँ	प्रथम	श्री कृष्णराज कोईराला	मोरङ्ग, विराटनगर १५
	द्वितीय	श्री शिवलाल ढकाल	गुल्मी, जुटाङ्ग ५
	तृतीय	श्री राम प्रसाद खतिवडा	मोरङ्ग, जुटाङ्ग १
	सा.	श्री लक्ष्मी यादव	मोरङ्ग, टंकिस्तिनवारी ३
माछा (खाने)	प्रथम	श्री राम शंकर साह	महोत्तरी, जलेश्वर २
	द्वितीय	श्री शिव नारायण नीधि	धनुषा, नगराईन २
	तृतीय	श्री कृष्णमान श्रेष्ठ	बाँके, उठरापूर
ह्याचरी नसिङ्ग	प्रथम	श्री श्रवण कुमार भ्ना	धनुषा, जनकपूर २
	द्वितीय	श्री कृष्णराज पन्त	मोरङ्ग, सौभाग २
	तृतीय	श्री उपेन्द्र प्रजापती	सिराहा, महादेव १
माछा उत्पादन	प्रथम	श्री पवन कुमार कर्माचार्य	धनुषा, जनकपूर १
	द्वितीय	श्री नन्द प्रसाद थपलिया	बारा, पिपरा ५
	तृतीय	श्री सोभियत पंजियार	धनुषा, कनकट्टि ४
साना किसान	उत्कृष्ट	श्रीमती पद्ममा देवी राई	मोरङ्ग, इन्द्रपूर
	उत्कृष्ट	श्री वीर बहादुर थिङ	मकवानपूर, पदमपोखरी
बीउ उत्पादन	उत्कृष्ट	श्री गोपी कृष्ण अधिकारी	पाँचथर, फिदिम
	उत्कृष्ट	श्री रामेश्वर प्रसाद साह	सुनसरी, गौतम
खाद्य भण्डारण	प्रथम	श्री परशुराम आचार्य	प्यूठान, बरौला ९
	द्वितीय	श्रीमती कलावति थारुनी	रुपन्देही, आनन्दवन ३
	तृतीय	श्री शैकट नारायण श्रेष्ठ	ताप्लेजुङ्ग, फूलवारी ४

तेन्हौ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री सुब्बा गोले	मकवानपूर, श्रीपूरछतीवन ७
	द्वितीय	श्री रामबाबु थापा	गोरखा, हर्मी ९
	तृतीय	श्री फणिन्द्र शर्मा	रुपन्देही, परौहा ९
	सा.	श्री दिल बहादुर थापा	सिन्धुली, कल्पवृक्ष ४
मकै	प्रथम	श्री लाल बहादुर वस्नेत	गोरखा, नारेश्वर ८
	द्वितीय	श्रीमती शारदा घिमिरे	तनहुँ, छाड १
	तृतीय	श्री कृष्ण बहादुर अधिकारी	गोरखा, नारेश्वर ७
	सा.	श्री जागर दिन भिषा	तनहुँ, वरभंज्याङ्ग ५
गहुँ	प्रथम	श्री अर्जु वस्नेत	संखुवाशभा, चैनपूर ९
	द्वितीय	श्री पुष्प बहादुर खत्री	संखुवाशभा, सिद्धिकाली २
	तृतीय	श्री टंक प्रसाद भट्टराई	सिन्धुली, लदामीट ७
	सा.	श्री सोमन लाल चौधरी	सुनसरी, तनमुना ७
माछा (खान)	प्रथम	श्री जोगी मुखिया	महोत्तरी, जलेश्वर ६
	द्वितीय	श्री रण बहादुर गुरुङ्ग	भापा, गरामुनि ९
	तृतीय	श्री त्रिलोचन भुसाल	बर्दिया, सोरहवा २
माछा उत्पादन	प्रथम	श्री रासलाल चौधरी	सिरहा, फुलकहाकट्टि ६
	द्वितीय	श्री अब्दुलकरीम अन्सारी	बारा, रमपुर ढोकनी ६
	तृतीय	श्री शिवेन्द्र कुमार बस्नेत	मोरङ्ग, डाँगीहाट ८
ह्याचरी नसिङ्ग	प्रथम	श्री मोहम्मद नुरुल होदा	बारा, कलैया ६
	द्वितीय	श्री सुनन्द सिंह प्रधान	मोरङ्ग, विराटनगर ६
	तृतीय	श्रीमती गीता घिमिरे	बारा, कलैया ७
साना किसन विकास	प्रथम	श्री डण्डपानी काफ्ले	चितवन, मेघौली धरमपूर ९
	द्वितीय	श्री प्रेम नारायण पौडेल	बाँके, चन्द्रनगर
	तृतीय	श्री गोमा घिमिरे	ललितपूर, लामाटार
	सा.	श्री पम्फा तामाङ्ग	धादिङ, धुवाकोट
बीउ उत्पा दन	उत्कृष्ट	श्री दामोदर राउत	दाङ देउखुरी, सिसनीया ५
	उत्कृष्ट	श्री तर्कराज पोखरेल	मोरङ, कटहरी ९
खाद्य भण्डारण	प्रथम	श्री कुमार लाल यादव	मोरङ्ग, टंकेसिनवारी ३
	द्वितीय	श्री खड्क बहादुर गुरुङ्ग	गोरखा, मुल्चोक ४
	तृतीय	श्री गगन सिंह जागरी	डोटी, बन्लेख ३

चौथौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री विजयराज पण्डित	तनहुँ, भानु ३
	द्वितीय	श्री वद्वि प्रसाद सापकोटा	काभ्रे, महादेवस्थान ५
	तृतीय	श्री इश्वरी दत्त तिवारी	तनहुँ, भानु ३
	सा.	श्री वद्वि प्रसाद लामिछाने	भक्तपुर, वागेश्वरी ४
मकै	प्रथम	श्रीमती रेखा वस्नेत	गोरखा, नारेश्वर ८
	द्वितीय	श्री बाबुराम पौडेल	तनहुँ, रिस्ती २
	तृतीय	श्रीमती मिश्रीमाया मोक्तान	मकवानपुर, बसमडी ५
	सा.	श्री चित्र बहादुर	भक्तपुर, बसमडी ५
गहुँ	प्रथम	श्री उमानन्द आचार्य	म्याग्दी, अर्पन ६
	द्वितीय	श्री तिलक प्रसाद आचार्य	म्याग्दी, अर्पन ६
	तृतीय	श्री नारायण प्रसाद गौचन	म्याग्दी, दरवाड ४
	सा.	श्री रामदेव यादव	सुनसरी, छिटाहा ४
माछा (खान)	प्रथम	श्री शिव नारायण निधी	धनुषा, नागराइन २
	द्वितीय	श्री सुन्दर महतौ	महोत्तरी, बनौटा ७
	तृतीय	श्री राम आशिष मुखिया	महोत्तरी, पिपरा ३
माछा भुरा उत्पादन	प्रथम	श्री उपेन्द्र प्रजापती	सिरहा, पर्तोहा १
	द्वितीय	श्री गौरी मंडल ललित	धनुषा, चक्कर १
	तृतीय	श्री सनत कुमार श्रेष्ठ	सुनसरी, इटहरी २
तरकारी समूह	उत्कृष्ट	श्री गीता आचार्य	धनकुटा, परेवादिन ५
	उत्कृष्ट	श्री सीता वस्नेत	धनकुटा, अमभिदङ्ग ४
	उत्कृष्ट	श्री चन्द्रमाया लिम्बु	धनकुटा, मोड ७
ताजा तरकारी महिला	उत्कृष्ट	श्रीमती पदमवाई घले	इलाम, फिक्कल ८
	उत्कृष्ट	श्रीमती यम कु. अर्याल	स्याङ्जा, करेनडाँडा ३
	उत्कृष्ट	श्रीमती मालती वर्मा	रौतहछ, औरेवा ३
अडुवा सहायकवाली	प्रथम	श्रीमती टुल्की गिरी	सल्यान, डाँडागाउँ ८
	द्वितीय	श्रीमती भुवन कु. विष्ट	सल्यान, भिम्पे २
	तृतीय	श्रीमती दिल कु. बुढाथोकी	सल्यान, धनवाड ८
महिला कृषक समूह	पूर्वाञ्चल	श्री मालती बा.पा.स. श्री मती रमादेवी कोईराला	सप्तरी
	मध्यमाञ्चल	श्री बा.पा.कृ.स.श्रीमति सुमित्रा थापा	सर्लाही
	पश्चिमाञ्चल	श्री म.बा.पा.स. श्रीमती फेलमायाँ तामाङ्ग	नवलपरासी
	म.पश्चिमाञ्चल	श्री कान्तीपुर बा.पा.स. श्रीमती तिला वली	सुर्खेत
	सु.पश्चिमाञ्चल	श्री महिला करेसावारी स. श्रीमती शारदा देवी सिंह	कञ्चनपुर
बीउ उत्पादन	उत्कृष्ट	श्री शोभा देवी पोखरेल	मोरङ्ग, विराटनगर
	उत्कृष्ट	श्री किताबुल्लाह मुसलमान	कपिलवस्तु, बढौली

पन्ध्रौं विश्व खाद्य दिवस				
	स्थान	नाम	ठेगाना	
धान	प्रथम	श्री खन बहादुर वस्नेत	स्याङ्जा, दहथुम ६	
	द्वितीय	श्री सावित्री अर्याल	स्याङ्जा, करनेडाँडा ६	
	तृतीय	श्री राजेन्द्र अर्याल	स्याङ्जा, करनेडाँडा ६	
	सा.	श्री जनक बहादुर रोकाया	बभाङ, कोटभैरव २	
मकै	प्रथम	श्री उत्तम तामाङ	रसुवा, सरमथली ८	
	द्वितीय	श्री दुर्गा बहादुर वस्नेत	गोरखा, नारेश्वर ८	
	तृतीय	श्री निमा काल्साङ	रसुवा, सरमथली ८	
	सा.	श्री रिमा श्रेष्ठ	गोरखा, मनकामना १	
गाहूँ	प्रथम	श्री दोलख बहादुर राना	पाल्पा, अर्घली ४	
	द्वितीय	श्री नारायण प्रसाद ढकाल	पाल्पा, देउराली २	
	तृतीय	श्री माधव प्रसाद अर्याल	पाल्पा, पिपलडाँडा ९	
	सा.	श्री दुर्गा प्रसाद पाण्डे	पाल्पा, मदनपोखरा ८	
साना किसन महिला	प्रथम	श्रीमती गौरी गिरी	सुर्खेत, लाठी काउईली स ७६	
	द्वितीय	श्रीमती कृष्ण कुमारी राई	उदयपुर, वेलटार	
	तृतीय	श्रीमती शुभद्रा देवी आचार्य	कास्की काहुमलाम स.४	
साना किसन पुरुष	प्रथम	श्री रिखि राम खनाल	कपिलवस्तु, मोतिपुर स९१	
	द्वितीय	श्री धन बहादुर पातली	कन्चनपुर समादैजी स३३	
	तृतीय	श्री हरि बहादुर सुवेदी	सिन्धुपाल्चोक वाराम्ची स४७	
वीउ तथा मल प्रयोग	प्रथम	श्री रहम्मद समाउन	वारा, पुरैनीया ७	
	द्वितीय	श्री राज विक्रम शाह	वर्दिया, बगनाहा	
	तृतीय	श्री अब्बुवकर मियाँ	सुनसरी, राजगंज	
	सा.	श्री केदार नाथ वस्याल	रुपन्देही, आनन्दवन	
खाद्य भण्डारण	प्रथम	श्रीमती शान्ती देवी श्रेष्ठ	गोरखा, आरुचनौरे ३	
	द्वितीय	श्री वासुदेव चौधरी	उदयपुर देउरी १	
	तृतीय	श्रीमती गंगा वली	सुर्खेत, रामघाट ५	
महिला कृषक	पूर्वाञ्चल	नन्द कुमारी भूजेल,	टिका लक्ष्मी राई,	कमला देवी सापकोटा,
	मध्यमाञ्चल	सानु मैयाँ धौवन्जार,	कृष्ण मायाँ लम्साल	हस्त मायाँ कार्की,
	पश्चिमाञ्चल	सीता लामिछाने,	निर्मला पौडेल,	विष्णु मायाँ वस्याल,
	मध्यपश्चिमाञ्चल	वेलमती के.सी.,	एक मायाँ वली,	देवी जि.सी., दाङ
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	रङ्गा देवी खत्री,	डम्बर बोहरा,	इश्वरी देवी देउवा,

सोन्ही विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	गीता ढकाल	लमजुङ्ग, भोटेवडार ३
	द्वितीय	दण्डपाणी अधिकारी	चितवन, भरतपुर न.पा.११
	तृतीय	भरत प्रसाद नेपाल	चितवन, पारवतिपुर ५
	सा.	टंक प्रसाद पौडेल	चितवन, भरतपुर न.पा.११
मकै	प्रथम	शान्ती प्रसाद धिमिरे	दोलखा गौरिमुडी ९
	द्वितीय	हेम बहादुर जिरेल	दोलखा जिरी ६
	तृतीय	राम बहादुर सिवाकोटी	दोलखासुनसानी १
	सा.	कृष्ण प्रसाद श्रेष्ठ	मकवानपुर, चितलांग ६
गहुँ	प्रथम	इन्द्र लक्ष्मी नला	भक्तपुर, भक्तपुर नपा.८
	द्वितीय	कमला लामा	चितवन, कविलास १
	तृतीय	सानु मैजाँ धौवनजार	भक्तपुर, वोडे
	सा.	लुल्सी नारायण ढकुछु	भक्तपुर, सिपाडोल८
साना किसान पुरुष	प्रथम	श्री भीमसेन भारती	धादिङ्ग, छत्रेदेउराली
	द्वितीय	श्री बृजु लाल चौधरी	मोरङ्ग, सुन्दरपुर
	तृतीय	श्री योगेन्द्र महतो	धनुषा, लक्ष्मीनिपा
साना किसान महिला	प्रथम	श्रीमती चित्र कुमारी नेपाल	चितवन, कुमरोज
	द्वितीय	श्री ललिता चौधरी	सप्तरी, नकटीरामपुर
	तृतीय	श्री पार्वती ओली	चितवन, पिप्ले
क्षेत्रीय	कृषि	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय	मध्यमाञ्चल,
	पशु	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालय	सूदुर पश्चिमाञ्चल
महिला कृषक समूह (कृषि)	पूर्वाञ्चल	श्री जगदम्बा ता.त.त.वी.उ.म.क.समूह	तेह्रथुम
	मध्यमाञ्चल	श्री महिला कृषक समूह भरुवा रासी	ललितपुर
	पश्चिमाञ्चल	श्री भैरव ग्रामिण म.कृ.स.	पाल्पा
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री पशुपति तरकारी वि.म.कृ.स.	रुकुम
	सूदुरपश्चिमाञ्चल	श्री तरकारी म.कृ.स.	अछाम
महिला कृषक समूह (पशु सेवा)	पूर्वाञ्चल	बाखा पालन महिला कृषक समूह	संखुवासभा
	मध्यमाञ्चल	बाखा पालन महिला कृषक समूह	नुवाकोट
	पश्चिमाञ्चल	बाखा पालन महिला कृषक समूह,	तनहुँ,
	मध्यपश्चिमाञ्चल	बाखा पालन महिला कृषक समूह,	बाँके,
	सूदुरपश्चिमाञ्चल	कुखुरा पालन महिला कृषक समूह	डडेलधुरा,
रेडियो कृषक श्रोता	प्रथम	श्री कपिलमनी दाहाल	सुनसरी, सिगिया
	द्वितीय	श्री कृष्ण बहादुर के.सी.	बाग्लुङ्ग, सिगाना
	तृतीय	श्री इव कुमार ढकाल	नुवाकोट, ढिकुर
	सा.	श्री मान बहादुर थपलिया	दोलखा, शैलुंगेश्वर
कृषि सामग्री	प्रथम	श्री हृदय नारायण शाह	बारा, खुटवा २
	द्वितीय	श्री हरि प्रसाद मेहता	सुनसरी, इनरवा
	तृतीय	श्री कृष्ण प्रसाद नेपाल	रुपन्देही, मभौलिया ८
	सा.	श्री तारा प्रसाद नेपाल	भक्तपुर, दधिकोट

पोष्ट हाभेष्ट	प्रथम	श्री मोहन कुमार श्रेष्ठ	भोजपुर, टक्सार ६
	द्वितीय	श्री अम्बिका रेग्मी	मकवानपुर, अभि भन्ज्याङ्ग ५
	तृतीय	श्री मेवा लाल कुर्मी	वर्दिया, मथुरा हरिद्वार ५
निबन्ध	उत्कृष्ट	श्री विनम्र श्रेष्ठ	लमजुङ्ग, तार्कुजाट
	उत्कृष्ट	श्री सुरेश राउत	सर्लाही, गोडैता
बढि दुग्ध उत्पादन	प्रथम	लुम्बिनी दुग्ध वि. आयोजना	रुपन्देही, देवदह
	द्वितीय	हेटौडा दुग्ध वि. आयोजना	चितवन, गितानगर,
	तृतीय	लुम्बिनी दुग्ध वि. आयोजना	रुपन्देही, शंकर नगर ५
	सा.	काठमाण्डौ दुग्ध वि. आयोजना	महादेवस्थान काभ्रे
	सा.	विराटनगर दुग्ध वि. आयोजना	इलाम, फिक्कल
	सा.	पोखरा दुग्ध वितरण आयोजना	कास्की, ठिकुरपोखरी
प्रथमलाई शिल्डको पनि व्यवस्था गरीएको			

सत्रौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री डासी राम पाटक	चितवन, गर्दी ८
	द्वितीय	श्री शालिग्राम न्यौपाने	चितवन, गर्दी ८
	तृतीय	श्री राम प्रसाद महतो	चितवन, शुक्रनगर ९
	सा.	श्री चन्द्र प्रसाद न्यौपाने	चितवन, कल्याणपुर ३
मकै	प्रथम	श्री देव कुमारी हुमागाई	मकवानपुर, हटिया १
	द्वितीय	श्री जगत बहादुर राना	दैलेख, बसन्तमाला ४
	तृतीय	श्री डण्ड प्रसाद शर्मा	दैलेख, तोली ५
	सा.	श्री इन्द्र बहादुर सिंह	दैलेख, त्रिवेणी २
गहुँ	प्रथम	श्री कौशीला खत्री	दैलेख, नरायण न.पा
	द्वितीय	श्रीमती मेनुका भण्डारी	दोलखा, मेलुङ्ग ५
	तृतीय	श्री कृष्ण प्रसाद चौलागाई	दोलखा, चरीकोट ९
	सा.	श्री गजेन्द्र प्रसाद लिम्बु	धनकुटा, भेडेटार ३
साना किसान पुरुष	प्रथम	श्री अणकान्त पाठक	चितवन, पिप्ले
	द्वितीय	श्री अम्बर बहादुर थापा	धादिङ्ग, भूमिस्थान
	तृतीय	श्री राम प्रसाद नेपाल	नुवाकोट, जिलिंग १
साना किसान महिला	प्रथम	श्रीमती दीपसरी राजवंशी	मोरङ्ग, सिजुवा २
	द्वितीय	श्रीमती सरस्वती गौतम	सर्लाही, हरिपुर
	तृतीय	श्रीमती मैयाँ देवी बराल	वर्दिया, ताराताल २
महिला कृषक समूह (कृषि)	पूर्वाञ्चल	श्री महिला कृषक समूह, सतासीधाम ४	
	मध्यमाञ्चल	श्री सरस्वती म.क.स.मकवानपुरगढी ४	
	पश्चिमाञ्चल	श्री जनज्योती मत्स्य म.स.रामग्राम १०	
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री लक्ष्मी म.त.उ.स. छायाँक्षेत्र ८	
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री सरस्वती म.क.स., चुहा	
रेडीयो कृषक श्रोता	प्रथम	श्री सिताराम अधिकारी	धादिङ्ग, वैरेनी ९
	द्वितीय	श्री डि.वि. चौहान	तेह्रथुम, इवा २
	तृतीय	श्री विष्णु प्रसाद गौतम	गोरखा, छोप्रेक ८

कृषि सामग्री	सा.	श्री राम बहादुर श्रेष्ठ	दोलखा, नाम्दु ६
	प्रथम	श्री बच्चा पाण्डे	बारा, पुरैनिया ४
	द्वितीय	श्री पाण्डव बहादुर मल्ल	रुपन्देही, फर्साटिकर ५
	तृतीय	श्री सूर्य नारायण मेहता	सुनसरी, सिनवारी
खाद्यान्न भण्डारण	सा.	श्री भुपेन्द्र मान श्रेष्ठ	रुपन्देही, सोमन्नार १
	प्रथम	श्री मती लक्ष्मी ढकाल	सिन्धुपाल्चोक, बाँसवारी ४
	द्वितीय	श्री गंगाराम चौधरी	नवलपरासी, जमुनिया ८
बहि दुग्ध उत्पादन	तृतीय	श्री नारायण बहादुर थापा	सिन्धुली, भिमेश्वर ८
	प्रथम	श्री विराटनगर दु.वि.आ.	इलाम, कन्याम
	द्वितीय	श्री हेटौडा दु.वि.आ.	चितवन, अन्नपण्ठ दु.उ.सं.
	तृतीय	श्री काठमाण्डौं दु.वि.आ.	काभ्रे, रानीटार
	सा.	श्री लुम्बी दुग्ध वि.आ.	रुपन्देही, सिद्धार्थ, दु.उ.स.
	सा.	श्री दुग्ध पदार्थ उ तथा वि.आ.	बौद्धधाम, पशुपतिनगर, ईलाम
क्षेत्रीय	सा.	श्री पोखरा दुग्ध वि.आ.	नागडाँडा दु.उ.स. ढिकुरे, कास्की
	कृषि	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय	सुदूर पश्चिमाञ्चल
महिला कृषक समूह (पशु सेवा)	पशु	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालय	मध्य पश्चिमाञ्चल
	पूर्वाञ्चल	श्री खरायो पालन स., धनकुटा नपा २	धनकुटा
	मध्यमाञ्चल	श्री महिला पशुपालन स. लालबन्दी	सर्लाही
	पश्चिमाञ्चल	श्री महिला बंगु पालन स.करहीमा ६,७	रुपन्देही
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री निगलापानी म.बा.पा.स.साटाखानी३	सुर्खेत
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री शिवगंगा बा.पा.स., चौमाला ९	कैलाली

अठारौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री डिल्ली पौडेल	भापा, शिवगंज ८
	द्वितीय	श्री युवराज कुंवर	अर्घाखाँची, ठाडा ५
	तृतीय	श्री रमा पौडेल	अर्घाखाँची, पणेना १
	सा.	श्री पद्म प्रसाद चौलागाईं	दोलखा, भिमेश्वर ५
मकै	प्रथम	श्री अघुनाथ मरासिनी	गुल्मी, अर्खले २
	द्वितीय	श्रीमती सुशिला मरासिनी	गुल्मी, तम्घास ७
	तृतीय	श्री तारा प्रसाद भण्डारी	गुल्मी, जुहाड १
	सा.	श्री टिका बहादुर नेपाली	अर्घाखाँची, अडगुरी ९
गहुँ	प्रथम	श्री भ्रमान सिंह थापा	अर्घाखाँची, नरपानी ५
	द्वितीय	श्री नवराज कार्की	धादिङ, वेनीघाट ८
	तृतीय	श्री ओम प्रसाद अधिकारी	भापा, दमक ३
	सा.	श्री भरत मणि पोखरेल	अर्घाखाँची, अर्घा ५
साना किसान पुरुष	प्रथम	श्री चन्द्र प्रसाद दाहाल	भापा, पृथ्वीनगर
	द्वितीय	श्री खीमानन्द न्यौपाने	कपिलवस्तु, मोतीपूर
	तृतीय	श्री सीताराम कडेद	धादिङ, छत्रदेउराली

उन्नत पशु पालन	प्रथम	श्री टिकाराम लुईटेल	इलाम, सामवोट ३
	द्वितीय	श्री राम प्रसाद घिमिरे	सर्लाही, अरिऔन १
	तृतीय	श्री लिलाधर पोखरेल	स्याङजा, सैतीदोभान १
क्षेत्रीय	कृषि	क्षेत्रीय कृषि निर्देशनालय	मध्य पश्चिमाञ्चल
	पशु	क्षेत्रीय पशु सेवा निर्देशनालय	मश्चिमाञ्चल
महिला कृषक समूह (कृषि)	पूर्वाञ्चल	श्री महिला कृषक समूह, सिद्धकाली २	संखुवाशभा
	मध्यमाञ्चल	श्री जनसेवा म.कृ.समूह, मंगलपुर ५	चितवन
	पश्चिमाञ्चल	श्री देउराली म.कृ.स., पिपलवोट अर्मन ७	म्याग्दी
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री शान्ती म.कृ.स., वनकटुवा ९	बाँके
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री उग्रतारा म.कृ.स., अमरगढी ७	डडेलधुरा
रेडीयो कृषक श्रौता	प्रथम	श्री केशव तिवारी	पर्सा, रंगपुर ७
	द्वितीय	श्री मान बहादुर थपलिया	दोलखा, शैलुङ्गेव्वर २
	तृतीय	श्री प्रमे बहादुर तामाङ्ग	सिन्धुपाल्चोक, भोटेचौर २
	सा.	श्री कृष्ण बहादुर तामाङ्ग	वाग्लुङ, सिगाना २
कृषि सामग्री	प्रथम	श्री सुभाष सिंह ठाकुर	बाँके, हिरमिनिया ७
	द्वितीय	श्री रामाश्रय प्रसाद शाह	बारा, प्रस्टोका ६
	तृतीय	श्री शेर बहादुर थापा	रुपन्देही, मकहर ९
	सा.	श्री शेर बहादुर भाट	कैलाली, धनगढी ५
खाद्यान्न भण्डारण	प्रथम	श्रीमती रिता थापा	रुपन्देही, पडसरी २
	द्वितीय	श्री खडानन्द सुवेदी	पर्वत, लेखपाँट १
	तृतीय	श्री शिला शर्मा	दाङ्ग, पवननगर २
बढि दुग्ध उत्पादन	प्रथम	श्री रानीटार दु.उ.स.सं.	काभ्रे
	द्वितीय	श्री कन्याम दु.उ.स.सं.	इलाम, कन्याम
	तृतीय	श्री सिद्धार्थ दु.उ.स.सं.	
	सा.	श्री वागदेव दु.उ.स.सं.	
	सा.	श्री पशुपतिनगर दु.उ.स.सं.	इलाम, पशुपतीस्नगर
	सा.	श्री नागडाँडा दु.उ.स.सं.	नागडाँडा, कास्की
फलफूल वगैचा	उत्कृष्ट	श्री पेमा दोर्जे तामाङ्ग	इलाम, पशुपतिनगर ९
	उत्कृष्ट	श्री गुण्ड बहादुर ठकुरी	सिन्धुली, तीनकन्या ६
	उत्कृष्ट	श्री गिर बहादुर थापा	तनहुँ, छाड ९
	उत्कृष्ट	श्री टेक बहादुर बुढामगर	दाङ्ग, टरिगाउँ २
	उत्कृष्ट	श्री नैन सि विष्ट	कन्चनपुर, महेन्द्रनगर १०
महिला कृषक समूह (पशु सेवा)	पूर्वाञ्चल	श्री जागृति जनता विकास वा.पा.स.जमदहद	सिराहा
	मध्यमाञ्चल	श्री महिला बंगुर पा.कृ.स., हेन.पा.१०	मकवानपुर
	पश्चिमाञ्चल	श्री गरिवी निवारण म.कृ.पा.स. इलाका १	स्याङजा
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री महिला वा.पा.स. अवलचिड ४	सुर्खेत
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री प्रशंसा म. वा.पा.स., गेटा अतरीया ३	कैलाली

उन्नाइसौ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री कृष्ण प्रसाद अर्याल	कठार ७, चितवन
	द्वितीय	श्री यज्ञप्रसाद तिवारी	गर्दी ८, चितवन
	तृतीय	श्री शालिकराम न्यौपाने	गर्दी ८, चितवन
	सा.	श्री कृष्ण प्रसाद पाठक	गर्दी ८, चितवन
मकै	प्रथम	श्री रमेश गौतम	जलकन्या ८, सिन्धुली
	द्वितीय	श्री कमल दाहाल	भिमस्थान ४, सिन्धुली
	तृतीय	श्री पदम बहादुर जि.सी.	ना.न.पा. ९, दैलेख
	सा.	श्री राम प्रसाद अधिकारी	दुधौली ७, सिन्धुली
गहुँ	प्रथम	श्री दिनबन्धु चौधरी	मन्सरी ३, रौतहट
	द्वितीय	श्रीमति तारादेवी राई	टेमा ९, खोटाङ्ग
	तृतीय	श्री जगत कुमारी ठकुरी	लादक ५, दोलखा
	सा.	श्रीमती सरस्वती पौडेल	सनतपुर २, रौतहट
फलफूल बगैचा	पूर्वाञ्चल	श्री गणेश कान्त अर्याल	मिर्चैया ५, सिराहा
	मध्यमाञ्चल	श्री प्रेमराज कार्की	भरुवारासी ८, ललितपुर
	पश्चिमाञ्चल	श्रीमती कुन्साङ गुरुङ	कागवेनी ७, मुस्ताङ्ग
	म.पश्चिमाञ्चल	श्री जसवीर चन्द	रामघाट ४, सुर्खेत
	सु.पश्चिमाञ्चल	श्री दलबहादुर कुँवर	दुर्गामाण्डौ ७, डोटी
बीउ/मल प्रयोगमा उत्कृष्ट	प्रथम	श्रीमती उषा शाह	मोतीपुर ३, रुपन्देही
	द्वितीय	मो. अल्लाउदीन हुसेन	डुम्राहा ७, सुनसरी
	तृतीय	हदिश आलाम	सुन्टोल १, बारा ।
	सा.	श्री सुवर्ण श्रेष्ठ	सुन्टोल ८, काठमाण्डौ
साना किसान सं.सं.	प्रथम	श्री कृष्ण प्रसाद संग्रौला	भापा, पाँचगाछी
	द्वितीय	श्री नन्दलाल भट्ट	कैलाली, अत्तरिता,
	तृतीय	श्रीमती जमुना सुवेदी	स्याङ्जा, फेदिखोला,
महिला कृषक (कृषि)	पूर्वाञ्चल	श्री सगरमाथा त.वा. समूह	कटारी ८, उदयपुर
	मध्यमाञ्चल	श्री गौतमबुद्ध म.रेशम स.	नाला ६/९, धादिङ
	पश्चिमाञ्चल	कृषिकेश म.जा.सं प्रा.लि.	अर्गली १, पाल्पा
	मध्यपश्चिमाञ्चल	धनवाङ एकीकृत म.कृ.स.	सल्यान धनवाङ १,२,६,
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	हरियाली म.कृषक समूह	कृष्णपुर ७, कञ्चनपुर
क्षेत्रीय कृषि तालिम केन्द्र	कृषि तर्फ	क्षेत्रीय कृषि तालिम केन्द्र, पश्चिमाञ्चल खैरेनीटार	
	पशु तर्फ	क्षेत्रीय पशु सेवा तालिम केन्द्र, मध्यपश्चिमाञ्चल नेपालगन्ज	
रेडियो कृषक श्रोता	प्रथम	श्री प्रेम बहादुर तामाङ	भोटेचौर २, सिन्धुपाल्चोक
	द्वितीय	श्री नारायण सुवेदी	हापुर ५, दाङ
	तृतीय	श्री मानबहादुर थपलिया	शैलुङ्गेश्वर २, दोलखा
	सा.	श्री कृष्ण बहादुर के.सी	सिगाना २, बाग्लुङ्ग
पोष्ट हार्भेष्ट	प्रथम	श्री भीम बहादुर विष्ट	कृष्णपुर ८, कञ्चनपुर
	द्वितीय	श्रीमती विष्णु माया	भ.न.पा. ८, चितवन
	तृतीय	श्रीमती वीणा देवी मिश्र	गोनरपुरा ६, महोत्तरी

खाने माछा उत्पादन	प्रथम	श्री छन्दु थारु	शमशेरगन्ज ८, बाँके
	द्वितीय	श्री रामनाथ मुखिया	जलेश्वर ६, महोत्तरी
	तृतीय	श्री गंगा नायक	जलेश्वर ६, महोत्तरी
पशुपालन	प्रथम	श्री शारद थापा	भौखेल ८, भक्तपुर
	द्वितीय	श्री शिवदत्त भट्ट	महेन्द्रनगर १७, कंचनपुर
	तृतीय	श्री नन्लाल बजारा	प्रकाशपुर ८, सुनसरी
सा.कि. विकास आयोजनामा	प्रथम	श्री माधव प्रसाद आचार्य	कास्की, भलाम स.नं १४,
	द्वितीय	श्रीमती सिता गौलाल	काभ्रे, रविआपि, स.नं २९,
	तृतीय	श्री राम नगिना सिंह	महोत्तरी, इटहर्वा, स.नं. ६
बढि दुग्ध उत्पादन	प्रथम	श्री रानीटार दु.उ.स.सं.	काभ्रे
	द्वितीय	श्री सिद्धार्थ दु.उ.शंकरनगर ५,	रुपन्देही, प्रेमनगर
	तृतीय	श्री कन्याम दु.उ.स.सं.लि.	इलाम, कन्याम
	सा.	श्री नागडाँडा दु.उ.स.सं.	कास्की, ठिकुरपोखरी
	सा.	श्री मनकामना दु.उ.स. सं.लि,	हेटौडा
	सा.	श्री पशुपति न. दु.उ.स.सं	इलाम
महिला कृषक समूह (पशु सेवा)	पूर्वाञ्चल	कामधेनु गाई पालन समूह	संखुवागाछी ४, सुनसरी
	मध्यमाञ्चल	प.वि.म.क.स.(बाखा पा)	पौराई ४, रौतहट
	पश्चिमाञ्चल	नवदुर्गा म.भै.पा.स.	खानीछाप १, पाल्पा
	मध्यपश्चिमाञ्चल	बृद्धि भै.पा.म.वि.समूह	विजुवार ४, प्यूठान
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	शिव म.बा.पा.स.	लडागाडा ५, डोटी

बीसौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री रामजी जि.सी.	तनहुँ, तिस्वाँरा २
	द्वितीय	श्री प्रेम बहादुर अधिकारी	तनहुँ, तिस्वाँरा २
	तृतीय	श्री राम प्रसाद वस्याल	पाल्पा, तानसेन ९
	सा.	श्री वैकुण्ठ दवाडी	गोरखा, मनकामना ६
मकै	प्रथम	श्री धन बहादुर शाही	कालीकोट, भर्ता ९
	द्वितीय	श्रीमती निर्मला न्यौपाने	पाल्पा, नायर ५
	तृतीय	श्रीमती विष्णु शाही	दैलेख, कालभैरव ७
	सा.	श्री बम व. भण्डारी	दैलेख, कालभैरव ७
गाहुँ	प्रथम	श्री लेखनाथ वास्तोला	तनहुँ, पो.भन्ज्याङ्ग १
	द्वितीय	श्रीमती गीता खनाल	अर्घाखाँची, केरुङ्गा ६
	तृतीय	श्री रेशम विकल	तनहुँ, राम्जकोट ८
	सा.	श्री खेम राज के.सी.	सल्यान, त्रिवेणी ७
फलफूल बगैचा	उत्कृष्ट	श्री बट्टी नाथ निरौला	सप्तरी, रुपनगर ८
	उत्कृष्ट	श्री खडा नन्द कंडेल	धादिङ्ग, धुषा, ९
	उत्कृष्ट	श्री नारायण ब. कार्की	पाल्पा, मुभुङ्ग २
	उत्कृष्ट	श्री जय बहादुर कार्की	जाजरकोट, धीमे १
	उत्कृष्ट	श्री केशव नाथ	डडेलधुरा, बगरकोट ५
खाद्यान्न भण्डारण	प्रथम	श्री हिरा बहादुर पौडेल	ललितपुर लामाटार १
	द्वितीय	श्रीमती शोभा मेहता	सुनसरी, इनरुवा ८
	तृतीय	श्रीमती नाथुराम थारु	कपिलवस्तु, हठौचामैरी २

मत्स्य पालन	प्रथम	श्री जनक कार्की	मोरङ्ग बविया विर्ता ३		
	द्वितीय	श्री विष्णु बहादुर थापा	बारा, प्रीना बोधवन ९		
	तृतीय	श्री कमल देव प्र.शाह	बारा, कलैया ७		
महिला कृषक समूह (कृषि)	पूर्वाञ्चल	श्री म.त.स.श्रीमती पार्वती चौधरी	सुनसरी		
	मध्यमाञ्चल	श्री प्रभात म.क.स.श्रीमती सीता न्यौपाने	चितवन		
	पश्चिमाञ्चल	श्री प्रगती म.ब.स.श्रीमती दान कु.पाण्डे	प्यूठान		
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री लक्ष्मी म.क.स.श्रीमती राज कु.मौर्य			
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री कृष्ण त.उ.स.श्रीमती रमा भण्डारी	वैतडी		
महिला समूह गाठन कृषि	उच्च पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जुम्ला			
	पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पाल्पा			
	तराई	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, चितवन			
रेडियो कृषक श्रोता	प्रथम	श्री मान बहादुर थपलिया	दोलखा, शैलुङ्गेश्वर २		
	द्वितीय	श्री जय बहादुर थपलिया	दोलखा, शैलुङ्गेश्वर ८		
	तृतीय	श्री नारायण लम्साल	दाङ्ग, हापुर ५		
	सा.	श्री नारायण ससवेदी	दाङ्ग, हापुर ५		
कृषि सामाग्री	प्रथम	श्री पदम बहादुर कार्की	सुनसरी, पानामारी १		
	द्वितीय	श्री पारस ठाकुर	बारा, भरबलि (त्रिवेनणी)		
	तृतीय	डा.श्री नारायण केशरी शाह	धनुषा, महेन्द्रनगर		
	सा.	श्री शैलेन्द्र कुमार अधिकारी	रुपन्देही, आनन्दवन		
सना किसान सहकारी	प्रथम	श्री वेद बहादुर गौतम	चितवन, कुमरोज		
	द्वितीय	श्री डम्बर बहादुर देउजा	कैलानल, प्रतापपुर		
	तृतीय	श्री तिलक बहादुर खत्री	अर्घाखाँची, नरपानी		
सना किसान आयोजना	प्रथम	श्री ध्रुव प्रसाद कोइराला	रौतहट, सन्तपूर		
	द्वितीय	श्रीमती शान्ती कु.अधिकारी	वाग्लुङ्ग		
	तृतीय	श्रीमती सिफल देवी शाह	धनुषा, महेन्द्रनगर		
बढि दुग्ध उत्पादन	प्रथम	श्री रानीटार दु.उ.स.सं.	काभ्रे पलाञ्चोक		
	द्वितीय	श्री सिद्धार्थ दु.उ.स.सं.	रुपन्देही, मणिग्राम		
	तृतीय	श्री तिनघरे दु.उ.स.सं.	इलाम म)चकन्या		
	सा.	नागडाँडा	कास्की	नारायणी	मकवानपूर
	सा.	पशुपति	इलाम	वनकटवा	कोहलपुर
पशु पालन	प्रथम	श्री दिलनाथ आचार्य	इलाम, इलाम नपा.तिलकेनी ६		
	द्वितीय	श्री मेघ नारायण चौधरी	दाङ्ग, सतवरिया ५		
	तृतीय	श्री राम चन्द्र सिंह	महोत्तरी, भरतपूर ९		
क्षेत्रीय	कृषि	पश्चिमाञ्चल, पोखरा	पशु	पश्चिमाञ्चल, पोखरा	
महिला कृषक समूह (पशु सेवा)	पूर्वाञ्चल	श्री दुर्गा म.वा.पा.स.श्रीमती सुनमाया थापा	सिरहा		
	मध्यमाञ्चल	श्री सुर्ताना म.प्र.बं.पा.श्रीमती तेज कु.चौधरी	चितवन		
	पश्चिमाञ्चल	श्री उ.भै.पा.स.श्रीमती हरिकला घिमिरे	गुल्मी		
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री रुवी म.वा.पा.स.श्रीमती माया के.सी.	सल्यान		
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री वेजनाथ म.भै.पा.स.श्रीमती चन्दावती पाण्डे	कन्चपूर		
महिला समूह गाठन पशु सेवा	उच्च पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, संखुवाशभा			
	पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, मकवानपूर			
	तराई	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय, मोरङ्ग			

एककाइसौ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री विश्वनाथ यादव	बारा, उत्तर भिटकैया ७
	द्वितीय	श्री गोमा वास्तोला	तनहुँ, पोखरी भन्ज्याङ्ग १
	तृतीय	श्री गणेशदेव पन्त	तनहुँ, चोक चिसापानी ७
	सा.	श्री क्षेत्र बहादुर कुमाल	गोरखा, पृथ्वी ना.नपा. ९
मकै	प्रथम	श्री काशि बहादुर बोहरा	गुल्मी, भनभने ७
	द्वितीय	श्री उर्मिला रायमाभि	पाल्पा, नायरनमतलेश १
	तृतीय	श्री वासुदेव हुङ्गना	पाल्पा, रामपुर ३
	सा.	श्री जय प्रसाद राई	खोटाङ्ग, इन्द्राणी पोखरी १
गहुँ	प्रथम	श्री परभंस गौड	नवलपरासी, कुश्मा ४
	द्वितीय	श्री रामप्यारे कौहार	नवलपरासी, सोमनी २
	तृतीय	श्री राजेन्द्र यादव	सिराहा, बडहरामाल २
	सा.	श्री खुम बहादुर रानाभाट	तनहुँ, ब्यास नपा ३
फलफूल बगैचा	उत्कृष्ट	श्री राम देव मेहता	सुनसरी, नरसिंह
	उत्कृष्ट	श्री तिर्थ बहादुर तामाङ्ग	रामेछाप, सुकाजोर ९
	उत्कृष्ट	श्री सोम बहादुर थापा	गोरखा, बक्राड ७
	उत्कृष्ट	श्री धर्म राज जैसी	दैलेख, दुल्लु ६
	उत्कृष्ट	श्री भीम प्रकास मल्ल	डोटी, कफलेखी ५
कृतिम जलास्य	प्रथम	श्री किशोरी नायक	धनुषा, जनकपुर ७
	द्वितीय	श्री विष्णु ब. थापा	बारा, प्रसौना ९
	तृतीय	श्री कृत ब. शाह	बारा, प्रिपाही ३
कृषि सामग्री	प्रथम	श्री भविश्वर खनाल	रुपन्देही, फर्साटीकर ३
	द्वितीय	श्रीमती प्रमिला कार्की	सुनसरी, बकलोरी ७
	तृतीय	श्री भागवत प्र.यादव	बारा, बुनियाद २
महिला कृषक समूह (कृषि)	पूर्वाञ्चल	श्री पार्वती म.प.प्या.क.स.बडहरामाल २	सिराहा
	मध्यमाञ्चल	श्री जनजागरण म.क.स.गोलढुंगा ६	काठमाण्डौ
	पश्चिमाञ्चल	श्री रानीपचेरा क.क.त.वी.उ.भकिम्ली ५	म्याग्दी
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री पशुपति त.म.क.स. शोभा ६	रुकुम
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री मष्ट त.उ.स.पन्चनाली ६	डोटी
महिला समूह	उच्च पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जुम्ला	
	पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पाल्पा	
	तराई	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, चितवन	
गठन कृषि धान	प्रथम	श्री विश्वनाथ यादव	बारा, उत्तर भिटकैया ७
	द्वितीय	श्री गोमा वास्तोला	तनहुँ, पोखरी भन्ज्याङ्ग १
	तृतीय	श्री गणेशदेव पन्त	तनहुँ, चोक चिसापानी ७
	सा.	श्री क्षेत्र बहादुर कुमाल	गोरखा, पृथ्वी ना.नपा. ९
मकै	प्रथम	श्री काशि बहादुर बोहरा	गुल्मी, भनभने ७
	द्वितीय	श्री उर्मिला रायमाभि	पाल्पा, नायरनमतलेश १
	तृतीय	श्री वासुदेव हुङ्गना	पाल्पा, रामपुर ३
	सा.	श्री जय प्रसाद राई	खोटाङ्ग, इन्द्राणी पोखरी १
गहुँ	प्रथम	श्री परभंस गौड	नवलपरासी, कुश्मा ४
	द्वितीय	श्री रामप्यारे कौहार	नवलपरासी, सोमनी २
	तृतीय	श्री राजेन्द्र यादव	सिराहा, बडहरामाल २
	सा.	श्री खुम बहादुर रानाभाट	तनहुँ, ब्यास नपा ३

फलफूल बगैचा	उत्कृष्ट	श्री राम देव मेहता	सुनसरी, नरसिंह
	उत्कृष्ट	श्री तिर्थ बहादुर तामाङ्ग	रामेछाप, सुकाजोर ९
	उत्कृष्ट	श्री सोम बहादुर थापा	गोरखा, बक्राङ ७
	उत्कृष्ट	श्री धर्म राज जैसी	दैलेख, दुल्लु ६
	उत्कृष्ट	श्री भीम प्रकास मल्ल	डोटी, कफलेखी ५
कृतिम जलास र	प्रथम	श्री किशोरी नायक	धनुषा, जनकपुर ७
	द्वितीय	श्री विष्णु ब. थापा	बारा, प्रसौना ९
	तृतीय	श्री कृत ब. शाह	बारा, प्रिपाढी ३
कृषि सामग्री	प्रथम	श्री भविश्वर खनाल	रुपन्देही, फर्साटीकर ३
	द्वितीय	श्रीमती प्रमिला कार्की	सुनसरी, बकलोरी ७
	तृतीय	श्री भागवत प्र.यादव	बारा, बुनियाद २
महिला कृषक समूह (कृषि)	पूर्वाञ्चल	श्री पार्वती म.प.प्या.कृ.स.बडहरामाल २	सिराहा
	मध्यमाञ्चल	श्री जनजागरण म.कृ.स.गोलढुंगा ६	काठमाण्डौ
	पश्चिमाञ्चल	श्री रानीपथेरा क.कृ.त.वी.उ.भकिम्ली ५	म्याग्दी
	मध्यपश्चिमाञ्चल	श्री पशुपति त.म.कृ.स. शोभा ६	रुकुम
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	श्री मष्ट त.उ.स.पन्चनाली ६	डोटी
महिला समूह गाउँ कृषि	उच्च पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, जुम्ला	
	पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, पाल्पा	
	तराई	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय, चितवन	

बाइसौ विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्रीमती राम कुमारी भण्डारी	कास्की, लेखनाथ १२
	द्वितीय	श्रीमती राधिका कडेल	गोरखा, मनकामना ६
	तृतीय	श्री प्रकाश चन्द्र वगाले	तनहुँ, ब्यास नपा. ५
	सा.	श्रीमती सानुमाया खड्का	गोरखा, देउराली ३
मकै	प्रथम	श्री लिला बहादुर भण्डारी	सल्यान, थारमारे ४
	द्वितीय	श्रीमती पूर्णकला रोक्का	रोल्पा, भोनाम १
	तृतीय	श्रीमती निनु के.सी.	सल्यान, मलचउर १
	सा.	श्री गम बहादुर कुँवर	सल्यान, हिउल्चा ६
गाहुँ	प्रथम	श्री भोजराज थापा	बझाङ्ग, लामातोल १
	द्वितीय	श्री कलक ब. ओली	बझाङ्ग, हेमन्तवाड
	तृतीय	श्री मोहन विष्ट	प्यूठान, पाखाक्वारी ६
	सा.	श्री शंकर आचार्य	प्यूठान, राम्दी २
फलफूल बगैचा	प्रथम	श्री तिलक यसमाली	धनकुटा, धनकुटा ७
	द्वितीय	श्री राम अचल कुर्मी	रुपन्देही, हात्तीवनगाई २
	तृतीय	श्री पद्म बहादुर महत	जुम्ला, महत ६
	सा.	श्री विश्व प्रसाद चन्द	सल्यान, दमाचौर ५
बजार सं.स.	कृषि उ.व.सं.समिति, ढल्केवर	धनुषा	
मत्स्य	श्री माधव खनाल	चितवन, कल्यानपुर ८	

महिला समूह कृषि	उच्च पहाड	थापा म.बचत कृ.समूह, दोलखा, डाडाँखर्क १			
	पहाड	म.कृ.बचत समूह, वाग्लुङ, हरीचौर १			
	तराई	एकता म.वि.ब.उ.स.लि., दाङ्ग,त्रिभुवननगर ६			
पशुपालन	प्रथम	सेतीखोला गा.पा.स.श्री नारायण प्र.उपा.		स्याङजा, सेतीदोभान १	
	द्वितीय	दु.उ.भै.पा.स.श्री हरि प्र. घिमिरे		ललितपूर, बुँखेल ३	
	तृतीय	लक्ष्मी उ.गा.पा.स.श्री तिर्थराम अधिकारी		भापा, बुध्वारे ३	
	सा.	शिवविहार भै.पा.स.श्री गोविन्द ब.घिमिरे		सुर्खेत, उत्तरगंगा ६	
रेडीयो कृषक श्रोता	प्रथम	श्री नविन वास्कोटा		काभ्रे, नयाँगाउँ चैनपूर	
	द्वितीय	श्री नारायण लम्साल		दाङ्ग, हापूर डाडाँगाउँ ५	
	तृतीय	श्री प्रेम बहादुर तामाङ्ग		सिन्धुपाल्चोक, भोटेचौर २	
	सा.	श्री देवी प्रसाद दाहाल		सुनसरी, सिंगिया ५	
पोष्ट हार्भेज्ट	प्रथम	श्रीमती सुमित्रा अधिकारी		काभ्रे, कुशादेवी ४	
	द्वितीय	श्री विद्यालाला साह		वारा, पुरैनिया ३	
	तृतीय	श्री वसन्त कु.यादव		धनुषा, सपही ८	
	सा.	श्री शिव प्रसाद भण्डारी		गुल्मी, हसरा १	
साना किसान सहकारी	प्रथम	श्री उदय दाहाल		भापा, पृथ्वीनगर, सा.कि.स.सं.	
	द्वितीय	श्रीमती पार्वती विष्ट		रुपन्देही, शंकरनगर, क्षेत्री सा.कि.	
	तृतीय	श्री मिन ब. गुरुङ्ग		रुपन्देही, आनन्दवन, सा.कि.सीथा	
उत्कृष्ट वीउ विजन		श्री ढुण्डीराज उपाध्याय		रुपन्देही, दयानगर	
साना किसान आयोजना	प्रथम	श्री अमृता थपलिया		भापा, महारानी भोडा समूह १०	
	द्वितीय	श्री चन्द्रदेव सिंह		धनुषा, महेन्द्रनगर समूह १६२	
	तृतीय	श्रीमती राधा के.सी.		दाङ्ग, सतवरीया समूह नं. २९	
बढि दुर्यु उत्पादन	प्रथम	श्री रानीटार दु.उ.स.		काभ्रे, महादेवस्थान	
	द्वितीय	श्री आदर्श बहुमुखी दु.उ.स.		महुली	
	तृतीय	श्री सेमलार दु.उ.स.		रुपन्देही, सेमलार	
	सा.	श्री नारायणी	मकवानपूर	श्री नागडाँडा	स्याङजा
	सा.	श्री जनता	दाङ, लमहि	श्री बौद्धान	पशुपतिनगर
महिला समूह पशु सेवा	उच्च पहाड	मालिका महिला बा.पा.स., वभाङ्ग, दौलचौर ७			
	पहाड	लालीगुराँस भै.पा.स., सिन्धुली, कमलामाडू ५			
	तराई	उज्यालो म.गां.पा.स., सिराहा, सारसोर ४			
चरण विकास	प्रथम	भैरव प.पा.स.श्री प्रेमनाथ शर्मा		पाल्पा, भैरवस्थान ४	
	द्वितीय	आयआर्जन बा.पा.स. श्रीसान्ता वस्नेत		ललितपूर, चापागाउँ	
	तृतीय	सुरुङ्गा ब्या.प.पा.स.श्री मोहन कु.श्रेष्ठ		भापा, सुरुङ्गा ३	
	सा.	मैनचुली भै.पा.स. श्री ओम प्र.ढकाल		सुर्खेत, साटाखानी २	

तेईसौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्रीमती विनु भण्डारी	कास्की, पोखरा १५
	द्वितीय	श्री कमला वर्देवा	चितवन, कठार ७
	तृतीय	श्री फणिन्द्र प्रसाद चौलागाई	चितवन, भण्डारा १
	सा.	श्री राम नाथ तिवारी	तनहुँ, पोखरी भज्याङ्ग १
मकै	प्रथम	श्री पदम बहादुर खत्री	अघाखाँची, नरपानी २
	द्वितीय	श्री हेम राज टण्डन	अघाखाँची, हंशपूर ९
	तृतीय	श्री गोकर्ण टण्डन	अघाखाँची, हंशपूर ९
	सा.	श्री लक्ष्मी थापा	अघाखाँची, नरपानी ६
गाहू	प्रथम	श्रीमती मिना वानिया	कास्की, पोखरा १५
	द्वितीय	श्री लक्ष्मी प्रसाद वस्याल	पाल्पा, दोभान १
	तृतीय	श्री नवराज सुवेदी	वर्दिया, पदनाहा ३
	सा.	श्री नेत्र बहादुर कुँवर	पाल्पा, नायरनम्तोलेश ६
फलफूल बरोजा	प्रथम	श्री चन्द्रकान्त सुवेदी	कास्की, कृष्ठी २
	द्वितीय	श्री प्रेम बहादुर तामाङ्ग	मुस्ताङ, मार्फा ९
	तृतीय	श्री विजय सिलवाल	धादिङ, नलाङ ५
	सा.	श्री देव दत्त जोशी	वैतडी, नशरथ २
बीउ उत्पादक	प्रथम	श्री जीउत प्रसाद यादव	वारा, बुनियाँद २
	द्वितीय	श्री विर नारायण चौधरी	सुनसरी, राजगनयसिनवारी १
माछुकृषक पालन	प्रथम	श्री अवधेश कुमार पोखरेल	धनुषा, जनकपूर ८
	द्वितीय	श्री अर्जुन प्रसाद मिश्र	वारा, प्रसौना ९
	तृतीय	श्री इन्द्र बहादुर कटुवाल	चितवन, कल्याणपूर ८
बजार सं. समिति		कृषि उ.व.सं.समिति, विर्तामोड	भापा
		कृषि उ.व.सं.समिति, ढल्केवर	धनुषा
महिला कृषक समूह (कृषि)	पूर्वाञ्चल	महिला कल्याण कृ.समूह	मोरङ
	मध्यमाञ्चल	कृष्ण प्रणामी म.कृ.स.	रौटहत
	पश्चिमाञ्चल	मिलीजुली महिला कृषक समूह	नवलपरासी
	मध्यपश्चिमाञ्चल	महिला तरकारी उत्पादन समूह	सल्यान
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	अबोलिकग मौरी पा.तथा तरकारी उ. म.कृ.स.	वैतडी
उत्कृष्ट जि.कृ. वि.	उच्च पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मुस्ताङ	
	पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय मकवानपूर	
	तराई	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय नवलपरासी	
पशुपालन	प्रथम	उ.भै.पा.स.श्रीमती सुर्य देवी तिवारी	तनहुँ, वेलवास १
	द्वितीय	भै.व्य.पकेट स. श्री इन्द्र प्र. खतिवडा	मकवानपूर, हेटौडा ६
	तृतीय	धेनुका उ.गा.पा.स.श्री मोहन प्र.रिजाल	भापा, शनिश्चरे ५
	सा.	महादेवपुरी बा.पा.स.श्री रीम श. ओली	बाँके, महादेवपुरी ५
रेडीयो कृषक श्रोता	प्रथम	श्री चुढामणि घिमिरे	धनकुटा, तेलीया ६
	द्वितीय	सुश्री कोमला तामाङ्ग	सिन्धुपाल्चोक, भोटेचौर २
	तृतीय	सुश्री कर्ण कुमारी वस्नेत	वर्दिया, सनोश्री २
	सा.	सुश्री शुशिला मेयाङ्गो	धनकुटा, तेलीया ८

पोष्ट हाभैष्ट	प्रथम	श्री छोटे लाल यादव	सप्तरी, वसविट्टी ८		
	द्वितीय	श्री पारस प्रसाद चौरासिया	पर्सा, मुडली ४		
	तृतीय	श्रीमती विष्णु अधिकारी	कास्की, लेखनाथ १२		
	सा.	श्रीमती लक्ष्मी ढकाल	स्याडजा, पुतलीबजार ८		
खाद्य प्रविधि	प्रथम	ने.वि.को.प्रा.लि. रविन्द्र व.श्रेष्ठ	बालाजु औद्योगिक क्षेत्र		
	द्वितीय	रिजालतासी ई.प्रा.राजेन्द्र प्र.रिजाल	सुनसरी, इटहरी		
	तृतीय	सुजलफुड इ. सुनिल श्रेष्ठ	पोखरा औद्योगिक क्षेत्र		
	सा.	न्युमामा खाजा उ.रमेशकाजी ताम्राकार	काठमाण्डौ, नयाँबजार		
साना किसान सहकारी	प्रथम	श्री रामवली थारु	कपिलवस्तु, मोतिपूर		
	द्वितीय	श्रीमती जरी तामाङ्ग	चितवन, बछ्यौली		
	तृतीय	श्री लोक नाथ बतौला	ईलाम, श्रीअन्तु		
साना किसान आयोजना	प्रथम	श्री भानुभक्त सुवेदी	रुपन्देही, टिकुलीगड		
	द्वितीय	श्री गंगा बहादुर खड्का	उदयपूर देउरी		
	तृतीय	श्रीमती देवीसरा जैसी	वर्दिया, वेलवा		
उत्कृष्ट व्यापारी	श्री रामकृष्ण दुवा (७९२)	भक्तपूर (का.फ.त.थो.व.वि.स.)			
बढि दुग्ध उत्पादन	प्रथम	श्री रानीटार दु.उ.स.	काभ्रे, महादेवस्थान		
	द्वितीय	श्री सगरमाथा दु.उ.स.	तेह्रथुम, चित्रे		
	तृतीय	श्री सेमलार दु.उ.स.	रुपन्देही, सेमलार		
	सा.	श्री नारायणी	मकवान हात्तिलेट	श्री जनता	दाङ्ग, दुधरास
	सा.	श्री सानाकिसान	काभ्रे महादेवस्थान	श्री मालुङ्गा	स्याडजा, मालुङ्गा
	महिला कृषक समूह (पशु सेवा)	पूर्वाञ्चल	सुन्तला वारी म. पशु.पा.समूह	ईलाम	
मध्यमाञ्चल		महिला बाखा पा. मूल समिति	मकवानपूर		
पश्चिमाञ्चल		मुनाल बाखापालन समूह	नवलपरासी		
मध्यपश्चिमाञ्चल		बुलबुले गाई पालन म.समूह	सुर्खेत		
सुदूरपश्चिमाञ्चल		शंखु महिला बाखा पा. समूह	डडेलधुरा		
उत्कृष्ट पशु सेवा कार्यालय	उच्च पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय बाजुरा			
	पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय मकवानपूर			
	तराई	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय कैलाली			
उत्कृष्ट आई.पि.एम.	प्रथम	श्री एकीकृत शत्रु जीव व्य.जि.स.	काभ्रे, नासिकास्थान साँगा ३		
	द्वितीय	श्री जिल्ला आइ.पि.एम.कृ. समाज	पर्सा, विरुवागुठी ६		
	तृतीय	श्री जिल्ला आइ.पि.एम.कृ.समिति	भक्तपूर, कटुन्जे ८		
	सा.	श्री आइ.पि.एम. समाज	भापा, विर्तामोड		
चरण विकास	प्रथम	ब्या.उ.भै.पा.स.श्रीनकराज न्यौपाने	ललितपूर, बसेल ३		
	द्वितीय	प.पा.स. श्री खड्ग ब. सुवेदी	इलाम, शान्तिडाडाँ १		
	तृतीय	चरण घाँस वि.उ.स.श्री लाल ब. बोहरा	डडेलधुरा, जोगबुढा ६		
	सा.	रा.कृ.घाँ.स.श्री गोवर्धन चापागाई	स्याडजा, चपाकोट ३		

चौबीसौं विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री गुणराज अर्याल	चितवन, कुमरोज ७
	द्वितीय	श्रीमती शान्ता पौडेल	तनहुँ, ब्यास न.पा. ५
	तृतीय	श्री भिमलाल रानाभाट	तनहुँ, भिकोट ७
	सा.	श्री गंगा सुवेदी	चितवन, गुंजनगर ९
मकै	प्रथम	श्रीमती कमला थापा	अर्घाखाँची, नरपानी ५
	द्वितीय	श्रीमती विष्णु आचार्य	अर्घाखाँची, नुवाकोट २
	तृतीय	श्री हरि प्रसाद अधिकारी	सुर्खेत, साटाखानी ५
	सा.	श्रीमती सीता घिमिरे	अर्घाखाँची, ठिकुरा ३
गाहूँ	प्रथम	सुश्री कमला पौडेल	अर्घाखाँची, ठाडा ४
	द्वितीय	श्री वेद बहादुर शाह	सल्यान, बाँझकांडा २
	तृतीय	श्री पर्शुराम चुदाली	अर्घाखाँची, खाँचीकोट ६
	सा.	श्रीमती नमकला आचार्य	अर्घाखाँची, डिर्भना २
फलफूल बगैचा	प्रथम	श्री चन्द्र कुमार श्रेष्ठ	तनहुँ, बन्दिपुर ४
	द्वितीय	श्री गणेश बहादुर खत्री	दैलेख, लाकुरी १
	तृतीय	सुश्री उर्मिला मोक्तान	संखुवासभा, सिद्धपोखरी ९
	सा.	श्री प्रेमराज कार्की	ललितपुर, भरुवारासी ८
वीउ उत्पाक समूह	प्रथम	श्री अनिल नायक	धनुषा, जनकपुर न.पा. ७
	द्वितीय	श्री रमेश प्रसाद कुशवाह	वारा, गोलागंज ५
	तृतीय	श्री अम्बिका के.सी.	वारा, प्रसौना ९
साना किसान महिला	प्रथम	श्री विज वृद्धि कि.समूह	चितवन, पिठुवा ७
	द्वितीय	श्री अन्नपूर्ण वीउ उ.क. स.	रुपन्देही, मानपकडी ४
	तृतीय	श्री महिला जागृति कृषि स.	सुनसरी, इनरुवा ८
बजार सं.	कृषि उ.व.सं.समिति, धरान		सुनसरी
	कृषि उ.व.सं.समिति, लालबन्दी		सर्लाही
महिला कृषक समूह (कृषि) समिति	पूर्वाञ्चल	कमला महिला पोखरी दैया म.कृ.स.	सप्तरी
	मध्यमाञ्चल	जनजागृती बहुउद्देश्यीय म.कृ.स.	काभ्रे
	पश्चिमाञ्चल	उर्वशी महिला कृषक समूह	वाग्लुङ
	मध्यपश्चिमाञ्चल	बेमौसमी ताजा तरकारी उ.म.कृ.स.	प्यूठान
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	सृजना महिला समूह	कन्चनपुर
उत्कृष्ट जि.कृ.वि.का	उच्च पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय सिन्धुपाल्चोक	
	पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय गोरखा	
	तराई	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय कन्चनपुर	
दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था	पूर्वाञ्चल	श्री ईटहरी दुग्ध उत्पादक स.सं.लि.	सुनसरी
	मध्यमाञ्चल	श्री जानकी दुग्ध उत्पादक स.सं.लि.	चितवन
	पश्चिमाञ्चल	श्री सेमलार दुग्ध उत्पादक स.सं.लि.	रुपन्देही
	म.तथा सू.प.	श्री गणेशपुर दुग्ध उ.स.सं.लि.	सुर्खेत

उत्कृष्ट राँगो पालन	प्रथम	श्री नरेन्द्र लिम्बु	पाँचथर, फिदिम ६
	द्वितीय	श्री कृष्ण रेग्मी	सुनसरी, इटहरी २
	तृतीय	श्री बल बहादुर खत्री	म्याग्दी, अर्थुङ्गे ६
रेडीयो कृषक श्रोता	प्रथम	श्री बालकृष्ण ओली	दोलखा, पावटि-६
	द्वितीय	श्री फविश्वर गौतम	वाग्लुङ, काँडेवास-५
	तृतीय	सुश्री विष्णुमाया भण्डारी	जुम्ला, चन्दननाथ ३
	सा.	श्रीमती हिरादेवी घिमिरे	धनकुटा, तेलिया ६
पोष्ट हाभेष्ट	प्रथम	श्री चिरीन्जीवी सुवेदी	भापा, बुधवारे ४
	द्वितीय	श्रीमती लक्ष्मी बोहरा	प्युठान, खलगा ८
	तृतीय	श्री बुद्धि बहादुर जि.सी.	तनहुँ, केशवटार ९
	सा.	श्रीमती क्षेत्रकला आचार्य	कैलाली, धनगढी न.पा. १
खाद्य उद्योगी	प्रथम	मर्लिट फुड इन्डस्ट्रिज,	बालाजु, औद्योगिक क्षेत्र
	द्वितीय	बटरफ्लाई फुड क्यानिङ्ग कं.	वत्तिसपुतली, काठमाण्डौ
	तृतीय	हनी फुड प्रोडक्ट्स,	भैरहवा, रुपन्देही
	सा.	खजुरी फुड इन्डस्ट्रिज,	चापागाउँ, ललितपुर
पशुपालन	प्रथम	श्री वेद प्रसाद रेग्मी	रुपन्देही, पर्रोहा ६
	द्वितीय	श्री प्रेम कुमारी गड्तौला	इलाम, कन्याम ४
	तृतीय	श्री टंक कुमार थापा	सुनसरी, इटहरी २
चरण विकास	प्रथम	श्री शिव प्रसाद भट्टराई	नवलपरासी, शिवमन्दिर ७
	द्वितीय	श्री ईश्वरी प्रसाद गुरागाई	इलाम, सिद्धिथुम्का ४,७,८
	तृतीय	श्री तोयानाथ घिमिरे	ललितपुर, बुखेल ६
उत्कृष्ट व्यापारी	राजेन्द्र दास	धनुषा, ढल्केवर ६	
वीउ उत्पाक कृषक	श्री कृष्ण मोहन कोहार	रुपन्देही, धकघई ३	
बढि दुग्ध उत्पादन	प्रथम	श्री रानीटार दुग्ध उ.स. सं	काभ्रे
	द्वितीय	श्री वागेश्वरी दुग्ध उ.स. सं	काभ्रे
	तृतीय	श्री सिद्धुवा दुग्ध चिस्याउने केन्द्र	तेह्रथुम
	सा.	श्री उमादेवी दुग्ध उ.स. सं	काभ्रे
महिला कृषक समूह (पशु सेवा)	पूर्वाञ्चल	लङ्गासानी उद्यमशील म. कृ.स.	ईलाम
	मध्यमाञ्चल	महिला कुखुरा विकास कृ.स.	दोलखा
	पश्चिमाञ्चल	सूर्यमुखी म.त्रिडर बाखा पा.स.	नवलपरासी
	मध्यपश्चिमाञ्चल	कालिका म.बाखापालन स.	सल्यान
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	मोहन्याल बाखापालन स.	कैलाली
उत्कृष्ट पशु सेवा कार्यालय	उच्च पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय दोलखा	
	पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय वैतडी	
	तराई	जिल्ला पशु सेवा कार्यालयसुनसरी	

उत्कृष्ट आई.पि.एम.	प्रथम	श्री विन्ध्यवासिनी कृ पा	नवलपरासी, गैडाकोट ६
	द्वितीय	श्री शाल्यादेवी कृ पा	सुनसरी, पूर्वकुशाहा ८
	तृतीय	श्री प्रगतीशिल कृ पा	भक्तपुर, ताथली ९
	सा.	श्री अमरवसन्त कृ पा	कन्चनपुर, महेन्द्रनगर १६
उत्कृष्ट सोने पालन	प्रथम	श्री गौ बहादुर राई	इलाम, पुवामजुवा ६
	द्वितीय	श्री प्रेम सागर काफ्ले	इलाम, प्याङ ६
	तृतीय	श्री चेत बहादुर पौडेल	रामेछाप, पक्रवास १

पच्चीसौ विश्व खाद्य दिवस ^२				
	स्थान	नाम	भौगोलिक क्षेत्र	ठेगाना
धान	प्रथम	श्री कमल प्रसाद देवकोट	तराई	चितवन, कठार ९
	द्वितीय	श्री बलराम वर्देवा	तराई	चितवन, कठार ७
	प्रथम	श्री माधवा श्रेष्ठ	मध्य पहाड	प्यूठान, मरन्ताना
	द्वितीय	श्री रामनाथ तिवारी	मध्य पहाड	तनहुँ, पोखरी भाज्याङ्ग १
गहुँ	प्रथम	श्रीमती फुल कुमारी ठकुरी	तराई	बाँके, मनिकापुर २
	द्वितीय	श्री शैलन्द्र चौधरी	तराई	बाँके, भवानीयापुर
	प्रथम	श्री लाल बहादुर गिरी	मध्य पहाड	सल्यान, बाभ्रकाँडा २
	द्वितीय	श्रीमती वसन्ती देवी भण्डारी	मध्य पहाड	डोटी, दि.सि.न.पा. ६
	द्वितीय	श्रीमती पूर्णकला शर्मा	मध्य पहाड	वाग्लुङ, कुश्मीसेरा ४
मकै	प्रथम	श्रीमती कमला घिमिरे	मध्य पहाड	अर्घाखाँची, मैदान १
	द्वितीय	श्रीमती भिमकला पौड्याल	मध्य पहाड	अर्घाखाँची, घातीवाड २
	प्रथम	श्री हितबहादुर न्यौपाने	उच्च पहाड	रसुवा, समरथली ७
	द्वितीय	श्रीमती मनमाया श्रेष्ठ	उच्च पहाड	रसुवा, चिलिमे १
उत्कृष्ट फलफूल उत्पादन तर्फ	प्रथम	श्री तीर्थ बहादुर तामाङ	रामेछाप, सुकाजोर ६	
	द्वितीय	श्री गणेश बहादुर बोहरा	डडेलधुरा, बगरकोट ७	
	तृतीय	श्री गोपाल मान गुरुङ	मनाङ, थोचे २	
	सा.	श्री हरि बहादुर शाही	डोल्पा, जुफाल ३	
बढी माछा उत्पादन तर्फ	प्रथम	श्री दुर्गा बहादुर कार्की	मध्यमाञ्चल	चितवन, कल्याणपुर ८
	द्वितीय	श्री घिरेन्द्र बहादुर डगौरा	सुदूर पश्चिमाञ्चल	कन्चनपुर, सुडा गा.वि.स.
	तृतीय	श्री मजहर अली साई	मध्य पश्चिमाञ्चल	बाँके, भवानीयापुर ३
उत्कृष्ट वीउ उत्पादक कृषक		उत्कृष्ट	श्री धर्मलाल यादव	सप्तरी, वदगामा गा.वि.स. वडा नं. २

^२ पच्चीसौ विश्व खाद्य दिवसका पुरस्कृत कृषकहरुको नामावली अन्तिम मस्यौदा मात्र भएकोले केहि फरक पर्न सक्दछ ।

महिला कृषक समूह (कृषि तर्फ)	पूर्वाञ्चल	दुर्गा महिला कृषक समूह	सिराहा, गमहरिया, महेशपुर ५
	मध्यमाञ्चल	लक्ष्मी महिला कृषक समूह	महोत्तरी, पिपरा ६
	पश्चिमाञ्चल	शुभकामना महिला मत्स्य समूह	नवलपरासी, मनहरी ४, पटनी
	मध्यपश्चिमाञ्चल	भगवती तरकारी महिला कृषक समूह	वर्दिया, गुलरिया न.पा. २
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	हिमाली महिला तरकारी उत्पादन कृषक समूह	बझाङ, रिठापाटा
महिला कृषक समूह (पशु तर्फ)	पूर्वाञ्चल	गृहलक्ष्मी महिला भैंसपालन समूह	सिराहा, मिचैया ५
	मध्यमाञ्चल	सुल्तना महिला वंगूरपालन समूह	चितवन, खैरहनी ५
	पश्चिमाञ्चल	कालिका महिला बाख्रापालन समूह	स्याङजा, पुतलीबजार २
	मध्यपश्चिमाञ्चल	राधिका महिला बाख्रापालन समूह	सल्यान, बयलडाँडा
	सुदूरपश्चिमाञ्चल	शिव बाख्रापालन समूह	डोटी, लडागडा ५
जिल्ला कृषि विकास कार्यालय तर्फ	उच्च पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	दोलखा
	उच्च पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	ताप्लेजुङ
	पहाड	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	भक्तपुर
	तराई	जिल्ला कृषि विकास कार्यालय	नवलपरासी
जिल्ला पशु सेवा कार्यालय तर्फ	उच्च पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	मुस्ताङ
	पहाड	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	डडेलधुरा
	तराई	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	कैलाली, धनगढी
पोष्ट हार्भेष्ट उत्कृष्ट खाद्यान्न भण्डारण	प्रथम	श्री मित्र प्रसाद घिमिरे	मोरङ, बाहुनी ८
	द्वितीय	श्री प्रेम कुमार गैरे	चितवन, भरतपुर न.पा.वडा नं. ६, यज्ञपुरी
	तृतीय	श्री नवराज कडेल	धादिङ, गजुरी ४, वेल्तार
	सान्त्वना	श्री सीता गैरे	पाल्पा, पोखराथोक ७, माडी
उत्कृष्ट खाद्य उद्यमी	प्रथम	श्री राजेश कुमार अग्रवाल	सिद्धार्थफ्लोर मिल्स प्रा.लि., रुपन्देही, गुर्वानिया ७
	द्वितीय	श्री विन्दु तुलाधर	ॐ फुड प्रोडक्ट्स, सितापाईला २, काठमाण्डौ
	तृतीय	श्री चैतन्य मान श्रेष्ठ	फन फुड इण्डस्ट्रिज प्रा.लि., बालाजु औद्योगिक क्षेत्र, काठमाण्डौ
उत्कृष्ट आई.पि.एम कृषक	प्रथम	श्री लालीमा आई.पि.एम. कृषक पाठशाला	तनहुँ, ढोरफिर्दि ३
	द्वितीय	श्री नवदुर्गा आई.पि.एम. कृषक पाठशाला	कैलाली, ध.न.पा. ८
	तृतीय	श्री कालिका तरकारी आई.पि.एम. कृषक पाठशाला	मलजुङ, बेशीशहर ३
	सान्त्वना	श्री महाकालभैरव आई.पि.एम. कृषक पाठशाला	काठमाण्डौ, मूलपानी २
उत्कृष्ट बीउ उत्पादक कृषक समूह	प्रथम	श्री राजाजी कृषक समूह	सप्तरी, वदगामा ३
	द्वितीय	श्री नासिका बीजवृद्धि कृषक समूह	काभ्रे, नासिका, साँगा
	तृतीय	श्री बुढान बहुमुखी कृषक सहकारी संस्था लि.	वर्दिया, पदनाहा ३
	सान्त्वना	श्री हरियाली मिश्रित कृषक समूह	नवलपरासी, रामपुर खडौना ४, गडौरी
बढि दुग्ध उत्पादन	प्रथम	श्री जयवागेश्वर दुग्ध उ.स.संस्था लि.	सिन्धुपाल्चोक, सिपाघाट दु.चि. केन्द्र
	द्वितीय	श्री देउराली दुग्ध उ.स.संस्था लि.	धनकुटा, धनकुटा दु.चि. केन्द्र
	तृतीय	श्री पासाङ टेण्डी लामा	रसुवा, गोसाईकुण्ड चीज उ.केन्द्र
उत्कृष्ट पशु हाट बजार तर्फ	सखुवा हाटबजार	धनुषा, महेन्द्रनगर २	
	सोमबारे मवेसी हाटबजार	सुनसरी, इनरुवा ३	

	लहान पशु हाटबजार	सिराहा, लहान न.पा.
	दमक मवेसी हाटबजार	भापा, दमक १२
उत्कृष्ट कृषि बजार स्थल	कृषि उपज बजार स्थल संचालक समिति	धादिङ्ग, चरौदी
	कृषि उपज बजार स्थल संचालक समिति	सर्लाही, लालवन्दी
उत्कृष्ट कृषि व्यापारी	डम्बर प्रसाद हुंगेल	भापा, विर्तामोड

**विश्व खाद्य दिवसको उपलक्ष्यमा विगत २५ वर्षमा अन्तरराष्ट्रियस्तरमा
घोषित पुरस्कार विजेता
उत्कृष्ट कृषकहरुको नामावली**

हालसम्म अन्तराष्ट्रिय स्तरमा पुरस्कृत कृषकहरु		
छैठौँ	श्री लीला बहादुर दर्लामी, गोरखा मनकामना ६	२०४३
सातौँ	श्री चन्द्रकान्त अधिकारी, ऋण अधिकृत कृ.वि.वै.	२०४४
आठौँ	श्री ब्रम्ह लाल श्रेष्ठ, धादिङ्ग, नौविसे २	२०४५
नवम्	श्री पि.पि.सिटीला, मोरङ्ग, विराटनगर २	२०४६
दशौँ	सुश्री मेनका कुमारी पोखरेल, दाङ्ग, विजौरी ६	२०४७
एघारौँ	श्री दिल बहादुर थापा	२०४८
सोन्धौँ	श्री भूमिजंग के.सी., स्याङ्जा, करेनडाँडा ५	२०५३
एक्काइसौँ	श्रीमती चिन कुमारी खत्री क्षेत्री	२०५७
(प्राप्त अभिलेखका आधारमा माथि उल्लेखित कृषकहरुको नामावली प्रकाशन गरीएको छ । यस वाहेक अन्य कृषकहरुले पनि उपरोक्त अवसरमा अन्तरराष्ट्रिय स्तर र अन्यत्र समेतवाट पुरस्कृत भएको भए यस सचिवालयलाई जानकारी गराई दिनु हुन हार्दिक अनुरोध छ ।)		

**विश्व खाद्य दिवसको अवसरमा विश्व खाद्य कृषि संगठनको कार्यालय नेपालको
तर्फबाट सम्मानीत कृषक एवं कर्मचारीहरु नामावली**

प्रथम विश्व खाद्य दिवस		
१	कृषक श्री केदार प्रसाद श्रेष्ठ	उन्नत जातको धान प्रचलनमा ल्याउन
२	सहायक जल उपयोग अधिकृत श्री बलराम बास्कोटा	पहाडी क्षेत्रमा साना सिंचाई आयोजना सम्पन्न
३	सहायक कृषि विभास अधिकृत श्री पूर्णबज्र बज्राचार्य	खाद्यान्न तथा तरकारी उत्पादनमा सघाउ
४	कृषक श्री गजेन्द्र बहादुर थापा, रामेछाप, भालु बजार	अमिलो जातका फलफूल र तरकारी उत्पादन
५	कृषि अर्थ विज्ञ श्री यादव देव पन्त	खाद्यान्न तथा कृषि वस्तुहरु सम्वन्धी नीति निर्धारण

**विश्व खाद्य दिवस समारोह समिति नेपालको तर्फबाट विगत २५ वर्षमा
राष्ट्रियस्तरमा घोषित काठमाण्डौं उपत्यका भित्रका
पुरस्कार विजेता कृषकहरुको नामावली**

दोश्रो विश्व खाद्य दिवस			
	स्थान	नाम	
मूला	प्रथम	भाई नारायण महर्जन	
	द्वितीय	बखत बहादुर महर्जन	
	तृतीय	हरि बहादुर मगर	
गाजर	प्रथम	दिल बहादुर श्रेष्ठ	
	द्वितीय	न्हुछे बहादुर श्रेष्ठ	
	तृतीय	प्रेम बहादुर मानन्धर	
लसुन	प्रथम	भाई नारायण महर्जन	
	द्वितीय	सानुकाजी महर्जन	
	तृतीय	मचाकाजी महर्जन	
धिरौला	प्रथम	बाबुकाजी महर्जन	
	द्वितीय	मेहर बहादुर पण्डित	
	तृतीय	आसा नारायण श्रेष्ठ	
फर्सी	प्रथम	न्हुछे बहादुर श्रेष्ठ	
	द्वितीय	कूल नारायण बलामी	
	तृतीय	ज्ञानुकाजी महर्जन	
कुविन्डो	प्रथम	गोपाल विष्ट	
	द्वितीय	न्हुछे बहादुर श्रेष्ठ	
	तृतीय	शंकर श्रेष्ठ	

विश्व खाद्य दिवस समारोह समिति, नेपालका अध्यक्ष तथा सदस्य सचिव (२०३८-२०६२)

साल		अध्यक्ष	सदस्य सचिव
२०३८	प्रथम	डा. श्री पुष्पराम भक्त माथेमा	श्री यादव देव पन्त
२०३९	द्वितीय	" "	" "
२०४०	तृतीय	" "	" "
२०४१	चतुर्थ	" "	" "
२०४२	पाँचौं	श्री मदन बहादुर श्रेष्ठ	" "
२०४३	छैथौं	" "	" "
२०४४	सातौं	श्री टेक बहादुर श्रेष्ठ	" "
२०४५	आठौं	" "	" "
२०४६	नवौं	" "	" "
२०४७	दशौं	श्री मदन बहादुर श्रेष्ठ	" "
२०४८	एघारौं	डा. श्री बेखा लाल महर्जन	" "
२०४९	वाह्रौं	डा. श्री उदय सिंह	श्री दिवाकर पौड्याल

२०५०	तेन्हौं	श्री जगदीश चन्द्र गौतम	श्री राम चन्द्र प्रसाद अग्रहरी
२०५१	चौधौं	डा. श्री सुरेन्द्र कुमार श्रेष्ठ	श्री दिवाकर पौड्याल
२०५२	पन्धौं	श्रीमती राम वदन प्रधान	" "
२०५३	सोन्हौं	श्री टेक बहादुर श्रेष्ठ	श्री दिनेश बहादुर विष्ट
२०५४	सत्रौं	श्री आशेश्वर भा	श्री परीक्षित राज शर्मा
२०५५	अठारौं	श्री श्रीमती रामवदन प्रधान	श्री गणेशराज जोशी
२०५६	उन्नाइसौं	श्री राम लखन प्रसाद धामी	" "
२०५७	वीसौं	श्री आशेश्वर भा	श्री दिनेश बहादुर विष्ट
२०५८	एक्काइसौं	श्री भैरव राज कैनी	" "
२०५९	बाइसौं	" "	" "
२०६०	तेइसौं	श्री शिव सुन्दर श्रेष्ठ	" "
२०६१	चौविंसौं	" "	" "
२०६२	पच्चिसौं	" "	श्री दिवाकर पौड्याल

**विश्व खाद्य दिवस समारोह सञ्चालन कार्यमा (२०३८-२०६२)
१० वर्ष वा सो भन्दा बढि संलग्न कर्मचारीहरुको नामावली**

सि.नं.	नाम	कैफियत
१	श्री यादव देव पन्त	सहसचिव स्तरवाट सेवा निवृत्त भएको
२	श्रीमती लीला शर्मा	उपसचिव स्तरवाट सेवा निवृत्त भएको
३	श्री दिवाकर पौड्याल	कार्यक्रम निर्देशक
४	श्री आनन्द रत्न बज्राचार्य	क्षेत्रिय कृषि निर्देशनालय, पोखरा
५	श्री त्रिरत्न मानन्धर	कृषि बजार विज्ञ
६	श्री जयेन्द्र मान सुल्ल्या	कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयमा कार्यरत
७	श्री सिता त्रिपाठी	कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयमा कार्यरत
८	श्री मदन गोपाल श्रेष्ठ	राष्ट्रिय कृषि अनुसन्धान परिषद
९	श्री बच्चे बहादुर गिरी	सेवा निवृत्त
१०	श्री पूणलक्ष्मी राजभण्डारी (सुल्ल्या)	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय
११	श्री विरद लाल सिक्कु श्रेष्ठ	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम
१२	श्री गोपाल राज त्रिपाठी	जि.कृ.वि.कार्यालय, काठमाण्डौं
१३	श्री मोहनमणि सुवेदी	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय
१४	श्री आशाकाजी महर्जन	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय
१५	श्री अमिर रत्न बज्राचार्य	सेवा निवृत्त
१६	श्री गोविन्द बहादुर बस्नेत	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय
१७	श्री तिर्थ महर्जन	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन तथा बजार विकास निर्देशनालय

विश्व खाद्य दिवस कार्यक्रममा १० बर्ष भन्दा वढि संलग्न भई सक्रिय योगदान
पुऱ्याउनु भएका खाद्य तथा कृषि संगठनका कर्मचारीहरुको नामावली

- १) श्री लक्ष्मण कुमार गौतम Assistant FAO Representative (Programme)
- २) स्वर्गिय श्री प्रताप मान श्रेष्ठ
- ३) श्री सोनाम गेन्पो
- ४) श्री लाल बहादुर मोत्तान
- ५) श्री मीरा थापा
- ६) श्री केशाबती कंसाकार
- ७) श्री माला एस. लाखे
- ८) श्री सुरेन्द्र मान सिंह
- ९) श्री कृष्ण बहादुर के.सी. (सेवा निवृत्त)
- १०) श्री मान बहादुर सुनुवार (सेवा निवृत्त)
- ११) श्री द्वारीका महर्जन (सेवा निवृत्त)

पच्चीसौं विश्व खाद्य दिवसको सन्दर्भमा
तथा

विजया दशमी तथा दिपावलीको शुभ उपलक्ष्यमा
कृषि विकास एवं खाद्य सुरक्षामा समर्पित सम्पूर्ण स्वदेशी एवं
विदेशी दाजुभाई र दिदी बहिनीहरुमा हार्दिक मंगलमय
शुभकामना
२०६२

विश्व खाद्य दिवस समिति, नेपाल
कार्तिक, २०६२

Improving food security of poor and vulnerable groups

Dibakar Paudyal¹

1. Introduction

Nepal's food security and the security to nutrition policy is in agreement to Millennium Development Goals (MDG) of the UN, and the Poverty Reduction Strategy Paper or the Tenth Plan.

It is getting translated through the implementation of the Tenth Plan and what has been resolved is that food and nutrition is a serious human welfare aspect² in which the state must pay attention to.

Available reports show that at present the percentage of people below poverty line stands at 38 percent. Crop production as a farm business has attracted many, particularly for off season vegetable production. With a share of 40 percent in GDP and 80 percent population as labor force, agriculture plays a key role in the overall economy and society. The importance of agriculture is clear also by the fact that almost 90% of the population, mostly uneducated, poorly endowed and with very little alternative employment opportunity, live in rural areas. They depend on agriculture for livelihood, have holdings mostly scattered and characterized by low productivity, low commercialization, and farm size smaller (0.5 ha. for 45 percent). Agricultural growth over the past three decades has barely kept pace with population growth. Clearly, it has implications to food and nutrition security particularly among poor and vulnerable groups.

Latest available statistics on agricultural house holds and related facts show that in the last 8 years, from the year 1995/96 to 2003/04, the percentage of both agricultural households and size of holding decreased (83 to 78; and 1.1 ha. to 0.8 ha. respectively) and the percentage of irrigated area increased form 39.6 to 54.3 percent. A very interesting feature was increase form 35.6 to 60.8 percent in the percentage of holdings growing summer vegetables, the one very important income generating activity for the poor farmers.

Some 77 % land of Nepal is occupied by the mountains and hills in the north, and the remaining 23 percent by the Terai plains in the south. Altitude from south to north, abruptly, range from less than 100m to more than 8,000m which play important role in determining the intensity and distribution of precipitation and variations in temperature including availability, access and mix of food items produced.

Nepal's physiographic condition makes physical access a real difficult problem and at present a mere 16 thousand kilometers of road with more than half not yet black topped. The rural road length in the year 2003 was lowest at 5.3 km. and 8 km. per 100 sq. km. in Mid –

1

Program Director, Directorate of Agri-Business Promotion and Marketing Development, Department of Agriculture.

² Nepal National Plan of Action on Nutrition, 1998 and Final Report of the UNDP/FAO TSS1 Project No. NEP/94/009/08, 1997.

western and Far-western region respectively, and the highest for Central region at 25 kms.; the national average being at 11.7 km. Clearly Nepal has physical access problems of high magnitude and which is the cause of high degree of food insecurity in such areas.

When dimensions of physical, economic, socio-cultural and bio-nutritional accessibility and their positions including markets/agricultural markets, health services, adult literacy rate, income of the poor, sources of income, awareness and empowerment to the ethnic communities, production and availability scenarios are examined and compared across geographic locations by period, and levels of income or other factors as applicable to rural cases, the services offered so far and access to them will need to be strengthened for enhancing food security perhaps by many fold (Nepal Living Standards Survey) 2003.

2. Food Production, Availability and Per Capita Scenario

The recent-most availability of main food at national level is in surplus with small margin and production growth rates are better for potatoes, vegetables, eggs and fish. Status improvement of the poor and women are apparent as they are involved in the vegetable and livestock sector. However, for the nation as a whole, /caput availability was nullified due to high population growth rate.

Table 1. Growth Rates (a) Long-term and Recent Production, and (b) /Capita Availability of Food Items, Nepal

Crops/ Commodities	Recent Five year growth rates		Long-term growth rates		Remarks ³
	Production	/capita availability	Production	/capita availability	
Cereals	2.44	0.13	2.52	0.22	
Potato	6.71	4.21	5.60	3.22	
Pulses	2.34	0	1.97	-0.43	
Fruit	4.27	0.79	1.06	-2.06	
Vegetables	5.07	2.63	2.64	0.62	
Meat	2.68	0.47	1.42	-1.61	
Milk	2.74	0.44	1.43	-1.59	
Egg	5.02	2.67	2.43	0.22	
Fishery	8.57	6.07	2.62	0.70	

Source: ASD, MOAC

The per capita growth in availability of potato, vegetables, and fish and eggs are among the highest. So a nutritionally favored scenario is noted. Therefore, we can conclude that our relative position of food availability at present is just modest (Table 1 and 2) at national level.

³ For Cereals and potatoes, the base year production data refer to the year 1970/71 to subsequent 3 year data averaged. For other crops, except fishery, the base year is 1984/85 plus 3 year period, since statistics were collected annually only since then. Similarly the base year for fishery is taken for year 1987/88 plus 3 year period averaged.

Table 2. Long-term Actual Production ('000 mt.), and Recent Availability of Food

Food Items	Average Production (1970/71 to 1973/74)	Average Production (2000/01 to 2003/04)	Recent Food Availability Kg./capita/year
Cereal (all)	3494	7376.3	193.7
Potato	290.5	1490.3	48.57
Pulse	145.9	254.0	8.03
Fruit*	373.9	497.8	18.58
Vegetable*	809.5	1770.3	68.54
Meat*	131.7	201.4	7.66
Milk*	768.9	1177.7	31.31
Egg* (million no.)	265.3	544.7	2.2
Fish+	7.5	16.2	1.25

Source: DFAMS, DOA, MOAC various years
 (*/+ Base year '84/85 and '87/88 to 3 years respectively)

However, down at district level, not considering at VDC or village level, we find that usually 50 percent of the districts (Table 3) have shortage of production of basic food grains, with their number and insecurity level increasing over years. At the VDC or village level, where most poor and vulnerable mass live, such percentage, in fact, rises quite alarmingly and it is there we have problems of different dimensions of food security: -that the per capita production is low, road link poor, incomes low, cultural taboos wide spread and health status poor. While empowering them with different factors that strengthen food security are at work, and looked impressive by quantitative norms as per NLSS, the quality of performance is probably only fair or even poor.

Table 3. Number of Food Deficit Districts, Nepal 2002/03

Regions	Mountains	Hills	Terai	Total
Eastern	1	3	0	4
Central	2	6	4	12
Western	2	6	0	8
Mid-western	5	5	1	11
Far-western	3	4	1	8
Nepal	13	24	6	43

Source: MOAC, 2003/04

In the VDC levels and below, while the major source of food is clearly domestic production; though nationally some amount is also imported to augment domestic supply (it was Rs. 785.6 million worth in 2003, i.e., 1-2 kg food /capita). WFP's strategy of buying local foods supports two policies of government namely providing incentive to children for schooling as well as support to nutrition to the school age children. The amount supplied by WFP is some where between 12 to 18 thousand mt each year. Most of this support goes in favor of the poor and vulnerable. The hard fact of life is that, except for critical reasons, if some one would wait for these supports, it would be wastage of time. Moreover the costs of transport in most of the food deficit areas are extremely high. Clearly, the sustainable source of food should be through production and actually not import or donation, even not through internal transport if the case is for high hills and remote districts. This case has been, well realized by HMG, Donors and civil societies:

When we compare yield levels (1998-2002) in the SAARC region, it seems, we can raise food yields using technologies of our neighbors as yields of rice, wheat, potato, vegetable, sugarcane, and spice crops like ginger are lower for Nepal than elsewhere. This may be an easier way to solving food and nutrition problem of Nepal.

2. Enhancing Food Production Capacity and Strategies in Action

The long term strategy of the government in alleviating poverty through agricultural sector in specific have a set of strategies. "Fewer number of priority investment in an integrated fashion with policy reforms" that result into defined "priority outputs" is the most important one. The strategic priorities in inputs include year round irrigation, infrastructure, and technology and policy intervention. Elaboration on the above would mean the following:

- Improvement of agricultural productivity with better information, management, support and accesses to technologies required for production. Packages of technologies include increased irrigation water use, seed, fertilizer, market and information services, extension services etc.
- Empowerment, group formation, promotion and mobilization toward effective participation of stakeholders, particularly the poor and women, and the scheduled elements of the society. It is good for the remote high overhead cost resulting areas, and particularly for small poor resource base farmers. The increase in the number of NGOs as shown below has been supportive to the above strategy of empowerment, group formation and mobilization for effective participation of stakeholders.

Table 4. Number of NGOs at Districts in Support of Food and Agriculture

Development Region	Mountain	Hill	Terai	Total
Eastern	13	112	60	185
Central	28	67	85	180
Western	4	110	50	164
Midwestern	31	124	51	206
Far-western	11	57	30	98
Total	87	470	276	833

Source: List of NGOs involved in Agricultural Sector, DOA

- Development of agricultural roads, agricultural marketing systems and post harvest management (leading to efficiency and competitiveness) enhancing support to institutional growth of markets and marketing elements such as price, quality, processing, grades etc.
- Reduction of vulnerability of farm households against bad weather and other factors
- Provisions of support to improvement in management of natural resources
- Promotion for wider participation (leading to better targeting, mobilization of resources, improved status of women, poverty reduction, social stability etc.)

As a result of relevant strategy, it is believed that the performance of the agricultural sector has improved relative to the past and production scenario improved. Policy and institutional environment will need to be further tuned to address the needs of the poor and vulnerable from time to time, as it has been evident that the impact of this strategic program has been positive, though still fragile to keep them sustainable through only the efforts of the poor themselves.

The gains from increased agricultural productivity and food production in Nepal are likely to translate into increased income and poverty reduction in rural areas also through creation of employment which, it seems, increased as shown in table 5 in the last decade.

Table 5. Changes in Employment Over the Years

Statistics Items	1995/96	2003/04
Percentage employed	67.2	74.3
Unemployed rate	4.9	3.8
Percent employed individuals: 1 to 19 hour	21.5	24.4
Percent employed individuals: 20-30 hour	25.6	23.4
Percent employed individuals: 40 hour and above	52.9	52.2

Source: Nepal Living Standards Survey, 2003/04.

However, as shocks such as disease, death, droughts, pests, and market fluctuations might precipitate the poor (and the non-poor) into a condition of distress. Mechanisms and measures to reduce the chance of such occurrence have to be strengthened.

Food availability supported by access can also be judged in terms of daily wages offered to the agricultural and non-agricultural sector. Relative access to food in different development regions can be compared and wages reflect purchasing capacity to some extent.

Similarly, apart from improvement in employment status, the change in non-farm economic activities as an indicator implying employment to such opportunity is worth examining. The shifts in non-farm employment seem to be only modest in the 8 year period considered.

Table 6. Average Daily Wages in Cash/Kind Received by Wage Earners: Rural

Areas / Sector	Agricultural			Non-agricultural		
	Cash	Kind	Total	Cash	Kind	Total
East Mts/Hills	59	32	86	123	53	148
West Mts. Hills	66	29	91	121	40	141
East terai	48	30	61	101	32	110
West terai	70	31	89	113	41	122
Total	58	31	75	113	41	129

Source. Ibid

Table 7. Change in Non-farm Economic Activities Over the Years

Description	1995/96	2003/04
% households with non-farm enterprises	24.2	28.3
% share : manufactureing	29.9	30.8
% share:trade	52.1	31.7
% share:service	14.3	29.2
% registered enterprises	11.7	19.6
% enterprises operating for 10-12months	54.5	64.9

Source: Ibid

Nominal per capita income also play important role to access food in economic terms; what proportion of population could attain such level can be judged using the following table. The share of income cumulative up to the fourth quintile was only 46.6 percent. Thus quite a large proportion of population faces food access problems in terms of per capita income.

Table 8. Nominal per Capita Income by Quintile

Quintile	Mean income NRs	Share of income (%)	Cumulative share (%)
Poorest (First) Quintile	4003	5.3	5.3
Second Quintile	6727	8.9	14.2
Third Quintile	9697	12.8	26.9
Fourth Quintile	14917	19.7	46.6
Richest(Fifth) Quintile	40486	53.4	100
Nepal	15162	100	100

Source: Ibid

Income to strengthen access to food is augmented through different sources and their actual share in the income basket. The non-farm income and income due to remittance are significant after the farm income. It should be noted that the power of remittance if strong, it would be the Eastern and Western Terai followed by Western Mountains and hills that have better accesses to food.

Table 9. Shares of h/h Income by Sector : Rural

Rural	Farm income	Non-farm income	Remittance	Own housing consumption	Others
East mountain/hills	61	20	7	9	2
West mntain/ hills	49	22	14	10	6
East tarai	56	24	12	6	2
West Tarai	51	24	11	10	4
Poorest 20% (all)	62	23	8	6	1

Source: ibid

Further, the access influencing element is price level of foods as such. The prices have not changed much for the last 4-5 years, indicating that the access is not at least adversely affected due to price factor, though deeper analysis would be justified for a definitive conclusion.

Table 10. National Annual Average Prices of Some Commodities, Rs./Kg.

Commodities	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99	1999/00	2000/01	2001/02	2002/03
Rice Masuli,	17.32	18	19.49	24.07	22.23	21.03	21.78	23.48
Lentil	37.76	34.27	38.3	39.75	40.04	40.56	40.93	43.04
Potato	10.69	9.06	14.55	12.27	10.89	13.31	12.68	8.77
Tomato	22.23	21.6	28.59	24.89	25.13	25.32	24.49	25.9
Chicken	113.48	125.85	128.34	135.41	139.15	133.23	135.1	135.83
Milk	16.93	17.63	19.34	20.31	22.08	21.75	21.7	22.43
Fish	78.28	82.85	91.15	92.77	98.89	107.03	102.67	106.19

Source: DOA

3. Definitive Route to Increasing Access to Food

Households with little access to income from trading opportunities, employment in the service sector, pensions and those who rely on apparently uncertain, casual employment, such as agricultural laborers and porters, are among the most food insecure populations in the country. Also where differentiation by caste or ethnic group did emerge, the most insecure ones happened to be Kami (blacksmith), Damai (tailor) and Sarki (cobbler) in the hills and ; Chamar, Bhand, Satar, Tatmas, Dusadh, Musahar, Dhankar and Badi in the Terai since they also had very negligible self owned land to work with.

It is found that social Mobilization, empowerment and participatory approach to development will remain important aspects in increasing food access. Unless this task is accomplished, they would have difficulties even in winning the battle to get 1 Kg. of food on per capita basis.

Though deeper studies to measure the effect of shares of house hold income by source of employment would be called for, this is also one factor that affects the degree of access to food and food security. The coefficients are as following.

Table 11. Shares h/h Income by Employment Source: Rural Level

Areas	wages	self employment	others
East mountain and hills	22	59	19
West mountain and hills	19	51	31
East tarai	37	42	21
West Tarai	24	48	28
Poorest 20 percent	43	42	15
Nepal	28	47	26

Source: NLSS

Enhancing awareness by social mobilization, empowering the poor and disadvantaged and targeting the poor and vulnerable in the process to keep them out of food insecurity is an urgent aspect to create an environment of "food for all" and to make the dream come true of the "food comes first".

Poor targeting is easy. But, unfortunately, access from them to the upper level is difficult. The reason is not only that their locations are remote, but also because the society fails to recognize the definition and requirement of the poor. Their very simple issues may mean meaningless to many, but to them only that or few other alternatives could be best suitable. The areas for action in the field of agriculture include vegetables seed production, cereals seed

production, commercial/off season vegetable production, sericulture, honey production, goat raising and exchange program, fishery, floriculture –cut flowers/ ornamental plants, dairy, spices etc and the list can extend.

In order to improve the plight of the poor, the recent findings suggest that the government and whole a lot of civil societies, NGOs and donors (example: Gtz supports Rural Development Program, Integrated Food Security Project, Rural Finance Nepal, NGO Fund Project, or French government supports Food Security Project for example) are involved, and that results have been very encouraging as shown by indicators of established nature or project reports. It should be also noticed that despite certain insurgency elements in action, results are encouraging. Various frontiers responsible for dragging poor down to further vicious poverty and food insecurity in a traditional sense have been apparently slow motioned, halted or even converted toward positive sides.

5. Conclusion and Hope for Future

In the light of the complexity of poverty in Nepal and its high degree of association with the food in-security, the following conclusion with better hope for future is made:

- Thinking pro-poor and acting for the poor and where ever possible endorsing plans that contribute to the creation of awareness of the rights and duties to involve poor in the process of development for production raising initiatives must have high priority at all times. Since we see that food is bulky in nature and is a major source of income as well as employment for the rural population. Even if there were enough supplies seen in the market places, it is expected, there are still hungry mouths to be fed.
- Income from farm, non-farm, and off-farm all initiatives must be continued, since it is mostly income that is likely to create access and bring food in the plate.
- While the impact of the strategic programs is seen positive, they may be still fragile. So strategies must be monitored and sustained through provision of participation and efforts of the poor themselves by raising their awareness, involving in social mobilization and empowerment.
- The concept of group rather than individual mobilization should be evolved to make it a sound alternative for the remote and high over head cost resulting areas focusing small poor resource base farmers.
- Roads and irrigation systems should be expanded so that they them-selves become means of employment and income in the food production and overall development process contributing to food security enhancement. Also roads prove to be elements of a good security to food as food item is very bulky in nature and during natural disaster cases it must be transported quickly and in time.

Finally, unawareness is perhaps even more intricate issue than poverty of the vulnerable groups. Each of us should try to bring about a win win situation for all using awareness creation as a tool as well , though it may and will continue to be a difficult task, as Nobel Peace Prize winner Amartya Sen once in his essay wrote " food battles take place over wide fronts: involving market conflicts, political conflicts and even conflicts of family relationship".

References

- Agricultural Statistics Division, 1990. Agricultural Statistics of Nepal, Lalitpur, 1990.
Central Bureau of Statistics, 2003/04. Nepal Living Standards Survey , Vol. I , and Vol II 2004.
Central Bureau of Statistics, 2003. Statistical Year Book of Nepal 2003.
Central Bureau of Statistics, 2004. Women In Nepal Some Statistical Facts, Kathmandu, 2004.

Department of Agriculture Development. 2004. Agricultural Marketing Information Bulletin, Special Issue, Lalitpur, 2004.

Department of Food and Agricultural Marketing Services, Kathmandu. Food Statistics of Nepal, 1985.

FAO, 1997. Incorporating Nutritional Considerations in Agricultural Planning and Implementation in Nepal, Final Report, 1997.

FAO, 1984. Food and nutrition, Vol.10 , No.1 . The Tenth Anniversary Issue 1984.

HMG/ MOAC/ Agri-Business Promotion & Statistics Division 2004. Statistical Information on Nepalese Agriculture, Kathmandu, 2003/ 2004.

HMG/ MOAC/ Agri-Business Promotion & Statistics Division 2003. Statistical Information on Nepalese Agriculture, Kathmandu, 2001/ 2002.

HMG/Nepal Dept of Agriculture, Economic Analysis and Statistics Division. 'Cost of Production of Some Agriculture Crops 2002.

HMGN Ministry of Finance. 2001. Economic Survey Fiscal Year 2003.

JICA. 2001. Study On Agriculture Marketing Development Project in Nepal.

NPC, 2002. The Tenth Plan Document of Nepal, 2002.

SAIC, SAARC, 2003. Statistical Bulletin of SAARC Agricultural Data, Vol. II, Bangladesh. 2003

UNDP, 2001. Nepal Human Development Report, Kathmandu, 2002

Appendix1. Comparative Yield Levels of Major Crops of SAARC Region, Kg /ha.

Country	Rice	Wheat	Maize	Pulses	Potato	Fruits	Vegetable	Ginger	Oilcrops
Bangladesh	2383	2189	1590	761	12114	7654	5939	5527	275
Bhutan	1800	1420	1586	800	12331	5668	3149	8857	105
India	3021	2666	1827	595	17252	12283	13125	3412	228
Maldives				785		14841	14713		565
Nepal	2606	1745	1834	757	9691	9721	9902	9306	224
Pakistan	2927	2297	1745	581	15970	8593	13488	3590	220
Sri Lanka	3516		1109	907	12816	8089	7875	3608	598

Source: Statistical Bulletin of SAARC Agricultural Data 2003. SAIC, Dacca.

गरीब तथा असहाय समूह बीच खाद्य सुरक्षा

संयुक्त राष्ट्रसंघिय सहश्राव्दी लक्ष र नेपालको गरीबी न्यूनिकरण रणनीति वा दशौं योजनाको अवधारणा एउटै छ भन्नुमा अत्युक्ति हुँदैन । यसरी नै खाद्य सुरक्षा र कुपोषणका मामिलाका अन्तर्निहित कुराहरु दुईवटै लक्षका एउटै रहेका छन् र यिनको निराकरणमा सरकार अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तरराष्ट्रिय सरकारी एवं गैर सरकारी संघ संस्थाहरु सँग हातेमालो गर्दै अघि बढि रहेको छ ।

समष्टिगत रूपमा हेर्दा नेपालमा खाद्य उपलब्धता आवश्यक पर्ने परिमाणको हाराहारीमा छ तापनि लगभग ५० % जिल्लाहरुमा भने यस्तो आवश्यकता उत्पादन भन्दा बढी नै रहेको पाईन्छ । जिल्ला स्तरबाट तल गा.वि.स. वा ग्रामिण स्तरमा हेर्ने हो भने खाद्य समस्या ज्यादै नै चर्को रूपमा रहन गएको पाईन्छ ।

विगत लगभग एक दशकको प्रगति स्थिति देखाउने नेपाल जीवन स्तर सर्वेक्षण (Nepal Living Standards Survey) को आधारमा हेर्दा हाल प्रति १०० वर्ग कि.मि. मा लगभग ११.७ कि.मि. सडक सुविधा पुगेको छ । यसको फलस्वरूप उत्पादन सामग्री, सेवाको उपलब्धता लगायत उत्पादीत वस्तुहरुको ओसार पसारको कार्य ग्रामीण क्षेत्रमा कति कष्टकर र खर्चिलो हुने गरेको छ, सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ । रासायनिक मल, वीउ र अन्य सामग्रीको खपतमा देखिने न्यूनताका पछाडी यस पक्षले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ ।

ग्रामीण भेगमा रहेको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा सँग प्रति घर धुरी जमिनको क्षेत्रफल पनि घटन गएको देखिन्छ । राष्ट्रिय स्तरमा हेर्दा गत एक दशकमा १.१ हेक्टर प्रति घर धुरी जग्गा घटेर आज ०.८ हेक्टर भएको छ । सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल भने कुल जग्गाको ३९.६ %बाट ५४.३ % मा पुगेको छ । उपरोक्त अध्ययनले तरकारी बाली लगाउने कृषकको अनुपात गत ८ वर्षमा ३५.६ % बाट बढेर ६०.८ प्रतिशत पुगेको देखाएको छ । यसरी जग्गा घट्दै गए तापनि सिंचित क्षेत्र बढ्ने, तरकारी उत्पादनमा भएको व्यापकताले गरिबी न्यूनीकरण तथा खाद्य वस्तुमा पहुँच बढाएको छ । यस्ता तरकारी उत्पादन गर्ने कृषकहरु अधिकांशको जग्गा अत्यन्त कम, महिला श्रम सघनता चर्को तथा रोजगारीको चर्को आवश्यकता रहेको देखिन्छ । प्रति एकाई क्षेत्रफलबाट तरकारीबाट प्राप्त हुने रकम पनि अधिकांश अन्य बालीको तुलनामा बढी आकर्षक छ ।

भण्डै ९० प्रतिशत भन्दा बढी ग्रामीण जनता कृषिमा आश्रीत भएकाले ग्रामीण जनताको लागि यो क्षेत्रको अत्यन्त ठूलो महत्व हुन्छ र यो जनसंख्या नै सबै भन्दा बढी अशिक्षित, विपन्न तथा बैकल्पीक रोजगारीको सुविधाबाट बञ्चित वा रोजगारीका अन्य क्षेत्रमा प्रवेश गर्न असक्षम, जग्गा जमिनको उत्पादकत्व कम, व्यवसायीकरण पनि कम मात्र तथा जमिनको आकार सानो अनि छिन्निएर रहेको अवस्थामा छ । कृषि कर्म एक बाध्यात्मक रोजगारीको थलो बन्न पुगेको छ ।

विगत ३ दशकको दीर्घकालिन उत्पादन बृद्धिदर र हालसालैको बृद्धिदर हेर्दा मुख्य खाद्यान्न बाहेक अन्य खाद्य (जस्मा गरिवको रोजगारीको प्रश्न र आय तथा खाद्य उपलब्धताको प्रश्न गासिएको छ) को अवस्था राम्रो देखिएतापनि सन्तोष लिन सकिने स्थिती भने देखिदैन । खास गरी तरकारी (आलु समेत) को क्षेत्रमा भने यो प्रगति माथि भनिए भैं उत्साह वर्धक नै देखिन्छ । अहिले राष्ट्रिय स्तर खाद्य उपलब्धता वार्षिक प्रति व्यक्तिका हिसाबले मुख्य खाद्यान्न १९३.७ किलो ग्राम,

आलु ४८.६ किलो ग्राम, तरकारी ६८.५ किलो ग्राम, मासु ७.७ किलो ग्राम तथा दूध ३१.३ किलो ग्राम छ तर आयको विषमताका कारणले यो परिमाण सवैले बराबरी उपभोग गरेको भन्नु हुँदैन । विभिन्न कारणले गर्दा ग्रामिण क्षेत्रका जनताको आर्थिक अवस्था दयनीय छ र यसमा सुधार हुनु जरुरी भएको कुरा सरकार लगायत विभिन्न राष्ट्रिय, अन्तरराष्ट्रिय गैर सरकारी संघ संस्थाहरूले स्विकार गरी आफ्ना कार्यक्रम तथा श्रोत साधन त्यस क्षेत्र तर्फ लगानी हुनु पर्नेमा जोड दिई प्रयास गरी रहेका छन् । सवैले ग्रामीण क्षेत्रमा जानकारी र जनचेतना "awareness" अभिवृद्धि गराउनु पर्नेमा जोड दिएका छन् ।

खाद्यान्न उत्पादन क्षमता अभिवृद्धि र रणनीतिक कार्यहरूमा मुख्य रूपमा नीतिगत सुधार सहित एकीकृत रूपमा महत्वपूर्ण तर सिमित संख्याका लगानी क्षेत्रमा जोड दिने (Priority Input) कुरा महत्वपूर्ण मानिएको छ । यसको फलस्वरूप प्राथमिकता प्राप्त उपज (Priority Input) उत्पादन हुने छन् । यसको अर्थ निम्न कार्यमा जोड दिनु पर्ने गरी रणनीतिहरू हाल क्रियाशिल छन् ।

- 1= उपयुक्त कृषि सूचना, संचार, व्यवस्थापन, प्रविधिमा पहुँचको व्यवस्था साथै उत्पादनका लागि उपयुक्त प्रविधिमा पहुँच सुदृढ बनाउने । उपयुक्त प्राविधिक प्याकेजमा सिंचाईका लागि जल, मल, वीउ, बजार तथा बजार सूचना र कृषि प्रसार सेवा पर्दछन् ।
- 2= शशक्तिकरण, समूह निर्माण, सम्बर्धन तथा खास गरी गरीब, महिला तथा दलित जनजातीहरूलाई ऐकबध्य रूपमा परिचालन गर्ने । यो प्रकृया खास गरी दुर्गम क्षेत्र जहाँ लगानी खर्चीलो छ र उत्पादीत वस्तु एकलै बजार पुऱ्याउन कठिन छ, त्यस्ता ठाउँमा अझ बढी शसक्त रूपमा क्रियाशिल राख्ने । यस कार्यको सहयोगका लागि कृषि क्षेत्रमा हाल ८३० भन्दा बढी गैर सरकारी संस्था समेत संलग्न छन् ।
- 3= कृषि सडक, कृषि बजार प्रणाली तथा पोष्ट हार्भेष्ट क्षती नियन्त्रणमा सहयोग विस्तार गरी बजारको संस्थागत विकास गर्ने । फलस्वरूप कृषि क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धात्मक आर्थिक प्रणाली स्थापित हुन सक्ने छ ।
- 4= कृषकको जोखीमीलाई कम गर्ने । फलस्वरूप कृषक आफ्नो व्यवसायमा दिगो रूपमा लाग्न सक्ने छन् ।
- 5= प्राकृतिक श्रोत, साधन र सम्पदाको व्यवस्थापनमा लाग्ने । फलस्वरूप कृषि उत्पादनमा सहयोग पुग्ने र दिगो उत्पादन प्रणाली कायम रहने छ ।
- 6= सहभागीतामा पूर्णता ल्याउने । यसको फलस्वरूप कृषि क्षेत्रको क्षमता पूर्ण रूपमा प्रस्फुरण हुन सक्ने छ ।
- 7= वास्तवमा नेपालमा विद्यमान गरिबी र यसबाट चर्को खाद्य असुरक्षाको अवस्था अन्त्य गर्ने आशा निम्न उपाय समेतबाट प्राप्त हुन सक्ने छन् ।
 - 1= गरिबी निवारणका लागि केही गर्ने अठोट तथा गरिब स्वयंको विकासमा संलग्नता हुनु पर्छ भन्ने जनचेतना र भावना अभिवृद्धि गराउने र विकासको मूल प्रवाहमा समाबिष्ट हुने हक, कर्तव्य र अधिकार बारे उजागर गर्ने ।
 - 2= खाद्य वस्तु गह्रौं हुने तथा यसको उत्पादनबाट आय र रोजगारी बढ्ने हुँदा कृषि उत्पादनका प्रयासले सदैव स्थानीय स्तरमै प्राथमिकता पाउनु पर्दछ । बजारमा वस्तु पाइने नै भएता पनि धेरैले भोक भोकै नबस्नु परोस् भनी यस लक्षमा अविरलता रहि रहनु जरुरी हुन्छ ।

- 3= आयबाट नै अधिकांश अवस्थामा भोजन थालीमा पुरा खाद्य प्राप्त हुने हुँदा कृषि तथा गैर कृषि दुवै क्षेत्रबाट आय प्राप्त हुने उपायको खोजी हुनु पर्दछ ।
- 4= हाल उपयोगमा ल्याइएको कृषि उत्पादन रणनीतिको सकारात्मक प्रभाव देखिएको छ तापनि स्थितीमा अझै धेरै सुधार हुनु आवश्यक छ । त्यसैले गरीब तथा भोकमरी र कुपोषण विद्यमान रहेका तह र तप्काका सम्बन्धित जनता बीच जनचेतना, सामाजिक परिचालन तथा शसक्तिकरणका प्रयास जारी राख्नु पर्ने छ ।
- 5= उपरोक्त कार्य गर्दा व्यक्तिगत भन्दा समूहगत प्रयास र सहभागीतामा जोड दिनु पर्ने छ । यसो हुन सकेमा दुर्गम क्षेत्रमा कम खर्चबाट बढी प्रभावकारीता हासिल गर्न सम्भव हुनेछ ।
- 6= कृषि सडक, सिंचाई प्रणाली र भू-विकासका प्रयासमा व्यापकता दिन सकेमा यीनबाट कृषि उत्पादनमा प्रत्यक्ष असर त पर्छ नै, यसका साथै यी उपाय स्वयंले पनि रोजगारी र आय प्रदान गर्ने छन् र खाद्य सुरक्षामा बल पुग्ने छ । कृषि सडक संजाल विकास हुन सकेमा सडकबाट भौतिक वस्तु मात्र हैन संचार, विकासका विविध बैकल्पिक तरिका अवलोकन, तथा प्रविधिको कम खर्चमा व्यापक विस्तार हुन जाने छ । यसबाट नै विद्यमान गरीबी र खाद्य असुरक्षा घट्ने छ । यति मात्र हैन सडक संजाल भएमा कुनै पनि कारणले खाद्य संकट पर्न गएमा निकै नै चाँडो खाद्य संकट हटाउन सहयोग पुगी खाद्य सुरक्षा व्यवस्थित गर्न सजिलो पर्ने छ ।

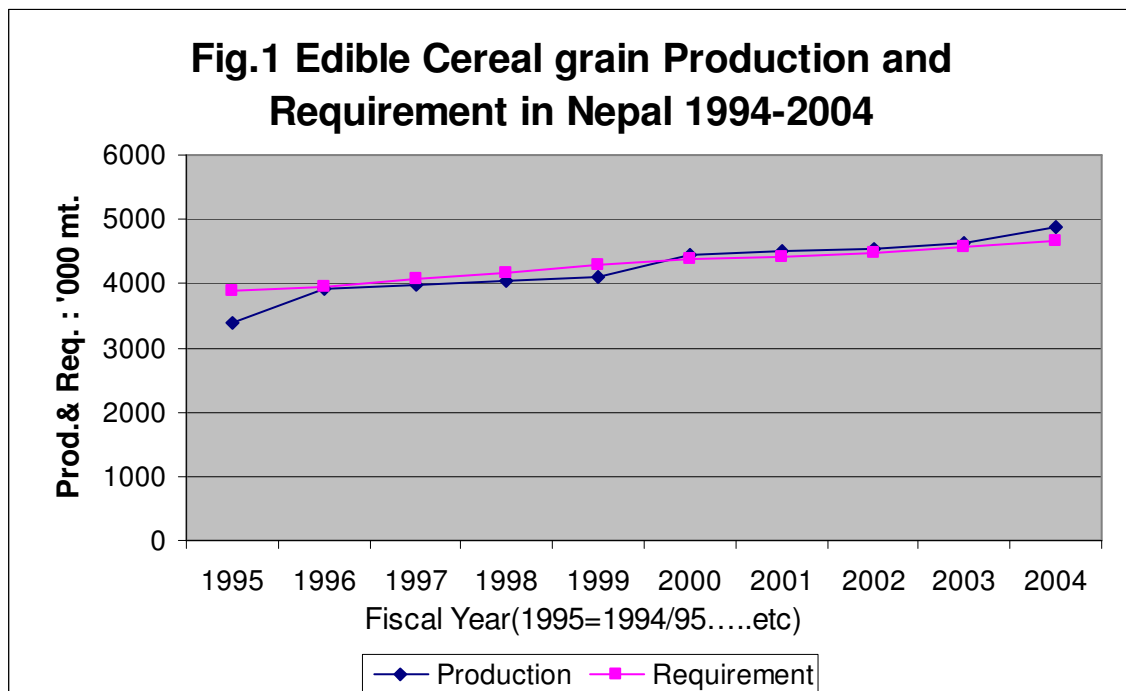
अन्त्यमा गरीबी भन्दा ठूलो बाधा अज्ञानता वा जन चेतनाको अभाव हो । सबै मिली सही अर्थको जन चेतना अभिवृद्धि गर्न सकियो भने सबैका लागि हित हुनेछ, र सबै विजयी बन्ने छन् । यो काम गर्न र खाद्य असुरक्षा हटाउन निकै कठिन हुन्छ । यसै कुरा दृष्टिगत गरेर होला शान्ती पुरस्कार विजेता डा. अमर्त्य सेनले आफ्नो एक निबन्धमा लेख्नु भएको छ, “खाद्य लडाईं विविध क्षेत्रबाट भै रहेको हुन्छ जसमा बजारमा द्वन्द (पैसा नभए किन्तु नपाउने, अर्थात् खाद्य छ पनि छैन पनि), राजनैतिक द्वन्द (जसमा शक्तिसाली राजनितिज्ञको क्षेत्रमा खाद्यान्न हुने, राजनितिज्ञले नभनेमा खाद्य नहुने), र पारिवारिक सम्बन्ध बीच नै पनि द्वन्द (अर्थात् आमा आफू भोक भोकै बसेर आफ्ना नानीको पेट भराउने, आफु भने खाद्य रहित नै रहने) रहि रहनेछ” । त्यसकारण उत्पाद, पहुँच, वितरण, तथा आहार विहार बारे जनचेतना बढाई गरव्व र असहाय समूह बिच खाद्य सुरक्षा प्रदान गर्ने काम सम्भवत सबै भन्दा शक्तिशाली र सुशुप्त पाटो हो र यसमा अभिवृद्धि गर्ने प्रयास हुनु सधै नै जरुरी हुन्छ ।

On the occasion of 25th World Food Day
Rural and Urban Food Security: Commercialization of Agriculture

Naina Dhakal (Nepal)

'Food security' is one of the various ways of defining that every citizen is able to get enough food throughout the year to satisfy nutritional needs. While we talk about food security, National and Household food security obviously become our concern. 'National food security' means that a country has enough food for everyone based on certain norms and calculations. It does not necessarily mean that every 'Rural' and 'Urban' family has enough food, since the food may not be evenly distributed. Even though there is enough for supply in the market, if people do not have purchasing power, they lack food. So it is important to have this power for access to food. It should reach to the required person within this mechanism and it should be utilized for good health. If, every family of both rural and urban area always have enough to eat then it means that there is 'Family' or 'household' level rural and urban food security.

World Food Days have continued to give emphasis in food security and raise awareness through different themes and observance of World Food Day each year since 1981. On the occasion of this day if we glance to the macro level food situation of Nepal, fortunately, present situation is rather favorable. Food requirement and edible cereal production of Nepal attains the level of food as a near surplus although there was food deficit up to the year 1998/99 (fig. 1).

The food availability and requirement data, based on Regional Development, ignoring for traded food, show that Far Western and Central Regions are in food deficit position (table, 1).

Table 1: Development Region Wise Food Availability and Requirement of Cereals 2003/04('000 Mt.)

Development Region	Total Edible Prod	Requirement	Surplus/Deficit
Eastern Region	1325	1052	273
Central Region	1507	1635	-129
Western Region	1062	927	135
Mid Western Region	626	611	15
Far Western Region	364	446	-81
Nepal	4884	4671	213

Source: MDD, 2005

Other Development regions have food surplus. When we compare the scenario across geographic belts, the situation is some what different. We can not conclude that the Hill and Mountain regions of even the surplus categorized Development regions have food surplus, the situation in fact is not favorable in the two ecological belts. Due to the difficult ecological situation and sever poverty, Mountain and Hilly belt are in food shortage (table: 2). they also have difficulties in transportation when they have serious food shortages.

Table 2: Belt Wise Food Availability and Requirement of Cereals 2003/04('000 Mt.)

Ecological Belt	Total Edible Prod	Requirement	Surplus/Deficit
Mountain	270	335	-65
Hills	1880	2167	-287
Terai	2734	2169	565
Nepal	4884	4671	213

Source: MDD, 2005

District wise food distribution figures show that out of total districts usually 50 % have deficit production of food grains. All Mountain districts, except eastern mountain, and some 23 hilly districts belong to this category (MDD, 2004).

Terai belt is the major cereal production area of Nepal. Due to better road network and market mechanism, agriculture is commercialized in this belt. There is better inter and intra link between the districts and belt. Surplus food is rather easily exported to India from this part. Even though Terai has food surplus, due to the lack of road net work between Terai mountain and some hilly district food shortages are clearly faced on these areas.

Agriculture is the main occupation of Nepal and can play an important role in attaining a sound food security system if its management is properly made. At present, most of the farmers in food deficit region practice subsistence farming. Overcrowding and consequent pressure of population on land is apparent. This has also led to fragmentation of holdings. The result has been declining per capita land and increasing disguised unemployment. Subsistence type of farming has contributed to lower yields. This has subsequently resulted to less supply of food for rural population. Such farming systems silently demand market -oriented approach and commercialization process as this is what has inhibited the production process. In fact the

subsistence farming is as a consequence to the lack of proper and efficient markets and marketing system which meant a compulsion to adopting subsistence farming. As this renders a non-functional agriculture towards producing extra, farmers do not sale; and hence, farmers lack purchasing power. Once exchange power is not at work, food security is at high risk since production falls prey of natural calamity at times.

There is need to transform subsistence agricultural system towards productivity oriented, comparatively advantageous and commercialized agricultural system. Transportation and market mechanism is very vital for market-oriented agriculture. The Agriculture Perspective Plan (APP) and the Tenth Plan focused on commercialization and diversification of the agriculture by cultivating high value crops and creating conducive environment for the participation of private sector and reducing poverty by increasing agricultural production and employment opportunities (The Tenth Plan, 2002). The plan proposed for road networks and marketing facility. But so far, the market, exchange process and food security prioritization is not well effective. While the causes need to be very much identified, it is true that a lot of socially efficient and social efficiency supportive investment is lacking; and that the privatization is not an alternative approach for Nepal at this moment to leave such investment in the hand of private sector. For example road; warehouses and market sheds in support of poor farmers will not be volunteered by the private sector.

The Nepal Terai, also referred as granary of Nepal, can improve and even support the food security required in other non -Terai districts. The land so far classified as Irrigated (or Flooded during monsoon) and rain fed (some time flooded, but may not be flooded if managed properly; or never flooded, only rain fed) need to be classified into three land types. The land development aspect, based on intensity of flooding, should be coming in the planning and development road map of agriculture in future. Switchover ability to crop selection need to be stressed; as farmers should be given room to switch over to alternative crops as demanded by crop or varieties in question on one hand and markets and consumers with varying degree of purchasing power on the other.

Terai belt has sufficient food production area. This area needs to be more commercialized perhaps in a different way. Due to the poor transportation and market mechanism Mountain and hilly region of Nepal are suffering from food deficit. Let us take some examples of Jumla and Mustang districts. This districts are growing enough apples but they lack marketing facilities, which render farmers with low income, low purchasing power and ultimately poor access to food. Solukhumbu has different climatic condition at different topographical area. It can produce off-season vegetable round the year. But the district lacks transportation network and marketing. Producer and consumers have to wait weekly hatbazar even for fresh vegetable purchasing; even though they have some income due of active non-agricultural exchange process there. Thus production by farmers and consumption by consumers is inhibited due to lack of regular market.

Unless markets act as bridge between rural and urban sector, we cannot imagine about the integrated or a sound rural and urban food security. Rural sector for example, possess; land, labour, energy, and production potential in abundance. Similarly Urban sector has relatively abundant employment, income, purchasing capacity; and knowledge about balanced food .The urban sector usually lacks or has shortage of land, labour, energy and leisure so they cannot produce. Unless food is supplied from rural sector, urban consumers lack access to food. This is

the simplest way of quoting this relatively. The equation system of a rural-urban symbiotic frame or requirement in common and divergence in the ownership of resources, knowledge and potentiality of these two sectors must be looked upon to address food security in a longer term and sustainable perspective. A very simple example of the above is the Kalimati Fruits and Vegetable Wholesale Market. It can be seen that existing wholesale and collection centre are contributing as a symbiotic rational in urban and rural food security system to some extent. Kalimati Fruits and Vegetable Wholesale Market's transaction volume is increasing. It has better link with different major markets of Nepal and India. So, expansion of market mechanism is contributing toward food (fruits & vegetable) availability in urban sector and offering support to rural area in terms of cash for meeting food security needs.

While inter regions, inter district and intra district distribution is affected by market and transportation and communication network, the intra household distribution of food is affected by family's socio-cultural norms and taboos in urban and rural area. Higher the education within the family, more equality is found in intra household food distribution and vice-versa. Access to food, among others also depends upon the prices (in the shops of staple food eaten by low-income groups), wage (of low-income workers) and rate of employment (under employment).

For vulnerable group, access to food can improve in the following ways

- Help community groups particularly women's groups, to start income generating activities.
- Encourage farmers to grow cash crops.
- Support local plan and policies which provide better wages and more jobs for men and women;
- Control or subsidize food prices; (particularly for targeted poor group)
- Help poor people in time of trouble through cash for work or food-for work or other feeding programmes.
- Educate people to eat greens and cheapest food rather than the advertised and non greens.

In other words Government should promote national and household food security in different ways; such as

- Promoting sustainable methods of food production;
- Encouraging suitable cash crop production for small farmers;
- Improving food distribution and marketing;
- Improve inter rural, intra rural inter regional, intra regional linkage through market.
- Improving the management and efficiency of marketing systems.
- Improving food processing.
- Deciding how much food to import and export;
- Having stores of staple foods that they use to stabilized supplies and prices, and in time of food shortages;
- Controlling and/or subsidizing the price of staple foods and other essentials so that poor families can afford enough food;
- Trying to increase incomes of the poorest families;
- Encouraging employment opportunities;
- Having fair, and controlled, prices for both traders and customers.
- Monitoring the supply of food at different points along the food path.

Families can promote food security round the year by:

- Deciding how to get the more money and food from the owned and borrowed resources;
- Growing crops which mature at different times;
- Consuming a combined mix of food including greens of many crops.
- Selling livestock only when grain stocks are low and family needs money to buy food;
- Buying cheaper foods when money is short;
- Budgeting money form the cash crops so that there is always enough for food;
- Always believing that food comes first and increasing awareness that cheapest foods are also rich in nutrients.

सारांशः

प्रत्येक वर्ष विश्व खाद्य दिवसले प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा खाद्य सुरक्षाको नारा बोकेर आउने गरेता पनि खाद्य समस्याको भुमरीबाट देश मुक्त हुन सकेको छैन । हुनत विगत केही वर्षदेखि समष्टीगत रूपमा आवश्यकता अनुरूप खाद्यान्न उत्पादन भएको देखिन्छ । कृषक तथा सरकारको प्रयासले र भौगोलिक सहजता र समिप्यताका कारणले तराइका जिल्लाहरू खाद्यान्न उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई बचत तथा निर्यात गर्न समेत सफल देखिएका छन् । तर पनि नेपालको अधिकांश कठिन भुवनोट भएकोले र आर्थिक पछ्यौटेपन तथा यातायात र संचारको जालो देश भरि फिजिन नसक्दा बजारमूखि अर्थतन्त्र शहरी क्षेत्रमा मात्र सिमित भएको छ । हिमाली तथा पहाडि गरि देशका भण्डै ५० प्रतिशत जिल्लाहरू समय समयमा खाद्यान्न अभावका खतरा मा परेका देखिन्छन । जिल्ला भित्र र घरधुरी तह सम्म पुग्दा त यो प्रतिशत भयावहनै स्तरमा पुग्न गएको मान्नु पर्ने हुन्छ ।

ग्रामीण क्षेत्रमा भएको जमिन, श्रम, जागर तथा उत्पादन र शहरी क्षेत्रमा भएको आय, क्रयशक्ति, ज्ञानको आदान प्रदानको एक दीर्घकालिन सोच र प्रणाली विकासबाट यीनको मिलान गर्ने कार्य तर्फ सोच भएमा ग्रामीण तथा शहरी खाद्य सुरक्षा सुदृढ गर्न सकिने छ । यी दुई क्षेत्रको बिचमा भौतिक तथा वित्तिय सम्बन्ध सुदृढ राख्न वजाररूपि पुलको आवश्यकता पर्दछ । अन्यथा आ-आफ्ना विषेशता आफै संग मात्र सिमित रही विवसताका साथ खाद्य असुरक्षाको स्थिति रहि रहन्छ । खाद्य सुरक्षा सबल पार्न आधुनिक प्रविधिबाट दिगो उत्पादन, वितरण प्रणालीमा सुधार, ब्यवस्थित आयात, गरिब बर्गको क्रयशक्तिमा वृद्धि, मुल्य नियन्त्रण, आवश्यक क्षेत्र तथा समूहलाई सहयोग प्रदानको काम अपरिहार्य आवश्यकता हुन् । यसबाहेक जनस्तर सम्म सस्तो खाद्यान्नको पहुच तथा ग्रामीण ग्राहस्थ्य उत्पादनबाट हरियो परियो भोजन थालीमा पार्नु पनि उत्तिकैनै महत्वपूर्ण हुन्छ भन्ने ज्ञान विस्तारित गर्नु विश्व खाद्य दिवसको उद्देश्य भित्र समेटिएको छ । यसलाई निरन्तरता दिईरहनु जरुरी छ ।

Reference:

- CDE, TU & NHBE, Nepalese Economy Towards Building a Strong Economic Nation-State, 2004.
- DEAS, DOA, Review of the Agricultural Sector Nepal, 2002.
- MDD, DOA, Agricultural Marketing Information Bulletin, Special Issue, 2005.
- MOAC, Statistical Information on Nepalese Agriculture, 2004
- National Planning Commission, Tenth Plan, 2002
- RTP-FNP Philippines, The Netherlands Government, INFH China, Ensuring Household Food Security Through Food and Nutrition Planning, 1995

Rice for Food Security Drive

- Pallavi Singh*

Rice is the number one staple food in most of the places and hence, the most important crop in the world. The UN Food and Agriculture Organization (FAO) estimates indicate that half of the world's entire population depends on rice as their staple food. In Asia alone, more than two billion people obtain 60-70 % of their caloric intake from rice and its products. In our own country Nepal, presently, this crop alone is meeting about 53 % of edible cereal grain requirement. Over 850 million people, mostly from rural areas are malnourished due to chronic hunger. More than half of them are some how dependent on rice for their livelihood. Due to rapidly growing population and limited land and other resources available for food production, particularly in underdeveloped countries, food security is becoming more and more complex challenge for entire global community and agriculture professionals, in particular. To face this challenge, rice is likely to play most vital role as number one food crop for many year to come, as ever before.

Realizing the above fact of rice being resource of livelihood of million of people as well as strong cultural force, the 31st session of FAO conference passed the resolution to request UN General Assembly to declare 2004 as "International year of Rice (IRY)". Accordingly, the United Nations declared to dedicate the entire year 2004 as International Year of Rice, which was observed throughout the world with the theme: "Rice is Life". Back in 1996 and 2002 in World Food Summits held in Rome, leaders vowed to reduce the number of hungry people by half by 2015. The United Nations' Millennium Development Goals (MDG) reinforces the same commitment to reduce extreme poverty and hunger by half by 2015, and to ensure environmental sustainability. An opinion survey carried out last year for the World Economic Forum by an INGO (Gallup International) among more than 50000 individuals in over 60 countries revealed that 44 % people in the world consider eradication of poverty and hunger is the most important priority for the world, among all the eight priorities of MDG. This merely proves the vitality of food security issue, and also signifies the role of rice in achieving it.

With green revolution and other advancements in technological and cultural practices, production of rice and many other food crops have considerably been increased in last few decades. However, mere maintaining the current levels of productivity will not be sufficient to meet the food needs of world's burgeoning populations. As land and water resource is limited so a sensible strategy is needed to intensify production. Introduction of hybrid rice and super rice and plants developed through biotechnology have provided a potentially formidable option for raising the productivity of this crop. Hybrid rice yield is estimated to be up to 20% higher than those of conventional high yielding varieties. Meanwhile, the so called "new plant type" or "super rice", being developed at the International Rice Research Institute, has the potential to increase yields up to 15 tons/ha with the seed being endowed with improved disease and insect pest resistance. Biotechnology helps in developing pest and disease resistant transgenic plants as well as enhancing the nutritional value of rice (i.e., in terms of higher protein, mineral and vitamin content).

Until mid eighties, Nepal was enjoying food surplus, which declined to deficit in later part of that decade, and continued to be so almost throughout nineties. It is only since 1999/2000, that the food balance situation has again been positively reverted. Yet, the surplus has been very marginal, and production and distribution patterns are not similar throughout the country. Even in the year of overall food surplus, many districts, particularly in mountain and hill areas remain to deficit. For instance, in last year (2003/04), there was roughly five percent food surplus at national level, however, 38 districts remained to deficit by approximately 0.577 million Mt. food. Food supply is very difficult in our hill and mountain areas from outside due to lack of transportation facilities. Supply of modern production inputs (improved seeds and chemical fertilizers) is also very difficult and costly there. System of Rice Intensification (SRI), a relatively new technology for Nepal, has potential of producing 2-3 times more rice than its present level of productivity, using local inputs. Trial results of this method have already shown productivity level of 7-9.25 Mt/ha with traditional variety, in farmers' field of Morang and Sunsari districts. It is important to note that the crop performs well with limited water or rain-fed condition, without having significant adverse effect on yield. Also, seed requirement can be minimized up to over 90%. So this technology can also be a good means of food security in the country including the chronically food deficit hills and mountain areas.

Facts and Figures of Rice

- *Rice is cultivated 113 countries and is the staple food for over half the world's entire population.*
- *It provides 27% of dietary energy supply and 20% of dietary protein intake in the developing world.*
- *Rice cultivation is the principal activity and source of income for about 100 million households in Asia and Africa.*
- *Of the 840 million people suffering from chronic hunger, over 50% live in areas dependent on rice production for food, income and employment.*
- *About four-fifth of the world's rice is produced by small farmers and is consumed locally.*
- *World's average rice productivity is about 4 Mt/Ha.*

In Nepal (2003/04):

- *Area under rice cultivation: About 1.56 Million Ha.*
- *Total national production: About 4.46 Million Mt.*
- *National productivity: Approximately 2.86 Mt/Ha.*

(Sources: FAO News Stories, 12 February 2004, HMG/MOAC Statistical Information on Nepalese Agriculture 2003/04)

Besides being principal food source, it has also a great cultural significance. It is a single crop that can truly define life style, economic progress and cultural traits of Asian nations. Be it 2000 years old model holistic farming system of Ifugao rice terraces in the Philippines, or a unique centuries long typical practice of rice planting by entire community, confined within a single week at world's highest rice growing altitude, Jumla of Nepal, or even beginning and celebrating first day of transplanting rice on 15th of Ashad (that falls in last week of June) in all part of Nepal and many parts of northern provinces of India are different cultural facets of human civilizations that link societies together. Hence, in all topographical features, rice assumes a great importance, varying whether it be staple food or not.

“खाद्य सुरक्षाका लागि धान”

- पल्लवी सिंह

“धान” उत्पादन, उपभोग तथा खाद्य सुरक्षा समेतका दृष्टिले संसारकै सर्वाधिक महत्वपूर्ण वाली हो । संयुक्त राष्ट्र संघीय खाद्य तथा कृषि संगठन (एफ.ए.ओ.) का अनुसार विश्वका आधाजसो जनसंख्याको मुख्य खाना यही हो । एशिया र अफिका महादेशका दुई अर्ब भन्दा बढी जनताले ६०-७० % भन्दा बढी क्यालोरी (खाद्यशक्ति) यसैबाट प्राप्त गर्छन् । त्यस्तै संसारभरिका करीब ८५ करोड भन्दा बढी जनता खाद्य अभावका कारण निरन्तर भोकमरी र कुपोषणले ग्रसित छन्, जसमध्ये आधाजसो यसै वाली माथी आश्रित छन् । नेपालमा समेत वर्तमान कूल राष्ट्रिय खाद्यान्न आवश्यकताको करीब ५३ % यसै वालीले पूरा गरिरहेको छ ।

हरितक्रान्ति र प्रविधि विकासले विगत केही दशक यता समग्र खाद्य उत्पादनमा उल्लेख वृद्धि भए तापनि द्रुतगतिमा बढ्दो जनसंख्याका कारण विश्वका सामु भोकमरी र खाद्य सुरक्षा एक जटील चुनौती बन्दै गएको छ । फलस्वरूप विद्यमान खाद्य उत्पादकत्व दरले संसार भरिका मानिसको लागि आवश्यक पर्ने भोजन जुटाउन सम्भव हुने देखिदैन । यसै तथ्यलाई महशुस गरि सन् १९९६ मा र ५ वर्ष पछि पुनः सन् २००० मा इटालीको रोममा सम्पन्न विश्व खाद्य शिखर सम्मेलनहरूमा विश्व भरिका देश र सरकारहरूका नेताहरूले सन् २०१५ सम्ममा विश्व भरिबाट वर्तमान भोकग्रस्त मानिसको संख्या आधामा झार्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरे । त्यस्तै संयुक्त राष्ट्रसंघले आफ्नो सहस्राब्दी विकास लक्ष्यमा समेत यसलाई पहिलो प्राथमिकतामा राखेको छ । यसै सन्दर्भमा खाद्य सुरक्षामा धानको अत्यन्त महत्वपूर्ण भूमिकालाई मनन् गर्दै सन् २००४ लाई संयुक्तराष्ट्रसंघको आह्वानमा “धान जीवन हो” भन्ने नाराका साथ विश्वभर “अन्तर्राष्ट्रिय धान बर्ष” को रुपमा मनाइयो ।

संसारभर जमीन एवं सिंचाई सुविधाको सिमितताका कारण खाद्य उत्पादकत्व बढाउने उपयुक्त रणनीतिक उपाय अपनाउन गरूरी देखिन्छ । कृषि विज्ञान र जैव-प्रविधिका क्षेत्रमा भएका खोज एवं प्रगतिको परिणाम स्वरूप “वर्णसंकर धान”, “सुपर धान” जस्ता परम्परागत बढी फल्ले उन्नत धानहरू भन्दा धेरै बढी उत्पादकत्व दिने धानहरू विकास भै सकेका छन् । त्यस्तै, वर्षामा आश्रित तथा सिंचाइको अभाव वा सिमित सिंचाइ सुविधा भएको अवस्थामा समेत परम्परागत जात एवं उत्पादन सामाग्रीको प्रयोगबाटै विद्यमान उत्पादकत्व भन्दा २-३ गुणा सम्म बढी उत्पादन लिन सकिने “वाली सघनतामा आधारित धान खेती (एस. आर.आइ.)” प्रविधि समेत नेपाल जस्तो विकट पहाडी, श्रोत, साधन र प्रविधिको अभाव भएको अवस्थाका लागि निकै उपयोगी हुने देखिन्छ ।

प्रमुख खाद्यान्न वालीका रुपमा खाद्य सुरक्षाको सबल आधार हुनुका अतिरिक्त यो वाली परापूर्वकाल देखि संसारका थुप्रै देश, समाज र सभ्यतासंग अभिन्न रुपमा जोडिएर रहँदै आएको छ । यसरी यस वालीको खाद्य सुरक्षामा निर्णायक भूमिका रहनुका साथै यो विश्वव्यापी सांस्कृतिक अन्तरसम्बन्धको पनि एक प्रमुख कडीको रुपमा रहेको छ ।

The author wishes to duly acknowledge various publications of the FAO, the APO, HMG/N (MOAC and ABPMDD), The Business Age International magazine (vol. 7, No. 1. Dec.'04), and an article on SRI by Mr. Rajendra Uprety (Agri. Extension Officer, DADO Morang) as sources of data and analysis in preparing this article.

* A free lancing Agriculturist, Dr. Pallavi Kumari Singh holds a Ph. D.degree in Genetics and Plant Breeding from Rajendra Agricultural University Pusa, India.

विगत विभिन्न विश्व खाद्य दिवसका अवसरमा प्रकाशित
हुलाक टिकट एवं सिक्काहरु

पच्चीसौं विश्व खाद्य दिवसको नारा
"Agriculture and Intercultural Dialogue"
It's Our Common heritage नारासंग सम्बन्धित चिन्हहरू
(साभार विश्व खाद्य कृषि संगठन, रोम)

खाद्य सुरक्षा सुदृढ पार्न ठाउँ ठाउँमा
कृषि उपज बजार विकास गरौं ।
बजार विकासका लागि संयुक्त आचार संहिता
निर्माण तथा पालना गरौं

हैन यो संयुक्त आचार संहिता के हो ? !!!

कृषकलाई अन्यायमा पर्न नदिन
सवै पक्ष को सहमति

सवै पक्षको लगानी र सवै पक्षबाट
बजारको रक्षा र विकास

सवै पक्षले गर्ने लगानी अनुरूपकै
मुनाफा प्राप्ती र सवै पक्षलाई
सन्तुष्टि

दिगो र प्रगतिशिल कृषि उपज
बजार विकास - सवैको चाहना
र भरोसाको आधार

त्यसैले आजै देखि पारदर्शिक बनीं माहुरी र
कमिलाले जस्तै सहभागितात्मक विकास
प्रयासको थालनी गरौं !
कृषकलाई सेवा पुऱ्याउन ठाउँ-ठाउँमा कृषि
उपज बजार विकास गरौं !!
कृषकको आय आर्जन बढाऔं !!!

कृषि उपज बजार विकास आचार संहिताका आधार तथा मार्ग चित्र (Road Map)

१. लगानी संयुक्त रूपमा क्षमता अनुसार गर्ने । यसको पारदर्शिता कायम राख्ने ।
२. बजार व्यवस्थापन समिति मार्फत बजार संचालन र व्यवस्थापन गर्ने ।
३. बजारवाट उठेको आयवाट बजार व्यवस्थापन, बजार विकास र आय वाँडफाँड लगानीको अनुपातमा गर्ने । यसको पारदर्शिता कायम राख्ने ।
४. बजार विकासलाई दियो मात्र न भै भावि आवश्यकता पुरा गर्ने समुन्नत संस्था बनाउने ।
५. कृषकको उपज र जनस्वास्थ्य समुन्नत बजारवाट मात्र रक्षा हुने हुनाले संरचनाको स्तरियता अभिवृद्धि गर्ने ।
६. कृषि उपज बजारको स्तरीयता, लगानी र आय समकक्षमा राखिएको छ भन्नेमा यकिन गर्ने ।
७. मुलुकका सबै कसषि बजारको ऐकवध्यता र अन्तर्सम्बन्ध सुदृढ बनाउने ।

कृषि उपज बजार : को को हुन् सवै पक्षमा पर्ने वा पर्न सक्ने ।
आचार संहिता र सवै पक्ष विच के सम्बन्ध हुने ?

सवै पक्ष भन्नाले (उदाहरण) :

- (१) जि.वि.स.
- (२) न.पा. वा गा.वि.स.
- (३) बजार ब्यवस्थापन समिति
- (४) दाता: गैर-सरकारी संस्था
- (५) उद्योग वाणिज्य संघ (स्थानीय तथा केन्द्रीय)
- (६) श्री ५ को सरकार (जि.कृ.वि.का. तथा कृषि ब्य.प्र.तथा ब.वि.निर्देशनालय

कृषि उपज बजार : सवै पक्ष विचको सम्बन्ध के हुने ?

१. सवैले बजार योजना, डिजाइन तथा संरचना विकासमा पारदर्शि रुपमा सहयोग पुऱ्याउने ।
२. अघिल्लो चरणसम्म समावेश भै नसकेको अवस्थामा, पछिल्लो चरणहरुको प्रवेश र सहभागिता सवै पक्षमा स्विकार्य रहने ।
३. लागानीको मूल्यांकन वा गणना र आय तथा लिए दिएको सहयोग वार्षिक रुपमा वडापत्र मार्फत पारदर्शि राख्ने ।
४. संरचना सुदृढ गर्न प्रदान गरिने ठेक्का-ठेकेदारको रेकर्ड र वार्षिक गतिविधि समितिले सार्वजनिक गर्ने ।
५. कृषि उपज बजार र बजारहरुको दीर्घकालीन विकास योजना र रणनीति सवैको सहभागीतामा प्रकाशमा ल्याउने ।

६. लगानी गर्नेहरूले मात्र आय बाँडफाँड गर्ने र आय बाँडफाँडमा लगानीलाई आधार मान्ने ।
७. आय पुनर्वितरणको हक लगानीकर्ताको हकको रूपमा स्थापित गर्ने ।
८. कृषक, समुदाय तथा सेवा ग्राहीको हित सक्षा हुने संरचनागत निर्माणले सदैव प्राथमिकता पाउने कुरा नै आचार संहिताको सार तत्व हुने ।

उपरोक्त अवस्थाका लागि सम्बन्धित पक्षबाट समझदारी भएको प्रमाणित गर्दछौं ।

सहभागी पक्ष

	संस्था	प्रतिनिधि	पद	हस्ताक्षर
१				
२				
३				
४				

ए ! कृषि उपज बजार निर्माण गर्ने ? त्यसो हो भने यसो गरौं ।

१. जग्गा कासको हो ? ५० वर्ष न्यूनतममा दिन्छौं भने सहभागीको प्रमाण, क्षेत्रफल र पत्र चाहियो ।
२. जग्गासम्म जाने-आउने सडक-वाटो-को सामान्य विवरण र अवस्था के छ ?
३. जग्गामा पानी जम्ने हो ?
४. पानी निकास कस्तो छ ?
५. बजारवाट फाइदा कतिलाई पुग्छ ?
 - क) बजारमा मासिक कति जनसंख्या संलग्न हुन्छ होला ?
 - ख) मासिक कति रु. को कारोवार हुन्छ होला ?
 - ग) कति गा.वि.स.ले प्रत्यक्ष लाभ पाउछन् होला ?
 - घ) यस बजारमा पुरुष ब्यापारी कति छन् होला ?
 - ङ) महिला ब्यापारी कति छन् होला ?
 - च) दलित महिला ब्यापारी कति छन् होला ?
६. पछिल्लो अवस्थामा यो बजार कस्तो र कत्रो होला ?
७. हाल यो बजार कस्तो छ, संरचना के के छन् ?
८. टहरा कति छन् ? उचाई कति छ ? जम्मा क्षेत्रफल (टहरा मात्रको) कति छ ?
९. यो बजारमा क-कसले कति खर्च गरेका छन् ? होलान् ? गत ५ वर्ष यता ।
१०. को को वाट सहभागीता गर्न सोचिएको छ ?
११. वार्षिक आय अनुमान
 - जम्मा उठ्ने
 - खर्च हुने
 - बचत हुने
१२. आगामी वर्षवाट काम सुरु गर्न यस वर्ष हैन पोहोरवाटै काम थाल्नु पर्ने हैन र ? राय
१३. कृषि उपज बजार आचार संहिता पालन कसरी हुने छ ?
१४. आचार संहिता पालनका आधार र हालसम्मका प्रयासको रुपरेखा तल दिनु होस

उपरोक्त विवरणलाई आधार गरी “कृषि उपज बजार” विकास गर्न बजेट राख्न सकिने सहमती पत्र र प्रस्तावित बजेट खाका तैयार गरीएको छ ।

कृषि उपज बजार अभिवृद्धिका लागि वस्तु प्रशोधन योजना
संयुक्त-सहभागीतात्मक योजना

नाम :-

ए ! त्यसो भए निम्न विवरण स्पष्ट गरौं ।

स्थान :-

जग्गा वारे विवरण :-

यस प्रशोधन परिसर तथा संयत्र र प्रशोधन प्लान्ट संचालन वारे छोटकरी दृष्टिकोण निम्नानुसार छ ।

गर्नु पर्ने काम

सहभागीता/माध्यम

१. **भवन निर्माण**

- बाहिरी गारो, भ्याल ढोका आदी	- घर फर्निसिङ
- कोठा	- टेलिफोन
- शौचालय व्यवस्था	- सडक व्यवस्था
- पानी धारा जडान	- ढल व्यवस्था
- विजुली जडान	

२. **पर्खाल निर्माण**

अं. लम्वाई (कूल)

३. **उपज र संकलन व्यवस्थाको अध्ययन भएको छ ?**

- उपज परिमाण कति होला
- जात विशेष चाहिने/नचाहिने
- उत्पादन बढाउने सम्भाव्यता कस्तो छ ?
- वर्षमा कति दिन प्रशोधनको काम भइ रहनु पर्दछ ?
- वर्षेभरी वा वार्षिक कमसेकम ६ महिना प्रशोधन उद्योग चलन अन्य उपज/वस्तु पनि मेल गराउन सकिन्छ कि ?

४. **प्रविधि प्रोसेसिङ**

- उत्पादन
- परिक्षण (कति पटक, कसरी)
- प्याकेजीङ (माध्यम, संरक्षण)
- ढुवानी (माध्यम, समय, अवस्था)
- परिमाण (खुद) कति जति होला
- विक्रि स्थल (कस्ले किन्ने, कहाँ)

"The views expressed in this special issue as articles are those of the authors and do not necessarily reflect that of the Department of Agriculture or this Directorate"